

14 Vuxenpedagogik och flexibelt lärande

I det följande diskuteras kortfattat kunskapsbegreppet, vissa perspektiv på begreppet vuxenpedagogik och på de funktioner, som ett vuxenpedagogiskt handlande ska fylla. Därefter följer ett par avsnitt om flexibelt lärande, IT-stöd i lärande samt distansutbildning. I den senare delen beskrivs också de möjligheter som distansutbildning med datorstöd öppnar för funktionshindrade. Avslutningsvis redovisas kommitténs förslag inom områdena utveckling av webbaserat lärande, forskning, information och kunskapsspridning samt utbildning och fortbildning.

14.1 Vuxnas lärande

Kunskapslyftskommittén vill redan nu framhålla, att kommittén ser som sin uppgift att utveckla möjligheter för vuxnas lärande, att värna vuxenpedagogiska strukturer och funktioner – inte att tala om för vuxenutbildare¹ vilken sorts pedagogik/metodik de i det enskilda fallet ska använda som redskap. Det är dels inte möjligt – olika metoder kan och bör användas utifrån behov och situation i det enskilda fallet – dels inte lämpligt. Den professionella utbildaren är själv bäst lämpad att utveckla ett optimalt förhållningssätt i sin undervisningssituation.

14.1.1 Kunskap, bildning och vuxenlärande

Lärande ska resultera i kunskap. Vad är då kunskap och hur når man den egentligen?

Begreppet kunskap inrymmer såväl en intellektuell, som en emotionell och en handlingsdimension. Begreppet kan innebära att individen har införlivat *fakta* om olika fenomen. Kunskap kan också innebära att

¹ I texten talas omväxlande om vuxenutbildare och lärare. Med vuxenutbildare avses såväl lärare som cirkelledare och andra vuxenutbildare.

den studerande inser sammanhang mellan olika företeelser och kan *förstå* en idé. Fakta kan man ha mer eller mindre av och fakta kan vara mer eller mindre nära det fenomen som beskrivs. Förståelse däremot har främst en kvalitativ innebörd. Man kan förstå på olika sätt. Kunskap kan också innebära att man har *beredskap* inför olika situationer och att man har *färdigheter* att kunna agera i dessa. Att ha beredskap innebär bland annat att man kan bedöma hur och när man ska handla.

I läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) talas om kunskap i form av *fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet*.

Kunskapslyftskommittén delar den syn på kunskap som redovisas i läroplanen för de frivilliga skolformerna. Kommittén vill dock till denna syn också foga ytterligare en dimension: Sociala basfärdigheter. Kommittén definierar för sitt vidkommande allmänna sociala basfärdigheter som bestående av

- kommunikativ förmåga,
- förmåga till samarbete,
- flexibilitet och förmåga att svara upp mot olika önskemål,
- kreativitet och förmåga att gripa tillfällen i flykten samt
- förmåga att lära nytt.

Två viktiga ingredienser i vuxenlärandet blir att göra fakta tillgängliga och att ge tillfälle till bearbetning av fakta. Bearbetningen är själva lärandeprocessen, varmed också inkluderas uppövning av sociala basfärdigheter m.m.

14.1.2 Perspektiv på vuxenpedagogik

Perspektiven på begreppet vuxenpedagogik har växlat genom åren. Inför framtiden torde dock följande perspektiv vara centrala (SOU 1999:141).

- Samspelet mellan samhällets, utbildningsanordnarnas och de vuxnas behov av kunskap är komplext. Det är inte längre möjligt att dela in dessa i allmänna, personliga och arbetsspecifika kompetensbehov i förhållande till bestämda funktioner och bestämda inläringssituationer. Utbildningsanordnarna har av tradition sin styrka inom vissa kvalifikationsområden. I en modern vuxenutbildningspolitik ingår att göra avvägningar av hur de olika utbildningsanordnarna kan samarbeta, såsom tidigare diskuterades i kapitel 7.
- Situationsanknutet lärande. Vuxna lär i en rad sammanhang i och utanför utbildningssystemet. Dessa olika former av lärande kan både

- vara ömsesidigt stödande och i konflikt med varandra. De vuxenpedagogiska övervägandena bör omspanna detta samlade lärande.
- Vuxna har skilda förutsättningar för lärande. De har erfarenheter och kunskaper från arbetsliv, familjeliv och föreningsverksamhet som medvetet och omedvetet kommer att ingå i läroprocessen. Vuxna har en rad kvalifikationer och kunskaper som måste ingå i den konkreta utbildningsplaneringen, både när det gäller att validera reell kunskap och att organisera undervisning.
 - Lärande är knutet till ett sammanhang, en inläringsmiljö. Det betyder att inlärningssituationen är viktig för vad som lärs och vilka känslor som knyts till lärandet. Arbetsplatsen är en viktig inläringsmiljö. I en framtida vuxenutbildning ingår lärandet på arbetsplatsen som en angelägen möjlighet. Det blir då viktigt att kunna koppla det formella lärandet till det informella lärandet i arbetslivet.
 - Vuxna har behov av flexibla former av undervisning som kan anpassas till deras livssituation. Samtidigt ställer vuxna studerande särskilda krav på de metoder som används och det sätt som innehållet struktureras. Ett väsentligt perspektiv är därför hur man fördelar undervisningens kunskapsmässiga innehåll så att deltagarnas erfarenheter bäst kan användas både vad avser deras tidigare kunskaper och erfarenheter som deras motivation och sociala sammanhang.

Vuxenundervisningsbegreppet är under förändring. Det gäller nu alltmer att kombinera den traditionella förmedlande lärarrollen med rollen som handledare – mentor – för den vuxnes egen inläring. Frågan blir dels vad framtidens vuxna ska kunna, dels hur de bäst ska kunna tillägna sig dessa kunskaper. Den första frågan har kortfattat berörts i kapitel 4. I detta kapitel koncentrerar vi oss på den senare.

14.1.3 Vuxenpedagogikens funktioner

Den pedagogiska vetenskapen pekar på principer för och möjligheter till ett pedagogiskt handlande i konkret verklighet. Pedagogik är alltså inte en rad föreskrifter om hur man undervisar, utan en teoretiskt basera reflexion över vad man gör och varför man gör just det.

Finns vuxenpedagogik?

Det pågår en ständig debatt – såväl här i Sverige som internationellt – om det finns en särskild vuxenpedagogik. I det sammanhanget har det

framförts att de olika – goda – principer som kan läggas på vuxenundervisning (vuxenpedagogik), till exempel att ha erfarenheter som utgångspunkt eller att undervisningen ska vara meningsfull, i lika hög grad kan användas i samband med undervisning av barn och unga.

Det är riktigt att det är vanskligt att peka på principer för god undervisning som bara ska gälla för vuxenundervisning. Men det är också riktigt att det är en väsentlig skillnad mellan hur dessa principer praktiseras i förhållande till exempelvis grundskoleundervisning och arbetsplatsanknuten vuxenundervisning. Eftersom en väsentlig del av pedagogiken består av praktisk tillämpning i konkreta situationer är det ändå meningsfullt att konstatera att det faktiskt finns olika ”pedagogiker” i förhållande till olika inlärnings- och undervisningssituationer. Det är således relevant att konstatera att vuxenpedagogiken ska utvecklas i förhållande till de nya uppdrag som vuxenutbildningsanordnarna ska lösa i framtiden (SOU 1999:141).

Vuxenpedagogik skiljer sig alltså från annan pedagogik, till exempel barn- och ungdomspedagogik, genom de perspektiv som läggs på undervisningen och på vilka sätt de pedagogiska principerna förverkligas.

Kunskapslyftskommittén har också tidigare (SOU 1998:51) framhållit att vuxenpedagogik inte är någon särskild sorts metodik. Det går därför inte att tala om en ”ny” metodik som ersätter de existerande. Några har felaktigt uppfattningen att vuxenpedagogik är ”projektundervisning” eller ”erfarenhetspedagogik”. Så är inte fallet. Vuxenpedagogik är riktlinjer för hur man som utbildningsplanerare och utbildare förhåller sig till och reflekterar kring vuxnas lärande. En god pedagog använder sig av olika metoder i olika sammanhang.

Vuxenpedagogiska funktioner

För varje vuxenutbildare kan det vara intressant att ställa sig frågan vilka funktioner ett genomtänkt vuxenpedagogiskt handlande ska fylla. Vad vill man som vuxenutbildare egentligen åstadkomma med exempelvis

- klara utbildningsmål och med att sätta upp och informera de studerande om dessa?
- deltagarnas tidigare erfarenheter och med att utnyttja dessa i undervisningssituationen?
- egna presentationer och förklaringar – vilket syfte och i vilka situationer?
- återkoppling till de studerande och i vilka situationer de bör ges eller inte ges?

- stimulans till de studerandes eget tänkande?
- studerandeflytande i undervisningssituationen och/eller i den totala utbildningsmiljön?
- deltagarnas hemarbete relaterat till de studerandes totala arbetsbelastning?
- stöd i olika former och utifrån en studerandes speciella svårigheter?
- omdöme, prov och/eller examination i syfte att verifiera det redan kända, diagnosticera för inplacering och/eller använda som betygsunderlag?

Låt oss ta ett exempel. Alla vuxna har kompetenser som inte omedelbart låter sig beskrivas eller mätas i ett formellt system, men inte desto mindre är centrala för den vuxnes sätt att fungera i det dagliga livet, i familjen, på arbetsplatsen eller som demokratisk medborgare. Det är viktigt att dessa kunskaper tas till vara i ett vuxenpedagogiskt perspektiv och i den konkreta utbildningssituationen.

Tankar kring de reella kunskapernas betydelse i ett utbildningsperspektiv blir tydliga i samband med frågor om validering. Kommitténs internationella utvärderare konstaterar att alla betonat vikten av att de vuxnas verkliga kunskaper valideras. De konstaterar samtidigt att osäkerheten om hur detta skulle kunna gå till har varit stor (SOU 1999:141).

Kravet på att vuxnas reella kompetens ska kunna överföras i formell kunskap är inte alltid helt lätt att uppfylla, eftersom vissa kompetenser är lättare att överföra än andra. Det är exempelvis förhållandevis enkelt att mäta kunskapsnivån i matematik och främmande språk och att omsätta detta i ett formellt uttryck. Det är betydligt svårare att bedöma allmänmänskliga kunskaper som studiemotivation, ansvarsfullhet, samarbetsvilja och engagemang. Erfarenheter från en av utvärderingsstudierna vid Linköpings universitet visar också på svårigheter för utbildare och studerande att föra ett samtal som förstås av båda sidor. De pratar om samma sak – men på olika plan och ofta förbi varandra.

Hur vill man som lärare ta vara på deltagarnas tidigare erfarenheter och vad vill man åstadkomma med dessa i undervisningssituationen?

Ett annat exempel skulle kunna vara frågan om vilken funktion man som lärare anser att prov ska fylla i ett vuxenpedagogiskt sammanhang. Är det ytliga eller djupa studiemönster som i realiteten bedöms?

Ett ytligt studiemönster förhindrar koncentration på det meningsfulla i en text. Istället söker man bara memorisera budskapet. Det kan exempelvis vara en reaktion på att den studerande inte behärskar studiesituationen, därför att uppgifterna är för omfattande för vederbö-

randes kapacitet. Det kan också vara ett sätt att tillämpa en lönsamhetsstrategi, därför att exempelvis proven inte stimulerar till annat. Djupa studiemönster anses vara ett nödvändigt angreppssätt i studierna för att förstå meningen med det lästa.

*Vilken sorts kunskap vill man som vuxenutbildare mäta med prov?
Är det ytliga eller djupa studiemönster?*

Specialpedagogisk kompetens vid vuxnas lärande

Studerande inom vuxenutbildningen har olika förutsättningar, erfarenheter, kunskaper och behov. Att utifrån dessa olikheter kunna organisera det pedagogiska arbetet på ett sådant sätt att man med utgångspunkt i de studerandes förutsättningar når de kunskapsmål som finns för utbildningen innebär en stor utmaning.

En funktionsnedsättning – liksom som andra omständigheter – kan ibland ge upphov till en komplicerad inläringssituation för den studerande. Studerande i behov av särskilt stöd ska normalt erbjudas stöd inom ramen för den ordinarie undervisningsgruppen. Utbildningsanordnaren har det huvudsakliga ansvaret för att anpassa undervisningen på ett sådant sätt att en god inlärningsmiljö kan erbjudas de studerande. Det är därför viktigt att lärarna har tillräcklig kompetens i specialpedagogiska frågor för att upptäcka och därefter anpassa genomförandet av undervisningen till studerande i behov av särskilt stöd. För ett fåtal grupper av studerande med funktionshinder finns det dock skäl som motiverar undervisning i särskilda former eller i särskilda grupper. Detta gäller främst studerande med utvecklingsstörning och i vissa fall studerande med teckenspråket som första språk.

En grundläggande fråga som bör ställas i detta sammanhang är i vilken utsträckning dagens vuxenutbildningsanordnare är rustade för att möta de olika behov som en funktionsnedsättning kan ge upphov till. Så vitt Kunskapslyftskommittén kan se är detta en än så länge obesvarad fråga när det gäller vuxenutbildningen.

I Lärarutbildningskommitténs slutbetänkande, SOU 1999:63, ges en lägesbeskrivning av kvaliteten i skolans pedagogiska verksamhet med avseende på förmåga att möta elevers behov av särskilt stöd. De undersökningar som redovisas avser samtliga barn- och ungdomsskolan. Resultaten visar att det finns brister i de grundläggande specialpedagogiska kunskaperna inom skolan. Som exempel på de resultat som lyfts fram kan nämnas att 43 procent av lärarna i gymnasieskolan anser att de saknar kunskaper för att kunna upptäcka och ta hänsyn till elever i behov av särskilt stöd. Kunskapslyftskommittén har

inte kunnat hitta några motsvarande undersökningar som avser vuxenutbildningen.

Läraryrkeskommitténs slutsats är att det finns ett stort behov av generell och grundläggande specialpedagogisk kompetens inom hela utbildningsområdet samt att det inom förskolan och de frivilliga skolformerna, dvs. gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen, fodras lärare med specialpedagogisk examen.

Det finns inget som talar för att kunskapen i specialpedagogiska frågor generellt sett skulle vara högre inom vuxenutbildningen än inom barn- och ungdomsskolan. De iakttagelser som kommittén har gjort visar att behovet av specialpedagogisk kompetens inom vuxenutbildningen har ökat under senare år. Utvecklingen inom vuxenutbildningen och samhället i övrigt har inneburit att de studerandes förutsättningar och erfarenheter har förändrats. Ett av syftena med Kunskapslyftet har varit att nå studieovana och svårrekryterade grupper. Det medför bl.a. att det relativt sett är fler som har behov av särskilt stöd inom vuxenutbildningen nu än vad som var fallet före Kunskapslyftets början.

14.1.4 Arbetsplatsförlagd utbildning och lärande på arbetsplatsen

I den internationella vuxenpedagogiska diskussionen ingår lärande på arbetsplatsen som en viktig del. Det sker utifrån antagandet att det där finns en tät koppling mellan det man lär sig och det man ska använda sina kunskaper till.

Den inom svensk vuxenutbildning förekommande arbetsplatsförlagda utbildning (APU) utgör ett viktigt utbildningsinslag ur ett pedagogiskt perspektiv. Dels utgör konkretisering av yrkest teori i praktisk handlande en utmärkt lärandemiljö, dels omsätts kunskap i för området reell arbetsmiljö, vilket aldrig fullt ut kan återskapas hos en utbildningsanordnare.

Genom arbetsplatsförlagd utbildning ges vuxna möjlighet till yrkesutbildning i en för det aktuella yrket adekvat miljö. Möjligheterna att även på små orter ge yrkesutbildningar på olika nivåer och inom olika yrkesområden ökar kraftigt. Individuella studiegångar med möjlighet till start vid ett antal olika tidpunkter möjliggörs. Arbetsplatsförlagd utbildning ger också tillfälle till färdigutbildning i yrken, omskolning till nya yrken och kompetensutveckling i det befintliga yrket. Arbetsplatsförlagd utbildning ställer dock krav på utbildning av handledare, på professionell tillsyn och på att intentionen i styrsystemet för utbildningsanordnaren efterlevs.

Den arbetsplatsförlagda utbildningen kan omfatta delar av eller hela kurser. I ett pedagogiskt perspektiv förutsätts att den ges i ett intimt samspel mellan deltagare, lärare och arbetsplatsens handledare samt att de studerande kan se den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen i ett större inlärningssammanhang. Det finns givetvis andra sätt att blanda teori och praktik, vilket också visat sig i projektet Kunskapslyftet.

I arbetet med att nå, rekrytera och motivera korttidsutbildade torde erbjudanden om utbildning kopplad till arbetslivet vara synnerligen attraktivt. Ett skäl till att många arbetslösa inte väljer studier är enligt de undersökningar som gjorts vid Linköpings universitet (Paldanius, 2000) att den arbetslöse inte ser något samband mellan utbildning och möjlighet till arbete. I en arbetsplatsförlagd utbildning torde en sådant efterlyst samband vara påtagligt. Den arbetsplatsförlagda utbildningen ger också den studerande tillfällen till kontakter inom yrket och därmed också större möjligheter till anställning.

För att stärka arbetsplatsens lärandemiljö skulle det enligt Kunskapslyftskommitténs internationella utvärderarna vara en fördel om man på nationell nivå kunde

- arbeta med kopplingen mellan arbetslivets lärandeformer och utbildningsanordnarnas lärandeformer,
- utarbeta en strategi för hur utbildningsanordnare respektive arbetsplatserna (och deras ledare) bäst kvalificeras för att planlägga läroprocesser och integrera formaliserad undervisning i förhållande till arbetsplatsens och medarbetarnas behov samt
- säkra att satsningen på kvalificering till arbetslivet inte försvagar vuxenutbildningens andra funktioner: den personliga utvecklingen och den demokratiska (SOU 1999:141).

I Kunskapslyftskommitténs förslag återfinns såväl forskning inom dessa områden som forsknings- och erfarenhetsspridning via särskilda informationsinsatser och nätverksuppbyggnad.

14.1.5 Flexibelt lärande – en organisatorisk och vuxenpedagogisk utmaning

I en OECD-rapport (OECD, 1999c) förs en diskussion om vad som fungerar i utbildningsväg när det gäller marginaliserade grupper som står långt ifrån arbetsmarknaden. För det första konstateras att även socialt hårt belastade grupper kan påverkas med hjälp av utbildningsinsatser givet att tillräckligt med energi, stöd och uppfinningsrikedom läggs ner på detta arbete. Viktigt är att sätta individens behov i centrum och inte ta till slentrianlösningar. Individuella och lokala strategier behöver ofta utvecklas allt för att kunna behålla den styrka som ligger i ett gräsrotsperspektiv. Under gynnsamma förutsättningar blir sådana arbetsinsatser lönsamma.

Många nya utbildningsmodeller med utgångspunkt i individens behov provas för närvarande i vuxenutbildningen. En vuxens ackumulerade kunskap är ofta så stor och varierad att det behövs mycket mer av skräddarsydd utbildning för vuxna än för barn och ungdomar. De mest effektiva inlärningsmetoderna för vuxna anses i allmänhet inte längre vara lärarstyrd klassrumsundervisning utan mer individuellt och självstyrt lärande och ett lärande som anknyter till den vuxnes varierande verklighetserfarenheter och tidigare kunskaper (OECD & U.S. Department of Education, 1999).

Att möjliggöra flexibelt lärande ställer stora krav på vuxenutbildningsorganisationerna – såväl organisatoriskt och pedagogiskt som administrativt.

Att organisera utbildning för vuxna är att ge de studerande möjlighet att på deras villkor skaffa sig kunskap. Det kan handla om människor som skiftarbetar och inte kan delta i regelbundet utlagda lektioner, om människor som arbetar på dagarna och har hand om barnen på kvällar och helger och alltså har begränsad tid för studier, om vuxna arbetslösa med alltför dåliga erfarenheter av "skola" för att våga prova på igen, etc. Det kan givetvis också handla om människor som i det livslånga lärandet bara vill skaffa sig "en nypa kunskap", som vill läsa en kurs eller flera men i sin egen takt – ibland intensivt och ibland mycket långsamt. Det kan handla om människor som vill – men på sitt eget sätt. Det kan självfallet också handla om vuxna som på högtid vill ägna sig åt studier.

Vuxenutbildningens uppgift är att utveckla sin verksamhet så att alla dessa olika människors önskemål/krav om flexibelt lärande kan tillgodoses. I det perspektivet blir lärarens uppgift ibland att på sche-

malagda tider undervisa inför klass/grupp och/eller att handleda grupper eller individer. I andra sammanhang finns läraren till hands vid vissa tider, om den studerande skulle vilja få hjälp via besök, telefon, fax eller Internet.

När man talar om undervisning för vuxna är således en viktig faktor frågan hur man organiserar utbildningen för den studerande. Skälen för detta är minst tre

- att öka vuxnas möjligheter att delta,
- att förbättra deras utbyte av undervisningen samt
- att minska avhopp.

Undervisning för vuxna ska läggas upp med en optimal flexibilitet, så att utbildningen i största möjliga utsträckning utgår från vuxnas behov, sociala förpliktelser och individuella möjligheter.

Krav på hög flexibilitet kan infråas på olika sätt. Det kan handla om förläggning i tid och rum, olika tempo i en och samma kurs och uppdelning av olika ämnen i mindre studieenheter, exempelvis kurser och/eller delkurser. Ett annat sätt att tillgodose kravet på flexibilitet är att organisera studierna på ett sätt som inte kräver fysisk närvaro, exempelvis via olika varianter av IT-stödd undervisning och distansutbildning.

Att tillfredsställa kraven på en flexibel anpassning av vuxenstudier möter en rad praktiska, sociala och ämnesmässiga svårigheter. Det är förbundet med praktiska problem att förlägga undervisningen för olika grupper och individer över hela året, vardagar som helgdagar, kvällar som dagar. Detta visar sig i form av schemaläggning för lärare, lokal-användning och administration. Det är kopplat till sociala problem att undervisa korttidsutbildade deltagare, om man inte ger dem en stödjande studiemiljö i anslutning till undervisningen. Dessa svårigheter visar sig i form av otrygghet, dåligt arbetsklimat och avhopp. Det är förbundet med ämnesmässiga utmaningar att dela upp vissa ämnen i kurser och delkurser – särskilt om detta ska kunna kombineras med en valfri ordningsföljd.

Under försöksverksamheter i anslutning till projektet Kunskapslyftet har dessa olika problem uppmärksammats och det finns enligt Kunskapslyftskommitténs internationella utvärderare många goda exempel på hur man i praktiken strävar efter att lösa motsättningarna på ett bra och konstruktivt sätt (SOU 1999:141). I Utbildningsdepartementets satsning på utveckling av vuxenmetodik ingår arbetet med att stärka flexibiliteten också som ett prioriterat område (Utbildningsdepartementet, 1999c).

Kunskapslyftskommittén har tidigare föreslagit att allmänna ämnen borde kunna delas upp i delkurser (SOU 1998:51). De internationella

utvärderarna tillstyrker detta förslag och hävdar att erfarenheterna visar att fruktan för att en uppdelning av studier i mindre enheter ska gå ut över ämneskunskaperna ofta är överdrivna. Riksdagens beslut i anledning av propositionen *Gymnasieskola i utveckling – kvalitet och likvärdighet* att möjliggöra uppdelning av kärnämneskurserna i svenska, matematik och engelska kan anses utgöra ett steg på vägen mot sådan uppdelning.

Den pedagogiska miljö och de pedagogiska former som undervisningen genomförs i är av minst lika stor betydelse som dess innehåll. Det finns ett ”medlärande” – det lärande som följer med det ämnesmässiga lärandet – som finns kvar, när det ämnesmässiga är glömt. Den miljö eller det sociala sammanhang som lärandet försiggår i har en överordnad betydelse för det lärande som äger rum. Överväganden om ”medlärandet” bör finnas med när man planerar och organiserar utbildning och undervisning.

Flexibelt lärande med såväl gruppbounden undervisning som individuella studiegångar ställer höga krav på såväl utbildningsorganisationens som lärarens förmåga att på ett pedagogiskt genomtänkt sätt genomföra utbildningen – med beaktande av de studerandes olika mål med sina studier och möjligheter att kunna genomföra dem. Det ställer också höga krav på deras arbetsgivare att ge goda förutsättningar för deltagande i utvecklingsarbete och i övrig kompetensutveckling.

14.1.6 Flexibelt lärande med datorstöd

I detta avsnitt utvidgas ovanstående diskussion om det flexibelt lärande till att omfatta flexibelt lärande med stöd av dator och IT. I nästkommande avsnitt behandlas distansutbildning med IT.

Olika former av datorstödd utbildning är ett område som växer snabbt. Det gäller speciellt utbildningar som genomgås och distribueras över Internet eller intranät, exempelvis webbaserad utbildning. Det är främst fördelarna inom kommunikation (snabba förbindelser – interaktion) och distribution (läromedel som ett utvidgat begrepp) som har gjort datorstöd attraktiva. Den nya bredbandstekniken ger där stora möjligheter till utveckling av såväl innehåll som metodik.

Det stora intresset kring området och marknaden har lett till att antalet aktörer har ökat snabbt inom alla områden som direkt eller indirekt omfattas av begreppet webbaserad utbildning. Det finns en uppsjö av olika leverantörer av programvaror för att producera och administrera olika typer av webbaserad utbildning.

Datorbaserad utbildning har tidigare främst levererats via en Cd-rom, men fler och fler utbildningsanordnare och företag börjar föredra att ha sina utbildningar över intranät eller över Internet. Ett problem med Cd-rom utbildningar är att distributionen av innehållet. En Cd-rom skiva är en låst produkt i det avseendet att det inte går att ändra på den information som finns lagrad på skivan. Med online-utbildningar behöver man inte oroa sig för distributionen av utbildningsmaterialet. Det är enkelt att ändra i materialet. Det enda som krävs är att det berörda dokumentet ändras på servern.

Med online-utbildning via intranät eller Internet underlättas också möjlighet att ha både synkron och asynkron utbildning. Med synkron utbildning avses att utbildningen ges i realtid, exempelvis via chat, telefon- och videokonferenser. Asynkron utbildning är naturligtvis dess motsats, utbildning där deltagarna kan delta när de själva vill och i sin egen takt. Exempel på asynkrona funktioner är text, diskussionsforum och e-post. Ofta innehåller en utbildning en blandning av såväl synkrona som asynkrona utbildningsinslag. Möjligheten att delta i en utbildning när man vill och i den takt man vill uppskattas mer och mer. Detta gäller speciellt lärandet i arbetslivet.

Generellt kan man säga att en webbaserad utbildning är uppbyggd kring fyra olika gränssnitt (Persson, 1999):

- Ett gränssnitt för författare och alla andra som bidrar med material. I detta gränssnitt finns de olika verktygen som behövs för att skapa och sätta samman en kurs.
- Ett gränssnitt för administratören, där deltagarna registreras och deras aktiviteter och resultat kan följas under en utbildning.
- Ett gränssnitt för de studerande, det som är själva kursen.
- Ett gränssnitt för lärare för kommunikationen med de studerande – problem förklaras och läsanvisningar publiceras.

Webbaserade utbildningar ställer nya krav på lärare och det material som används. Vid vissa typer av webbaserad undervisning ersätts ofta lärarens insats av pedagogiska manusförfattare som är specialiserade på att skriva material till webbaserad undervisning. Läraren blir den som handleder de studerande och hjälper dem genom svårigheter av olika slag.

Flertalet lärare saknar idag kunskap om hur de skriver, utformar och publicerar material för webben. Andra saknar kunskap om ett vuxenpedagogiskt förhållningssätt i relation till utbildningar med utvecklat datorstöd. Från att tidigare ha varit den person som ”höll i showen” kan nu rollen helt förändras beroende av utbildningens uppbyggnad.

14.1.7 Distansutbildning med IT i ett vuxenpedagogiskt perspektiv

Distansutbildning förutsätts i det följande ske via datorstöd och IT. Detta stöd kan vara olika kraftfullt – från enbart användande av elektronisk post till avancerad webbaserad utbildning. Utifrån denna förutsättning behandlas också begreppet distansmetodik.

Vad är distansutbildning?

Undervisningens pedagogiska grundproblem är desamma oavsett om den genomförs på distans med IT eller genom fysiska möten. Information om idéer och fysiska fenomen ska göras tillgängliga och på olika vis bearbetas till kunskap. Undervisningens uppgift är att stödja dessa skeenden. Det innebär att stoff ska presenteras eller göras tillgängligt och att den studerande får stöd med strukturering av informationen. Undervisningen bör också innebära att den studerande ges stöd i processen med att smälta och integrera det nya stoffet och med att pröva sin förståelse i olika sammanhang och med att träna sina basfärdigheter.

Distansutbildningens utmaning är att lärandet ska inträffa då förutsättningarna för stöd från lärarens sida är väsentligt skilda från de förhållanden som råder vid traditionell undervisning. De förutsättningar för samspel som klassrummet ger, fysisk närvaro, gruppens samlade erfarenhet och samtidighet har tidigare saknats i distansundervisning, men den nya tekniken öppnar nu för nya möjligheter. Detta samspel, som stöder lärande och utveckling mellan den studerande och dennes omgivning, benämns interaktion.

Tre typer av interaktion är vanliga:

- en studerande interagerar med läraren,
- en studerande interagerar med andra studerande och
- en studerande interagerar med det direkta kursinnehållet, oftast representerat i någon form av läromedel.

Redan i den distansundervisningen som bedrevs före datorstödet ansågs det som särskilt viktigt att individualisera handledningen, att skapa ett personligt och gott förhållande mellan handledare och studerande samt att handledaren följer hur den senares förståelse utvecklas (Bååth, 1984). Det var också viktigt att handledaren kommenterade framsteg och misstag. Detta gäller fortfarande. Bååth är inte ensam om denna uppfattning. Även andra forskare är övertygade om att de största

hindren för att en studerande ska lyckas med sina studier ligger i brister i återkopplingen (SOU 1998:57).

Man kan således beskriva olika aspekter av interaktion utifrån åt minstone två dimensioner, en fysisk och en social dimension.

Distansundervisning med datorstöd kan i någon bemärkelse vara en ytterlighet av tidigare nämnd asynkron utbildning respektive synkron utbildning. Vid asynkrona inspelade utbildningsavsnitt, som kompletteras med presentationsmaterial, teoriavsnitt och tester i en online-kurs, blir lärarens roll i stort sett densamma som vid traditionella föreläsningar/kursgenomgångar. Det är givetvis en sanning med modifikation – presentationen kräver annorlunda uppläggning förutom vana vid kamera och mikrofon.

Vid synkron undervisning och presentation i så kallade virtuella klassrum ställs helt andra krav på läraren vad gäller presentationsförmåga och simultankapacitet. Nu kommer han/hon troligtvis att leda diskussioner och multimediapresentationer, och samtidigt hantera flera parallella kanaler med frågor och kommentarer som kommer in via chat och e-post.

Med webbaserad utbildning kan kursdeltagarna ges stora möjligheter att bidra med innehåll till kursen i form av synpunkter, frågeställningar, debattinlägg och sist men inte minst egna erfarenheter.

Utvecklingen av tekniskt stöd

Tekniskt stöd, eller snarare vissa sätt att lagra och distribuera förmedling och interaktion, är en av de nödvändiga förutsättningarna för distansundervisning.

Handskriven eller tryckt text som distribueras via post eller bokhandel har varit i bruk sedan länge. Det var den enda tekniken de tidiga korrespondensinstituten kunde utnyttja. Vanligtvis skedde – och sker fortfarande – interaktion mellan läraren och en studerande i taget.

Radio och television lagrar ljud respektive ljud och bild och har hittills mest sänts ut via etern eller kablar. Ljudband och videoband har samma lagringsmöjligheter men distribueras i distansundervisningen liksom skrivet material vanligtvis med post. Ljud och videoband kan förmedla stoff från en till många, men kan endast simulera interaktion. För att tillåta interaktion måste dessa tekniker kompletteras med exempelvis skriven text.

Telefon, videokonferenser och övriga telefonkommunikationer har alla de möjligheter som de två tidigare kategorierna har. De kan

användas för förmedling och tillåter interaktion. Även dessa tekniker – fax undantaget – begränsar de studerandes frihet i tid och rum.

Digitalisering av text, ljud och bilder via höghastighetsnät – så kallad bredbandsteknik – är ännu en teknik som används i distansundervisningen med IT. De digitala teknikerna ha också många av de fördelar som de gamla korrespondenteknikerna hade samtidigt som det via dessa är möjligt att distribuera informationen i flera lagringsformer och att göra detta i mycket större volymer och mycket snabbare än tidigare. Begränsningarna hos dessa tekniker ligger främst i lärarnas och utbildningssystemens bristande förmåga att använda dem och i de studerandes bristande vana vid dem.

Bredbandstekniken gör det möjligt att överföra mängder av information till datorn, exempelvis tv-program från hela världen, filmer och hyrvideo, och med samma kvalitet som på tv-skärmen. Det går också att ringa billigt över bredbandsnätet och att få tillgång till nya tjänster liksom att delta i distansutbildning eller interaktiva kurser. Det är därför angeläget att möjligheten att utnyttja bredbandstekniken inte stannar vid skolor, bibliotek, studiecentra och andra offentliga lokaler utan att också hushållen snabbt får tillgång till denna teknik. Detta är *speellt* angeläget på landsbygden och i glesbygd och en av flera förutsättningar för att Sverige ska få behålla en levande landsbygd.

I takt med utvecklingen av datorer och av exempelvis bredbandsteknik kommer mer och mer av kommunikationen människor emellan att ske via datorer och Internet. I förlängningen innebär detta att telefoner samt radio- och TV-apparater blir obehövliga.

14.1.8 Vuxenpedagogik och modern teknik

Studerande och lärare måste ges verktyg för att i praktiken åstadkomma ett flexibelt lärande. Det är då glädjande att det aldrig funnits så extremt goda möjligheter som nu att arbeta med nya verktyg för lärande, inläring, begåvningsstöd och begåvningskompensation.

Det viktiga är givetvis inte de olika teknikerna – verktygen – i sig, utan hur vi kommer att tänka och leva med dessa yttre förändringar. Vad kommer det till exempel att innebära för lärandet att många om ett knappt decennium har pekskrämsfickdatorer, som har bättre prestanda än de bästa av dagens bordsdatorer?

Vuxenmetodik och modern teknik handlar väldigt ofta om mötet mellan mänskliga behov och tekniska möjligheter. Ibland ses de som motsatser men oftast är teknikanvändningen ett komplement snarare än en motpol till mänsklig närhet. På vissa områden kan tekniken till och

med hjälpa en människa längre mot ett ”mänskligare” liv än vad en aldrig så god medmänniska förmår.

Den nya tekniken – datorer, Internetuppkoppling, videokonferenser, webbplattdor, etc – är verktyg som kan användas för att göra studier mer tillgängliga i tid och rum. De kan också möjliggöra ökande studerandeinflytande, laborativa inslag i en annan omfattning och dimension än tidigare och en ökad tillgång på utbildning. De kan inte ersätta lärarens pedagogiska handlande – men väl *stödja* ett sådant handlande.

Ett problem i detta sammanhang är att det i Sverige – och även internationellt – finns för litet forskning om hur man bör gå tillväga för att kommunicera och förmedla information via datorn på ett pedagogiskt väl strukturerat sätt. Ett annat problem är att lärare inte alltid har den kunskap som behövs för att utnyttja datorns/verktygets olika möjligheter.

Ytterligare ett annat problem är den nästan totala avsaknaden av webbaserade kurser i en pedagogisk miljö. Det är skillnad på ett genomtänkt pedagogiskt agerande i en distansutbildning med IT och på att enbart lägga ut utbildningens kurslitteratur på nätet. Orsakerna till att den pedagogiska miljön blivit eftersatt är flera; webbaserad utbildning är fortfarande under uppbyggnad och är relativt ekonomiskt ointressant ur ett internationellt perspektiv, eftersom svenska helt enkelt är ett för litet språkområde för att det ska gå att få lönsamhet i kurser som bygger på dyr webbutveckling. I den mån det över huvud taget förekommer någon utveckling i en pedagogisk miljö från kommersiellt håll, så är den begränsad till kurser med stora elevvolymerna. De kommersiella intressena utvecklar hellre företagsutbildningar, vilka är mer lönsamma.

Utbildningsdepartementet har 1998 tillsatt en arbetsgrupp för att utveckla distansmetoder inom gymnasial vuxenutbildning. Målsättningen för arbetsgruppen är att utveckla distansmetoder inom gymnasial vuxenutbildning främst vid kommunal utbildning för vuxna samt utveckla funktioner vid statens skolor för vuxna (SSV) till stöd för flexibel utbildning genomförd av anordnare av kommunal utbildning för vuxna. För SSV-gruppens arbete under åren 1999 och 2000 har regeringen avsatt 10 miljoner kronor. Arbetsgruppen ska samverka med Distansutbildningsmyndigheten.

Distansutbildningsmyndigheten är en ny myndighet som började sin verksamhet 1999-07-01. Myndigheten är förlagd till Härnösand. Dess huvudsakliga uppgift är

- att genomföra utvärderingar och bedömningar som underlag för statsmakternas respektive universitetens, högskolornas och folkbildningens åtgärder för att förbättra kvaliteten inom IT-stödd distansutbildning,

- att belysa och presentera den IT-stödda distansutbildningens betydelse för samhällsutvecklingen i ett nationellt perspektiv och för olika regioner i landet samt
- att stödja den fortsatta utvecklingen av den IT-stödda distansutbildningen inom högskole- och folkbildningsområdena.

(Utbildningsdepartementet, 1999c)

14.1.9 Distansutbildning med IT – några utvecklingsexempel

I det följande beskrivs ett antal utbildare som mer eller mindre kan kopplas till distansutbildning med IT. Beskrivningen exemplifierar endast utvecklingen – den utgör inte någon totalbeskrivning.

Utbildningsradion

En alldeles särskild form av flexibelt lärande utgör de radio- och tv-program som utgör kärnan i Utbildningsradion (UR) kursverksamhet. Enligt avtal med staten ska verksamheten rikta sig mot utbildningsområdena förskola, ungdomsskola, högskola och vuxenutbildning. Samtidigt ska UR ta särskild hänsyn till olika grupper av funktionshindrade och till språkliga och etniska minoriteter. Till de program som sänds finns särskilda studiematerial som är framtagna av Utbildningsradion. Dessutom finns en del information, övningar till kurser m.m. på UR:s text-TV.

Utbildningsradions verksamhet för vuxna är anpassad till allt från grundläggande nivå till högskolenivå. Viktiga ämnen är ekonomi, miljö, historia, främmande språk, kultur och samhällsfrågor. Kurserna går att följa enskilt och i grupp. Det är vanligt att de används i studiecirklar av studieförbunden. UR-programmen inom vuxenutbildningen har på vardagsförmiddagar en genomsnittlig publik på cirka 40 000 personer.

De nya distributionsformerna som nu utvecklas är också av stor betydelse för Utbildningsradions verksamhet, men det viktigaste är radio- och TV-programmen. UR:s ambition inför den nära framtiden är att göra mediet öppnare, tydligare och med en delvis ny profil. Via Internet vill man kunna kommunicera direkt med sina mottagare. Under innevarande år kommer man att börja bygga ett mediabibliotek, där lärare och studerande ska kunna hämta fram precis det material de letar efter. En annan idé man har är att inom några år också kunna starta en

digitalkanal – en kultur- och kunskapskanal – som ska kunna sända program på bästa sändningstid (Björk, 2000).

Utbildningsradion har en lång tradition som kunskapsförmedlare med djup kunskap om olika distributionsformers för- och nackdelar. Det är viktigt att detta kunnande också tas till vara i utvecklingen av nya sätt att distribuera kunskap.

Folkbildning på distans

Finns det något mer självklart för en folkbildare än mötet? Troligtvis inte. Det demokratiska möte som form för att söka kunskap är kärnan i folkbildningen. Är det då över huvud taget möjligt att skapa möten, där deltagarna inte fysiskt kan möta varandra på grund av geografiska avstånd?

I en rapport från Folkbildningsrådet (Folkbildningsrådet, 1999b) hävdar författarna att de med stöd av de projekt som folkbildningen genomfört de senaste åren med ekonomiska bidrag från Distansutbildningskommittén och KK-stiftelsen kan besvara frågan ovan positivt. Genom de nämnda projekten har folkbildningen – menar de – erfarenhet nog att börja formulera ett folkbildningens förhållningssätt till det IT-stödda flexibla lärandet.

Erfarenheten visar enligt rapporten att den som ska studera i ett IT-stött flexibelt lärande allra helst bör ha tillgång till en dator hemma. Bara då når man en verklig frihet i tid och rum. Problemet löser sig själv på sikt – antalet hushåll i landet som har dator hemma ökar snabbt – och redan nu har en del folkhögskolor och studieförbund lånedatorer att ställa till deltagarnas förfogande. Man kan också skapa lokala studiecentra.

Om det är något deltagare i distansstudier längtar efter, så är det ofta att få träffa sina studiekamrater in ta bara via Folkbildningsnätet utan också i fysiska möten. Författarna betonar särskilt vikten av dessa fysiska möten i början av en kurs och menar också att – beroende av ämne – dessa möten bör upprepas mitt i kursen. Det är dock inte alltid möjligt, om exempelvis deltagarna kommer från hela landet. Då måste andra modeller för möten utvecklas.

Ett problem med teknikberoende lärande – förutom att det åtminstone inledningsvis är kostsamt – är risken för en alltför stark fokusering kring just teknik. Pedagogiken är viktigare än tekniken. Om distanslärandet ska överleva och utvecklas i folkbildningen, så måste man hitta ett sätt att utveckla en mötets pedagogik med hjälp av billiga och tillgängliga tekniska lösningar avslutar författarna sin rapport.

Statens skolor för vuxna

Statens skolor för vuxna (SSV) finns i Härnösand och Norrköping. Skolorna utgör ett komplement till kommunal vuxenutbildning och rekryterar deltagare från hela landet. Studierna vid SSV bygger till stor del på självstudier i form av distansstudier via datorstöd med IT.

Statens skola för vuxna i Härnösand (SSV-H) har sin bas i distansutbildning i kombination med periodvis återkommande undervisning vid skolan (varvad undervisning) alternativt webbaserad distansundervisning. Skolan är en av mycket få anordrare på gymnasienivå med några års erfarenhet av webbkurser. Hittills utnyttjas den tekniken i huvudsak i utbildningssamarbete mellan SSV-H å ena sidan samt kommuner och företag å den andra.

I sitt arbete mot kommunerna har SSV-H hjälpt till att bygga upp studiecentra i kommuner till stöd för distansdeltagare och i dessa bidragit med passande utbildningspaket (inklusive videokonferenser) och lärarhandledning.

SSV-H har sedan år 1995 erfarenhet av att utveckla, distribuera och genomföra webbaserade kurser i ett flertal gymnasiala ämnen. Utbildningarna kännetecknas av hög grad av flexibilitet med individuella schema, föreläsningar såväl i realtid som via on-demand-nerladdning, läsanvisningar och övningsuppgifter samt olika interaktiva system lärare-deltagare och deltagare sinsemellan.

Statens skola för vuxna i Norrköping (SSV-N) arbetar med rena distansstudier, där utbildningen i sin helhet – även laborativa inslag – bedrivs på distans. Man utnyttjar befintliga läromedel och kompletterar dessa med läsanvisningar, insändningsuppgifter, etc. Kommunikationen sker i huvudsak via e-post, men även fax och telefon utnyttjas i stor utsträckning. Även vid SSV-N genomförs webbaserade kurser – på försök.

De särskilda försöksvisa webbkurserna vid SSV-N innebär att den studerande får möjlighet till snabbare och tätare kontakter med lärare och kurskamrater. Kurserna är i de flesta fall inte bundna till någon särskild kursbok utan den studerande hämtar i stället hem innehållet på hemsidor och via länkar på Internet. Webbkurserna innehåller också interaktiva moment och övningar. De studerande läser i sin egen takt och kan i princip påbörja sina studier när som helst under året.

SSV-N arbetar också tillsammans med kommunerna med att bygga upp lokala studiecenter.

Betyg ges efter prövning vid SSV – vanligtvis för deltagare i den varvade modellen eller i företagsutbildningar – eller vid komvuxenheten

(alternativt gymnasieskolan) i den egna hemkommunen. Vid SSV kan prövning göras under nästan hela året.

Privata utbildningsanordnare – ett exempel

En privat utbildningsanordnare i bland annat Stockholm bedriver hel- och deltidsovervakning på gymnasial nivå för vuxna via Internet. Som studerande följer man de lektioner som sänds via Internet (alla föreläsningar sänds minst fyra gånger). Till alla lektioner finns det sedan läsanvisningar, övningsuppgifter och i vissa fall diagnostiska prov. Interaktionen lärare och studerande respektive studerande till studerande sker via e-post och virtuella diskussionsgrupper. Det som studerande behöver ha tillgång till är en dator med Internetuppkoppling. Om man inte har tillgång till en dator, så kan man hyra en från utbildningsanordnaren.

Som studerande får man ett lösenord och användarnamn som ger tillgång till skolans utbildningsplattform, där varje studerande har tillgång till

- individuellt schema
- föreläsningar i realtid
- on-demand-nerladdning av föreläsningar
- läsanvisningar
- övningsuppgifter
- diagnostiska prov och tester
- meddelandesystem med lärare och studiekamrater samt
- studerandeinformation.

En studerande kan när som helst ladda ner den lektion som man vill se. Det ger möjlighet till dels individuell studietakt, dels repetition vid behov.

Studerande som vill ha betyg enligt Lpf 94 måste genomgå prövning vid gymnasieskola eller komvuxenhet.

14.1.10 Distansutbildning och funktionshinder

Distansutbildning med IT öppnar möjligheter

Distansutbildning kan öppna stora möjligheter för den som har ett funktionshinder och vill studera. En grundläggande styrka med distansutbildning är att undervisningsformen ger den studerande ett större inflytande över sitt eget lärande.

Många av de problem som studerande med funktionshinder möter i samband med deltagande i den traditionella vuxenutbildningen kommer av en i undervisningssammanhanget dåligt utvecklad infrastruktur. Det rör sig i huvudsak om

- rumsliga brister, dvs. fysiska hinder i eller i anslutning till undervisningssituationen
- tidsmässiga brister, dvs. hinder som uppkommer som en följd av att lärandet är organiserat för att ske när det passar utbildningsanordnaren
- metodmässiga brister, dvs. hinder som uppkommer som en följd av att de verktyg (läroböcker, datorer osv.) som används inte anpassas till den studerande – eller i ännu större utsträckning – att *inte* teknik och metoder utnyttjas som kan undvika att det uppstår hinder för lärande (hörselslingor, specialpedagogisk kompetens, teckentolkar m.m.).

Genom att utveckla vuxenutbildningen så att den blir mer flexibel och individanpassad ökar tillgängligheten och utbildningen blir därigenom mer lockande för vuxna. Vid sidan av en modernisering av den traditionella vuxenutbildningen öppnar distansutbildning stora möjligheter för den som vill studera på egna villkor.

Det finns en rad olika former för distansutbildning. Vissa former innebär ett för studierna rumsligt oberoende eller ett tidsmässigt oberoende medan vissa former kan erbjuda en kombination av både tidsmässigt och rumsligt oberoende. Den som väljer en distansundervisningsform vet på förhand vilket inflytande han eller hon har när det gäller när eller var studierna kan bedrivas. Småbarnsföräldern liksom reumatikern vet således att han eller hon har möjlighet studera när barnen sover respektive när värken inte är som starkast.

Den tekniska utvecklingen har inneburit att nya former för distansutbildning har kunnat utvecklas. Studerande med hörsel- eller talsskador upplever ofta problem i samband med traditionell undervisning eftersom undervisning och grupparbeten bygger på det talade ordet. Genom att välja en datorbaserad undervisningsform där kommunikationen med lärare och kurskamrater sker via tangentbord och datorskärm vet den studerande att han eller hon kommer att uppfatta den information som läraren förmedlar och att han eller hon har samma förutsättningar som alla andra att uttrycka sig.

Genom att använda datorn som utbildningsverktyg öppnas dessutom ytterligare möjligheter till individuella anpassningar av studierna. Det är t.ex. jämförelsevis enkelt att omvandla skriftspråk till talspråk, bokstäver till punktskrift och vice versa. Motsvarande omarbetningar är

naturligtvis fullt möjliga även inom den traditionella undervisningen genom att utbildningsanordnaren anlitar teckentolkar, översätter böcker till punktskrift eller att någon läser in ett arbetsmaterial på band.

På samma sätt som undervisningssituationen kan behöva anpassas vid undervisning i traditionell mening kräver distansutbildningssituationen ibland en individuell anpassning. Det kan röra sig om att anpassa föreläsningar, studiematerial, utrustning, handledning m.m. En viktig skillnad är dock att undervisning där kommunikationen sker digitalt möjliggör en kontinuerlig anpassning av kommunikationsmedlet vilket ger den studerande en självständigare ställning. Förutsatt att kursanordnaren utnyttjar de möjligheter som databaserad utbildning ger kan den studerande själv välja i vilken form informationen ska presenteras under utbildningsperioden. Anpassningar i samband med traditionella undervisningsformer kräver i regel en större organisation med en mer eller mindre kontinuerlig inblandning från olika människor och organisationer.

Webbaserat lärande

Den utbildningsform som ger de största möjligheterna till individuellt anpassad utbildning är det som brukar benämnas webbaserat lärande. SSV-H skriver i sitt remissvar på Kunskapslyftskommitténs förra betänkande (SOU 1999:39) att

Vare sig vi avser flexibilitet i val av studiestart, val av studietakt, sommarstudier och helgstudier, val av kursinnehåll, val av kursföljd, val av lärtill, val av studier i grupp eller enskilt m.m. är det webben som kommer att innehålla de flexibla moment som i realiteten möjliggör dessa val för den studerande.

Förutom den flexibilitet i form, tid och rum som exemplifieras av SSV-H:s remissvar innebär det faktum att datorn med IT är det bärande mediet för information och kontakter mellan den studerande och hans/hennes lärare och kurskamrater att individuella anpassningar är förhållandevis lätta att åstadkomma i webbaserat lärande. Det är naturligtvis inte mediet i sig som gör en lärandeform bra eller dålig utan hur man som distansutbildare väljer att förhålla sig till lärandeformens möjligheter och de studerandes förutsättningar. För att skapa ett individuellt lärande måste naturligtvis utbildningen läggas upp på ett sådant sätt att de möjligheter utbildningsformen ger tas tillvara. I vilken utsträckning den studerande kan påverka sin studiesituation bestäms av de gränser formen sätter och hur utbildningens genomförande utformas.

Webbaserad utbildning för funktionshindrade – ett exempel

Vid *Centrum för rehabiliteringsteknisk forskning (Certec)* vid Lunds tekniska högskola har man sedan några år bedrivit webbaserad utbildning. Det som gör Certec speciellt i Sverige är att man fullt ut anpassat en av sina kurser till studerande med funktionshinder och att verksamheten är väl dokumenterad. På basis av arbetet med att utveckla webbaserade kurser och genomförandet av en kurs för studerande med funktionshinder har Peter Anderberg skrivit licentiatuppsatsen "Internetlärande för alla" (Anderberg, 1999).

Kunskapslyftskommitténs arbete riktar sig i huvudsak mot andra former av vuxenutbildning än högskoleutbildning. Många av de iakttagelser som gjorts vid Certec är trots detta i hög grad relevanta för kommitténs arbete.

Peter Anderberg skriver i sin licentiatuppsats att

Icke-handikappade människor kan kröka sin kropp och sitt intellekt för att passa in i rigida strukturer, t.ex. i utbildningar. Det kan ofta inte människor med funktionshinder. När nu Internet i princip möjliggör ett individuellt studerande, är således detta inte främst att se som en förbättring för funktionshindrade människor utan som en förstagångshändelse av gigantiska mått.

Certecs verktyg

Mot bakgrund av vissheten att nätburen undervisning är något annat än klassrumsbaserad undervisning och därför kräver andra metoder har Certec utvecklat en fungerande undervisningsmetod. En utgångspunkt har varit att skapa ett "lärande rum", dvs. summa av allt det en studerande kommer i kontakt med i sitt lärande, som ger den studerande en lustkänsla i sitt lärande. Här ligger en av de stora utmaningarna. I en kursutvärdering skriver de ansvariga lärarna

Hur skapar man en "kurs-" eller "klasskänsla" i internetbaserad undervisning? Hur skapar man en närhet mellan lärare och student, student och student och framför allt – hur får studenten en lustkänsla i sitt lärande när det medium som förbinder henne med den övriga kursen inte är det omedelbara fysiska utan en internetansluten dator (Anderberg m.fl., 1998) ?

De webbaserade kurser man ger (på halvfart) är i regel uppdelade i en- eller tvåveckorsmoduler. Varje modul består normalt av en kort inledande föreläsning. Till varje föreläsning finns ett antal länkar till kurslitteratur samt till andra intressanta och näraliggande områden. Dessutom finns i regel olika individuella uppgifter. Till varje kursmodul

hör normalt en laboration eller annan gruppuppgift, att lösas gemensamt av studenterna i deras grupperum på Webboard.²

Att ge föreläsningar över nätet har, enligt Certec, åtminstone tre givna fördelar gentemot de klassrumsbundna.

- Den första och kanske den som är allra mest uppenbara är att föreläsningarna blir helt "on-demand". Studenten kan ta dem till sig när han/hon så önskar. Man behöver inte vara på ett speciellt ställe vid en speciell tid, utan kan få dem hem i vardagsrummet när barnen har lagt sig. Och man kan lyssna på dem hur många gånger som helst, man kan stanna upp och man kan gå tillbaka.
- Den andra fördelen har att göra med en annan slags flexibilitet, nämligen tankens. Det finns i princip inga hinder för en lärare att spänna upp det rum inom vilket han/hon vill att studenterna ska röra sig. Man kan ge nästan obegränsade möjligheter för studenten att själv botanisera bland det man erbjuder: video, texter, bilder osv.
- Det är en fördel, också för läraren, att allting finns kvar. Ord som talas i ett klassrum, skrivs på svarta tavlan, bilder som visas, finns om allt vill sig väl kvar som minnesrester i hjärnorna på åhörarna. Men en föreläsning som gjorts på nätet finns kvar i sig. Man kan fortsätta arbeta med den, den kan avslöja brister och styrkor, och den kan tvinga en att tydliggöra för sig själv hur man tänker. Om allt vill sig väl kan nätbaserade föreläsningar betyda en påtaglig kvalitetsförhöjning.

Teknik

I en kursutvärdering skriver Certec att "om man ska välja ut ett enskilt område som ställt till mest problem för studenterna, har det utan tvekan varit tekniken." En bidragande faktor var dock att gruppen som helhet hade ganska dåliga internetkunskaper från början. Utgångspunkten för teknikanvändandet är att kraven på avancerad teknik i huvudsak ska belasta Certec. De studerande ska kunna delta i undervisningen utan att behöva känna till eller ha tillgång till det senaste i datorväg. Kursen är upplagd så att den studerande genom en webbläsare, t.ex. Netscape, får tillgång till allt kursmaterial och alla kursmoment. Detta gör att studenterna i större utsträckning blir oberoende av vilken dator de använder och därigenom kan delta i undervisningen via olika datorer.

² Webboard är ett konferenssystem som används för gruppernas interna arbete, diskussioner med lärare och andra inbjudna.

Erfarenheter från att undervisa studerande med funktionshinder

Baserat på erfarenheter från Certecs tidigare webbkurser genomfördes under hösten 1998 kursen "IT och lärande i funktionshindrersammanhang" endast för studerande med funktionshinder. Motsvarande kurs har även genomförts för personer som är yrkesverksamma inom (re)habilitering och specialundervisning. Under hösten 1999 deltog studerande med och utan funktionshinder i kursen.

Den mest påtagliga anpassningen av kursen har bestått i att se till att den information som förmedlas via webben är möjlig att presentera i olika former. En studerande kan därmed välja hur han eller hon vill tillägna sig föreläsningarna. Från en textfil med föreläsningen och ett ljudband med föreläsningen är det möjligt att skapa flera olika varianter av föreläsningarna, vilket gör dem tillgängliga för studenter med olika former av funktionshinder. Förutom att presentera föreläsningen i ljud och bild kan den även presenteras i text och bild eller endast i text. Ytterligare anpassningar som gjordes var en ren text- och bildversion som kan läsas av en läsare för synskadade.

Användargränssnitten kan också anpassas. Det är t. ex. möjligt att öppna länkar och fönster utan att man behöver klicka på dem vilket är en stor fördel för den som har nedsatt funktionsförmåga i händerna.

Det var endast 18 studerande som påbörjade³ den kurs som riktade sig enbart till studerande med funktionshinder. Av dessa deltog slutligen 10 i tentamina. De studerande hade olika typer av funktionshinder varför det kan vara svårt att uttala sig om hur webbaserat lärande fungerar för olika grupper av studerande med funktionshinder. Som exempel kan dock nämnas att den grupp av studenter med funktionshinder som överlag har haft mest positiva erfarenheter av att studera på detta sätt är människor med hörselskador och döva. Det som flera personer med hörselskador kommenterade var att det moment av att vara utestängd och utanför som man känner i vanliga kurser, helt eliminerades i denna kursen.

Inledningsvis uppstod problem för studerande med synskador. Problemen bestod i att hitta och starta filen med föreläsningarna samt att webboarden upplevdes som svåröverskådlig varför problem uppstod i samband med grupparbeten och annan kommunikation. Kursledningen kunde dock anpassa teknik och metod för att minimera dessa problem under kursens gång. Av de tre med synskador som påbörjade kursen var det dock ingen som fullföljde.

För gruppen dyslektiker var denna form av studier inte enbart positiv. Arbetsspråket för kommunikation på webben följer varken etable-

³ Har deltagit i minst en inlämningsuppgift

rade korrekta skrivregler eller talspråkets regler. Det språk som används beskrivs som en blandning av tal- eller skriftspråk, personligt och känslofullt men ändå fyllt med fakta och viktig information. Dyslektiker upplevde ibland att de ställdes inför en tredje språkversion på webben. Det sågs dock som positivt att studieformen gav möjlighet att få arbeta i sin egen takt samt att det fanns möjlighet att växla mellan att läsa eller att lyssna på föreläsningarna.

För studerande med rörelsehinder fanns det egentligen inga hinder för att studera på detta sätt. Fördelarna med undervisningsformen ligger naturligtvis i att den studerande slipper lägga ner tid och energi på att ta sig till och från mer eller mindre tillgängliga undervisningslokaler.

14.1.11 Förslag

Bakgrund

Kunskapslyftskommittén har följt utvecklingen mot flexibelt lärande med stort intresse. Speciellt gäller detta den nu pågående utvecklingen av vuxenmetodik och modern teknik samt webbaserat lärande.

Kunskapslyftskommittén anser att webbaserat lärande i stor utsträckning möjliggör lärande på den enskildes villkor – exempelvis i tid och rum. Webbaserat lärande är i mindre utsträckning en teknisk fråga – tekniken finns och förbättras kontinuerligt. Problemet är i första hand pedagogiskt: den i stort sett totala avsaknaden av pedagogiskt utformade webbaserade kurser.

Vid statens skolor i Härnösand och Norrköping pågår tillsammans med Utbildningsdepartementets SSV-grupp ett utvecklingsarbete med att ta fram webbaserade kurser. Utgångspunkten har då varit att kurserna ska kunna användas vid den utbildning som bedrivs dels vid SSV, dels vid kommunal utbildning för vuxna. I det senare fallet har då SSV också bidragit med viss handledning till de kommunala lärarna. Hittills har endera av SSV-skolorna själva eller i samverkan med SSV-gruppen ett tjugofemtal kurser – varav ett antal yrkesinriktade – sett dagens ljus. Utvecklingskostnaderna är betydande. Utvecklingsområdet är nytt. Kurserna utvecklas med hög professionalitet (interaktivitet, modulindelning, åskådlighet m.m.). Kurserna läggs ut på en särskild teknikplattform (Lector) och utformas på ett sådant sätt att den enskilde läraren ute i kommunerna kan vinkla stoffet på ett sätt som passar honom/henne och den aktuella gruppen.

De webbaserade kurserna har också utnyttjats av kommuner. Det har då varit SSV:s uppgift att stödja de kommunalt verksamma lärarna att utveckla handledarrollen. Omfattningen har dock varit liten, eftersom kurserna i utvecklingsskedet endast prövats i mindre sammanhang.

Ett antal kommuner – och för den delen även privata utbildningsanordnare – lägger också ut vissa kurser på webben. I huvudsak handlar det om de mest frekventa kurserna, exempelvis matematik, svenska och engelska. Kvaliteten i dessa kurser varierar, från att man i princip scannat in läroboken och kompletterat denna med ett antal instuderingsfrågor till att man också låtit videofilma lärarlektioner och/eller laborationer. De utgör dock alltid utbildningsanordnarens egendom.

Förslag

Webbaserat lärande ger – som Kunskapslyftskommittén ser det – vuxna möjligheter att skaffa sig grundläggande och gymnasial utbildning på tid och plats som passar den enskilde – i snabb, oregelbunden eller långsam studietakt. När kurser för denna form av lärande väl har byggts upp finns i princip hela kursutbudet tillgängligt för var och en, som har tillgång till tekniken – hemma eller i kommunernas studie centra. Många kurser inom det yrkestekniska området måste troligtvis – beroende av de studerandes förkunskaper – kompletteras med konkretisering i arbetslivet, arbetsplatsförlagd utbildning. Då finns också tillgång till handledning endera via hemkommunens lärare eller via lärare vid SSV.

En uppbyggnad av webbaserade kurser inom hela det gymnasiala området – och för den delen även på den grundläggande nivån – ger också som sidoeffekt att ungdomar i gymnasieskolan som av speciella skäl skulle behöva studera på annat sätt och/eller andra tider ges sådana möjligheter. Detta torde speciellt gynna deltagare med funktionshinder.

Problemet är dock att utbudet av kurser med nuvarande takt inte kommer att finnas tillgängligt inom den närmast tjugoårsperioden. Nuvarande utvecklingsanslag för statens skolor för vuxna, för Distansutbildningsmyndigheten i Härnösand och/eller via KK-stiftelsen, privata och kommunala anordnare medger inte den storskaliga satsning som Kunskapslyftskommittén tror är förutsättningen för att detta lärande inom rimligt tid ska möjliggöras.

Kunskapslyftskommittén föreslår att staten ansvarar för att det sker en snabb uppbyggnad av webbaserade kurser inom såväl utbudet på grundläggande nivå, som på hela det gymnasiala området.

Kunskapslyftskommittén förslag till storskalig satsning på webbaserade kurser är kostnadsberäknat till 500 miljoner kronor. Summa har beräknats utifrån gjorda erfarenheter enligt följande.

Erfarenheten hittills visar, att utvecklingen av webbaserade kurser har en kostnad av cirka sex tusen kronor per gymnasiepoäng. Ett utvecklingsarbete inom såväl utbudet på grundläggande nivå, som på hela det gymnasiala området skulle kunna komma att beröra cirka 875 kurser. Om man utgår från att varje kurs i genomsnitt omfattar cirka 100 gymnasiepoäng och att genomsnittskostnaden per gymnasiepoäng är 6 000 kronor så skulle utvecklingskostnaderna i grova tal komma att uppgå till drygt 500 miljoner kronor.

Kunskapslyftskommittén ser föreslår en projektperiod om åtta år. Det innebär att de årliga kostnaderna för detta förslag kan beräknas till drygt 60 miljoner kronor årligen i åtta år.

Kunskapslyftskommittén föreslår att en planeringsram om 500 miljoner kronor avsätts för att under en åttaårsperiod ta fram webbaserade kurser på såväl grundläggande som gymnasial nivå.

Kunskapslyftskommittén föreslår också att utvecklingsarbetet delas upp i två perioder. Den första perioden – till vilken bör föras cirka 200 miljoner kronor – föreslås omfatta 3 till 4 år. Därefter utvärderas arbetet och beslut fattas om det fortsatta arbetet.

För de flesta grupper av studerande med funktionsnedsättningar krävs inga särskilda anpassningar av de webbaserade kurserna för att de ska kunna utnyttja dem. Tvärtom innebär undervisningsformen i sig själv att många av de hinder som studerande med funktionshinder upplever i klassrumsbaserad utbildning, i form av otillgängliga lokaler/resvägar eller bundna undervisningstider, inte uppstår. För vissa grupper av studerande med funktionsnedsättningar krävs dock att särskilda anpassningar genomförs av de olika kurserna.

Syftet med den föreslagna satsningen är att snabbt bygga upp ett brett utbud av webbaserade kurser. Att anpassa kurser så att de görs tillgängliga för studerande med funktionshinder så långt det är möjligt tar tid och är resurskrävande. Det är ändå viktigt att så sker. De erfarenheter som finns idag av att anpassa webbaserade kurser till exempelvis synskadade och blinda studerande är begränsade och formerna behöver därför utvecklas. Mot bakgrund av detta anser Kunskapslyftskommittén att det inte är rimligt att sätta upp målsättningen att samtliga kurser anpassas i ett inledningsskede. Arbetet med att anpassa utformningen av de webbaserade kursutbudet bör istället ske gradvis där formerna för kursernas utformning fortlöpande kan förbättras.

Kunskapslyftskommittén föreslår att en ram om 10–15 procent av det totala utvecklingsanslaget redan inledningsvis bör låsas för här beskriven anpassning.

Det kan alltid diskuteras hur en sådan storskalig satsning ska organiseras. Man kan tänka sig att ge statens skolor för vuxna ett utvecklingsuppdrag eller att låta Distansmyndigheten i Härnösand alternativt SSV-gruppen på Utbildningsdepartementet ha ett huvudansvar för utvecklingsarbetet. Det finns också andra möjligheter.

Utvecklingsarbetet är i Kunskapslyftskommitténs förslag väl avgränsat såväl vad gäller uppdraget som tiden för arbetet.

Kunskapslyftskommittén föreslår därför att utvecklingsarbetet med att ta fram webbaserade kurser på grundläggande och gymnasial nivå läggs ut som ett projekt. Utvecklingen bör ske i nära samarbete med övrigt utvecklingsarbete på gymnasial nivå. En organisationskommitté bör få i uppdrag att utreda formerna för hur detta projekt ska organiseras.

Kunskapslyftskommittén förutsätter att statens skolor för vuxna eller andra lämpliga aktörer kommer att få en central roll i utvecklingsarbetet.

Kunskapslyftskommittén konstaterar att den tekniska utvecklingen går mycket snabbt inom detta område. Till utvecklingsarbetet måste därför knytas en forskningsgrupp – en grupp spanare – som ska ha uppsikt över hur utvecklingen framskrider och tillföra projektet den kunskapen. Det är som kommittén ser det viktigt att utvecklingsarbetet i projektet koncentreras på pedagogiska-metodiska frågor – inte på att utveckla ny teknik. Det kan andra göra bättre.

Kunskapslyftskommittén understryker vikten av att även deltagare i webbaserade kurser ges möjlighet att mötas under utbildningens gång. Mötet människor emellan är fortfarande viktigt i utbildningssammanhang.

När väl de webbaserade kurserna har utvecklats måste de också underhållas. Detta torde dock vara fullt möjligt för de statliga skolorna att genomföra inom befintliga ramar – dels anslag, dels försålda utbildningar.

Att utveckla webbaserat lärande förutsätter också handledning. Detta torde vara ett mindre problem på de båda statliga skolorna. Kunskapslyftskommittén förutsätter dock i sina förslag att samtliga kurser

ska stå till olika utbildningsanordnares förfogande. Det förutsätter att SSV eller andra lämpliga aktörer också utvecklar ett handledarstöd för dessa utbildningsanordnares lärare.

Kunskapslyftskommittén föreslår att statens skolor för vuxna eller andra lämpliga aktörer får i uppdrag att dels vidareutveckla en handledarroll för olika utbildningsanordnares verksamma lärare, dels fungera som stöd för dessa lärare.

Det är enligt kommitténs uppfattning viktigt att samtliga kurser på gymnasial nivå – speciellt kurser i små och udda ämnen samt yrkesinriktade kurser – kan läggas ut på ”webben”. På så sätt ges möjligheter till kunskapsinhämtande inte bara för vanliga studerande på denna nivå utan också i den kompetensutveckling som är aktuell i hela det livslånga lärandet.

Kunskapslyftskommittén betonar avslutningsvis vikten av information till olika avnämare – vägledare, arbetsförmedlare, olika utbildningsanordnare, presumtiva studerande med flera. Kommittén föreslår också att regeringen ger organisationskommittén för utvecklingsprojektet om webbaserat lärande i uppdrag att även agera för kunskaps-spridande när det gäller flexibelt lärande/lärande med datorstöd. Information om dessa kurser bör också finnas på berörda myndigheters – Distansutbildningsmyndigheten, Skolverket, Folkbildningsrådet med flera – webbplatser.

14.2 Forskning

Forskning – vuxenlärande

Innovationsbenägenheten är stor inom vuxenutbildningen. Forskningen på området står dock inte i någon rimlig proportion till praktiken. Samarbetet mellan praktiker och mellan forskare och praktiker är också dåligt utvecklat (OECD & U.S. Department of Education, 1999).

Kunskapslyftskommittén har tidigare genomfört en kartläggning av forskning och utveckling inom vuxenutbildningens område (SOU 1997:120). I denna bekräftas antagandet att forskningen inom vissa av vuxenutbildningens kärnområden – kommunal utbildning för vuxna, statens skolor för vuxna samt folkbildningen – är kraftigt åsidosatt.

Kunskapslyftskommittén föreslog i sitt föregående betänkande (SOU 1999:39) en kraftfull och omedelbar satsning på forskningen inom området vuxenutbildning och livslångt lärande. Kommittén vidhåller och understryker vikten av forskning kring vuxenutbildning som sådan och i

perspektiv av livslångt lärande. Eftersom forskarkompetens enligt kommitténs mening måste byggas upp inom området – den saknas helt på många universitet och högskolor – föreslog kommittén en stegvis utbyggnad, där satsningen stegras för att nå ett normalläge först efter exempelvis fem år.

Kunskapslyftskommittén framhöll också behovet av att forskningsområdet skulle komma att utvidgas så

- att fler universitet och högskolor uppmuntras att ägna sig åt detta område samt
- att forskningen inom vuxenutbildning och livslångt lärande utvidgas från att hittills i huvudsak endast varit en fråga för de pedagogiska institutionerna till att för framtiden omfatta flera discipliner och ämnen, exempelvis de antropologiska, ekonomiska, filosofiska och sociologiska institutionerna.

Kunskapslyftskommitténs tre internationella utvärderare instämmer i sin rapport (SOU 1999:141) helt i kommitténs slutsats att det finns ett stort behov av riktade insatser när det gäller forskning inom vuxenutbildningens område. Utvärderarna framför också viss oro vad gäller det aktuella läget inom forskning och utvecklingsarbete kring vuxenutbildning. Bristerna gäller – enligt KLK:s utvärderare – inte enbart resurserna för högskoleförankrad forskning och forskarutbildning utan i lika hög grad omfattning och inriktning av det vuxenpedagogiska utvecklingsarbetet och dess koppling till forskning och personalutveckling. Det finns en risk menar utvärderarna, att decentraliseringen av utbildningsväsendet resulterat i större oklarhet rörande ansvar för kopplingen mellan forskning, utvecklingsarbete och personalutbildning. Särskilt besvärande anser de otydligheten vara rörande högskolans roll för personalutveckling och utvecklingsarbete.

Vid andra diskussioner kring behovet av forskning har sektorsforskningens betydelse framhållits.

Kunskapslyftskommittén utgår från att universitet och högskolor i sitt arbete även prioriterar den så kallade tredje uppgiften – att sprida forskningsresultat, utveckla resurscentra för vidareutbildning och erfarenhetsåterföring för lärare, övriga utbildare och skolledare inom vuxenutbildningen och även i övrigt har kontakt med aktuella aktörer på området.

Vid Linköpings universitet har en kartläggning gjorts av vilka professorer, lärare och doktorander som är verksamma inom området "vuxnas lärande" vid universitet (Larsson, m.fl., 1999). Ytterligare en skrift belyser förutsättningarna för att genom en "forskarskola" säkerställa forskarförsörjningen inom samma område (Andersson & Arvids-

son, 1999). Med utgångspunkt från dessa två skrifter anordnade universitetet i november 1999 ett seminarium om forskning och utbildning inom kunskapsområdet "vuxnas lärande". Arbetet går nu vidare med att profilera universitetet på detta område dels genom en forskarskola, en transkontinental masterexamen och ett långsiktigt internationellt forsknings-samarbete, dels genom ett samarbete med den lokala praktiken.

Forskning inom området vuxenutbildning och livslångt lärande bör också, i större utsträckning än vad som är fallet i dag, inriktas mot frågor som studerande med funktionshinder. Frågor som berör relationerna mellan människor med funktionsnedsättningar och deras sociala omgivning, individens situation och förutsättningar samt konsekvenserna av funktionsnedsättningar studeras tvärvetenskapligt inom forskningsdisciplinen handikappvetenskap. Den forskning som bedrivs i Sverige ligger i ett internationellt perspektiv långt framme.

Universitetet i Linköping och Örebro har gemensamt prioriterat en satsning på forsknings- och utbildningsområdet handikappvetenskap. Ambitionen är att bli ledande i Europa. Vid Centrum för handikappvetenskap finns t.ex. den enda forskarutbildningen i Europa i handikappvetenskap.

Vid detta forskningscentrum sker bl. a. omfattande forskning runt vuxna funktionshindrade (t.ex. döva och hörselskadade, dövblinda, dyslektiker, utvecklingsstörda och personer med cerebral pares), deras kommunikation och lärande. Forskningen bedrivs inom flera programområden som är strategiskt viktiga för den långsiktiga utvecklingen av kunskap och kompetens för att öka förutsättningarna för människor med funktionshinder att delta i det livslånga lärandet. Som exempel kan nämnas den forskning som bedrivs inom programområdena "Kommunikationshandikapp", "Informationsteknologi och handikapp" samt "Interventionsforskning". I det senare ställs frågor som anknyter till habilitering och rehabilitering inom vård, omsorg, arbetsliv och utbildning.

Forskningsbehov – statistik

I samband med utvärderingarna av Kunskapslyftet håller stora databaser på att byggas upp. De består bl.a. av de enkäter som genomförts vid Göteborgs universitet och det material som samlats in från SCB och Ams och som utgör den databas forskarna vid Umeå universitet arbetar med.

I anslutning till och i närheten av Kunskapslyftet finns även andra databaser som är av intresse för forskning, utredning, utvärdering och uppföljning inom området "livslångt lärande". Till dem hör de register som Folkbildningsrådet låtit bygga upp liksom andra redan existerande

databaser vid SCB som kommittén själv utnyttjat för sitt utredningsarbete, Levnadsnivåundersökningen och Louise. SCB har byggt upp likartade integrationsregister åt NUTEK (Närings- och teknikutvecklingsverket) och arbetar f.n. på ett dylikt register åt IFAU (Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering) för att tillgodose arbetsmarknadsforskarnas behov. Inom det tidigare projektet om vuxnas läsförmåga IALS (International Adult Literacy Survey se t.ex. SOU 1996:27; SOU 1999:39) och dess uppföljare om vuxnas allmänna färdigheter ALL (Adult Literacy and Life Skills Survey) produceras också mycket i sammanhanget värdefull statistik.

För Kunskapslyftskommitténs del innebär kontrakten med SCB att SCB har ansvar för att upprätta och vårda kommitténs register till och med år 2002 (SCB, 1999d). Kunskapslyftskommittén anser att som en del i den av kommittén föreslagna satsningen på forskning om livslångt lärande bör ingå att bevara och vidareutveckla de existerande registren. Det intressanta med kommitténs register är bl.a. att de är individbaserade, longitudinella och kombinerar data från SCB och Ams.

Kunskapslyftskommittén föreslår att SCB bör få i uppgift att fortsätta att underhålla och uppdatera de databaser som utvecklats i samband med Kunskapslyftskommitténs utvärderingar.

Som underlag för utvecklingen av hela forskningsfältet "livslångt lärande" räcker dock inte de databaser som Kunskapslyftskommittén initierat. Där behövs ett bredare "frånväggan-till-graven" perspektiv som ur ett individperspektiv ger en bild över deltagandet i det livslånga lärandets alla olika delsystem. Longitudinella databaser behöver utvecklas som inbegriper de olika delsystemen inklusive dem som gäller förskolan, ungdomsutbildningen, högskolan och arbetsmarknaden.

När det gäller Ams har i olika utredningssammanhang påpekats att statistik- och projektdokumentation måste förbättras, att ansvarsförhållanden måste vara tydliga, att gemensamma redovisningsprinciper med klara definitioner måste utarbetas så att informationsinsamlandet kan fungera på ett enhetligt sätt för hela riket (Persson & Johansson, 2000).

Många forskare och utredare är på ett allmänt plan eniga om dessa krav (se t.ex. Rubenson, 1999; Skolverket, 2000b). Exakt hur en bättre statistikförsörjning ska arrangeras är svårare att uttala sig om. Det handlar om tämligen stora databaser som ska kunna brytas ner på relevanta undergrupper. Möjligheter att kombinera med enkäter måste också finnas och de bör årligen uppdateras så att man bl.a. kan följa utvecklingen över konjunkturerna och utveckla metodologin.

Kunskapslyftskommittén föreslår att av de medel som beslutas för forskning om livslångt lärande avsätts pengar för ett förprojekt som skulle syfta till att ta fram ett "statistikförsörjningsprogram" för det aktuella forskningsområdet.

Forskning – organisation

Regeringen har sedan Forskning 2000 avlämnat sitt betänkande och detta remissbehandlats bland annat tillsatt en arbetsgrupp för myndighetsorganisation för forskningsfinansiering. Denna avlämnade sina förslag i mitten av november 1999 (Ds 1999:68). Arbetsgruppen föreslår bland annat inrättandet av ett Vetenskapsråd, som sedan kan inrätta ämnesråd, vilka skulle kunna fungera som viktiga remissinstanser. Vid sidan om detta stora Vetenskapsråd skulle sedan tre ämnesråd bildas – ett för sociala frågor, ett för teknisk utveckling och ett för miljöfrågor i vid bemärkelse. Därutöver föreslår arbetsgruppen bland annat att ett sammanhållet forskningsråd skapas under Utbildningsdepartementet. I rådets uppdrag skulle ingå att stödja forskning av exempelvis tvärvetenskapligt slag samt forskning för skola och universitet.

14.2.1 Förslag

Kunskapslyftskommittén föreslår att

- regeringen vidtar åtgärder för att åstadkomma en kraftfull och omedelbar satsning på forskningen inom området vuxenutbildning och livslångt lärande.
- den framtida forskningen utvidgas från att hittills i huvudsak endast varit en fråga för de pedagogiska institutionerna till att för framtiden omfatta flera discipliner och ämnen, exempelvis de antropologiska, ekonomiska, filosofiska, handikappvetenskapliga och sociologiska. Den kommer då att ha ett tvärvetenskapligt angreppssätt och bland annat utgöras av forskning kring skola, universitet och livslångt lärande.

Kunskapslyftskommittén föreslår därutöver – i förhållande till förslaget från arbetsgruppen för myndighetsorganisation på forskningsområdet – att

- kommitténs förslag till forskningsområdet Vuxenutbildning och livslångt lärande läggs under Vetenskapsrådets ämnesråd för humaniora och samhällsvetenskap.

14.2.2 Kostnader

Följande beräkningar utgår från det förslag till en kraftfull och omedelbar satsning på forskningen inom området vuxenutbildning och livslångt lärande som Kunskapslyftskommittén lämnade i sitt förra betänkande.

Kunskapslyftskommittén såg då framför sig ett tolvårigt projekt med en ekonomisk utgångspunkt i tre miljoner kronor och därpå en årlig upptrappning med tre miljoner kronor till femton miljoner. Projektet skulle sedan ligga kvar på femton miljoner under de återstående åren.

Kunskapslyftskommittén uppskattar att man till förprojekt för att ta fram ett "statistikförsörjningsprogram" inom det aktuella forskningsområdet bör avsättas 1 miljon kronor och att statistikförsörjning kan komma att kosta 1 miljon kronor årligen.

De sammanlagda kostnaderna skulle alltså uppgå till

- år 1 4 miljoner kronor,
 - år 2 7 miljoner kronor,
 - år 3 10 miljoner kronor,
 - år 4 13 miljoner kronor,
 - år 5 16 miljoner kronor samt
 - åren 6-12 16 miljoner kronor årligen
- totalt över tolv år 162 miljoner kronor.

14.3 Information – kunskapsspridning

Kunskapslyftskommittén föreslog också i sitt förra betänkande att den som skulle få ansvaret för att beställa forskning också skulle ges ett ansvar för att forskningsresultaten spreds till avnämarna och att informationsverksamheten efter en kort introduktionsperiod utvärderas ur avnämarsynpunkt.

Kunskapslyftskommittén föreslog också att ett eller flera nationella resurscentra skulle inrättas med uppdrag att sprida forskningsresultat från förekommande svensk och internationell forskning kring vuxenutbildning och livslångt lärande.

Arbetslivsinstitutet introducerade under hösten 1999 sin nya satsning Skolliv. Dess viktigaste kommunikationslänk är en webbplats, där det är tänkt att forskare och praktiker ska mötas och där resultat och kunskap ska spridas. En målsättning med webbplatsen är att det ska skapas en dialog mellan dem som arbetar inom skolan och dem som beforskar den.

Kunskapslyftskommitténs internationella utvärderare delar kommitténs uppfattning om vikten av att forskningsresultaten sprids till avnämarna. De internationella utvärderarna tycker dock att det är än viktigare att skapa erfarenhetsnätverk mellan praktiker än möten mellan forskare och praktiker. Ett sådant nätverk skulle – menar de internationella utvärderarna – kunna knytas till Vuxenutbildningscentrum i Linköping. Det finns också exempel på att initiativ till nätverk tagits av brukarna själva. Ett sådant exempel är det så kallade Östgötanätverket.

14.3.1 Förslag

Kunskapslyftskommittén föreslår att

- dels forskningsresultat från förekommande svensk och internationell forskning kring vuxenutbildning och livslångt lärande sprids till praktiker, dels att nätverk utvecklas för erfarenhetsutbyte praktiker emellan.
- regeringen ger ett eller flera nationella resurscentra – endera nya eller redan existerande, exempelvis Vuxenutbildningscentrum i Linköping – i uppdrag att ansvara för spridning/nätverksuppbyggande.
- regeringen ger en organisationskommitté i uppdrag att utreda lämpliga former för hur kunskap om flexibelt lärande/lärande med datorstöd bör spridas.

14.3.2 Kostnader

Kostnadsberäkningarna för ovanstående förslag utgår från ett resurscentrum knutet till en forskningsmiljö vid ett universitet, exempelvis pedagogiska institutionerna vid universiteten i Göteborg eller Linköping. På så sätt minimeras kringkostnader. Kostnader beräknas för fyra heltidstjänster á 500 000 kronor inklusive overheadkostnader.

Kostnaderna för att bygga upp ett resurscenter med fyra personer alternativt två resurscentra med vardera två personer kommer alltså att uppgå till 2 miljoner kronor årligen.

Kunskapslyftskommittén föreslog också dels att forskningsresultat från förekommande svensk och internationell forskning kring vuxenutbildning och livslångt lärande sprids till praktiker, dels att nätverk utvecklas för erfarenhetsutbyte praktiker emellan samt att regeringen ger den föreslagna organisationskommitté för utvecklingsprojektet i uppdrag att även agera för kunskapsspridande när det gäller flexibelt lärande/lärande med datorstöd. Dessa förslag beräknas inte medföra ökade kostnader.

14.4 Utbildning och kompetensutveckling

I Kunskapslyftskommitténs delbetänkande (SOU 1998:51) lämnade kommittén förslag avseende *utbildning av lärare*. Kommittén har senare avlämnat remissyttrande avseende såväl olika former av föreslagna lärarutbildningar som av den föreslagna statliga skolledarutbildning i Lärarutbildningskommitténs (LUK:s) slutbetänkande. Kommittén tillstyrkte där LUK:s förslag när det gäller skolledarutbildningen samt lärarutbildningarna i allmänhet men uttryckte sin oro över möjligheterna att rekrytera blivande yrkeslärare.

Kunskapslyftskommittén framförde i sitt remissvar över LUK:s förslag vikten av en lärarutbildning som också tar hänsyn till de speciella villkor som gäller för lärare i vuxenutbildning. Kommittén gav också exempel på vad som borde ingå i en sådan specialisering för sådana lärare. Kommittén var vidare tveksamt inställd till åtskillnaden mellan lärarutbildningen för folkhögskollärare och lärarutbildningen för lärare i kommunal vuxenutbildning.

En vuxenanpassad lärarutbildning bör *ge grundläggande kunskaper* om vad olika *funktionsnedsättningar* kan innebära för inlärningsituationen. Detta är inte minst viktigt för att kunna uppmärksamma särskilda behov. Vissa funktionshinder är mer vanligt förekommande än andra, t.ex. dyslexi och lättare hörselskador. Enligt SCB:s välfärdsundersökning finns det till exempel 435 000 hörselskadade i åldern 16-64 år i Sverige (SCB, 1999ls). När det gäller kunskap och kompetens att anpassa utbildningen för att möta mer vanligt förekommande stödbehov bör man kunna ställa tämligen omfattande krav på att utbildningsanordnare besitter tillräcklig pedagogisk kompetens för att kunna hantera dessa frågor.

Alla lärare bör ha vissa kunskaper om och i specialpedagogik. Den långsiktiga kunskapsuppyggnaden sker genom lärarutbildningen. Det är därför viktigt att lärarutbildningen innehåller utbildning i specialpedagogiska frågor. Lärarutbildningskommitténs slutsats att det finns ett stort behov av dels *generell*, dels *viss specialpedagogisk kompetens* inom hela utbildningsområdet delas av Kunskapslyftskommittén när det gäller vuxenutbildningen. Utredningens förslag löser på sikt kunskapsbristerna hos lärarna.

Fort- och vidareutbildning av redan yrkesverksamma lärare är minst lika viktigt. För närvarande är dock tillgången på kurser och fortbildningsmöjligheter inom området vuxenstudier med funktionshinder liten.

När det gäller mer komplicerade inläringssituationer utgör specialpedagoger eller lärare med fördjupade kunskaper i specialpedagogik en viktig resurs. Förutom att arbeta med direkta undervisande uppgifter kan Kunskapslyftskommittén se flera andra viktiga uppgifter för lärare med fördjupade kunskaper i specialpedagogik. Det handlar om att verka som en specialpedagogisk resurs och ge stöd till andra lärare, att arbeta med kvalificerade pedagogiska uppgifter som kartläggningar/utredningar, utvecklandet av fördjupade individuella studieplaner och att ge stöd i specialpedagogiska frågor till rektor. Kunskapsöverföring och samarbete med andra huvudmän är andra uppgifter där specialpedagogens kompetens kan vara av stort värde. Det handlar även om att samarbeta med andra utbildningsanordnare, regionala och nationella resurscenter samt huvudmän vid sidan av vuxenutbildningen som exempelvis landsting och arbetsmarknadsinstitut.

Det är dock inte rimligt att det hos varje utbildningsanordnare ska finnas specialpedagogisk kompetens för att möta alla de behov som kan uppstå som en följd av olika funktionshinder. Vissa funktionshinder är relativt ovanliga samtidigt som de ställer stora krav på en anpassning av utbildningens genomförande. Detta innebär att det är relativt sällan som en vuxenutbildningsanordnare ställs inför uppgiften att anpassa utbildningen till de särskilda förutsättningar som dessa funktionsnedsättningar ger upphov till. Därför är det befogat med en specialpedagogisk stödorganisation som olika vuxenutbildningsanordnare kan vända sig till för att komplettera den egna specialpedagogiska kompetensen, såsom Kunskapslyftskommittén föreslagit i kapitel 13.

Lärares – och för den delen också övrig personals – *fort- och vidareutbildning* är enligt Kunskapslyftskommitténs uppfattning en förutsättning för deras möjligheter att på ett professionellt sätt kunna utöva sitt yrke. Det livslånga lärandet måste vara en realitet även för denna yrkeskår.

Kunskapslyftskommittén föreslog i sitt föregående betänkande (SOU 1999:39) att Skolverket – utifrån bestämmelserna i Skollagens 2:a kapitel – skulle få i uppdrag att särskilt följa upp hur fort- och vidareutbildningen för vuxenutbildningens personal hanterades av kommunerna.

När det gäller utbildningen till studie- och yrkesvägledare har Kunskapslyftskommittén en med Lärarutbildningskommittén avvikande uppfattning. Kommittén anser inte att utbildningen för studie- och yrkesvägledare går att lägga in i en lärarutbildning där endast dess inriktning och specialiseringen ger utbildning i för studie- och yrkesvägledare väsentliga områden. Regeringen har nyligen tillsatt en utredning om vägledningen i skolväsendet (dir. 1999:107). Kunskapslyftskommittén vill

i anledning därav understryka vikten av att vägledning inom vuxenutbildningen ses i ett brett perspektiv och samarbete/samordning med utbildning för vägledare inom arbetsmarknadsverkets område övervägs.

14.4.1 Förslag

Kunskapslyftskommittén betonar vikten av en lärarutbildning som också tar hänsyn till de speciella villkor som gäller för lärare i vuxenutbildning och hänvisar till sitt remissvar över LUK:s förslag, där kommittén också gav exempel på vadsom borde ingå i en sådan specialisering för sådana lärare.

Lärarutbildningskommitténs förslag till utbildning i specialpedagogiska frågor kommer enligt Kunskapslyftskommitténs bedömning innebära att en långsiktig kunskapsuppbyggnad på detta område sker, vilket är angeläget.

När det gäller lärares och övrig personals *generella fort- och vidareutbildning* återupprepar Kunskapslyftskommittén sitt förslag

att Skolverket – utifrån bestämmelserna i Skollagens 2:a kapitel – får i uppdrag att särskilt följa upp hur fort- och vidareutbildning för vuxenutbildningens personal hanteras av kommunerna.

I enlighet med FN:s standardregler bör lärare och annan personal som är engagerade i planering och genomförande av service till studerande med funktionshinder fortlöpande utbildas i specialpedagogiska frågor. Kunskapslyftskommittén har konstaterat att frågan om i vilken utsträckning dagens vuxenutbildningsanordnare är rustade för att möta de olika behov som en funktionsnedsättning kan ge upphov till än så länge är en obesvarad fråga.

Kunskapslyftskommittén föreslår att regeringen ger Skolverket i uppdrag att kartlägga behovet av fort- och vidareutbildning i specialpedagogiska frågor för lärare yrkesverksamma i den kommunala utbildningen för vuxna. Skolverket bör även ges i uppdrag att kartlägga vilket utbud som finns av fort- och vidareutbildning i specialpedagogik för yrkesverksamma lärare inom vuxenutbildningen. Visar kartläggningen att det finns behov av särskilda insatser bör Skolverket redovisa förslag på hur utbudet av fort- och vidareutbildning i specialpedagogiska frågor kan förbättras.

En jämfört med andra vuxenutbildningsformer hög andel av folkhögskolans deltagare har någon funktionsnedsättning. Under vårterminen 1999 uppgick andelen deltagare som erhöll någon form av stöd som följd av ett funktionshinder inom folkhögskolan till 18 procent av det totala antalet deltagare inom ramen för den särskilda satsningen för arbetslösa. En slutsats som kan dras av detta är att det finns ett behov av specialpedagogisk fort- och vidareutbildning av folkhögskolans lärarkår. Enligt Kunskapslyftskommitténs bedömning finns det ett behov av ett organiserat och systematiserat arbete med fortbildning av folkhögskolans lärare.

Kunskapslyftskommittén föreslår att regeringen ger Folkbildningsrådet ett uppdrag att kartlägga behovet av fort- och vidareutbildning av folkhögskolans lärare i specialpedagogiska frågor. Om rådet finner att särskilda satsningar bör genomföras för att öka den specialpedagogiska kompetensen hos yrkesverksamma lärare bör rådet redovisa hur man anser att en sådan satsning bör genomföras.

Kunskapslyftskommittén föreslår vidare när det gäller utbildning för studie- och yrkesvägledare att kommitténs ovan redovisade synpunkter när det gäller utbildning för studie- och yrkesvägledare överlämnas till den aktuella utredningen Vägledning i skolväsendet för beaktande.

14.4.2 Kostnader

Föreslagna uppdrag till Skolverket och Folkbildningsrådet beräknas inte medföra extra kostnader utan ryms inom respektive myndighets anslag.

14.5 Sammanfattning – förslag och kostnader

14.5.1 Förslagen i sammanfattning

I det följande sammanfattas förslag för

- satsning på en bank av webbarna kurser på grundläggande och gymnasial nivå,
- satsning på forskning (inklusive databas),
- informationsspridning av forskning m.m. via resurscentra samt för
- utbildning och kompetensutveckling.

Bank av webbarna kurser

Webbaserat lärande ger – som Kunskapslyftskommittén ser det – vuxna möjligheter att skaffa sig utbildning på tid och plats som passar den enskilde – i snabb, oregelbunden eller långsam studietakt. När kurser för denna form av lärande väl har byggts upp finns i princip hela det grundläggande och gymnasiala utbudet tillgängligt för var och en, som har tillgång till tekniken – hemma eller i kommunernas studiecentra. En uppbyggnad av webbaserade kurser inom hela detta område ger också som sidoeffekt att ungdomar i gymnasieskolan som av speciella skäl skulle behöva studera på annat sätt och/eller andra tider ges sådana möjligheter. Detta torde speciellt gynna deltagare med funktionshinder. Kommitténs förslag innebär också att det såväl i hemkommunen som hos de statliga skolorna för vuxna (SSV) ska finnas tillgång på kompetenta handledare.

Problemet är dock att hela det grundläggande och gymnasiala utbudet av kurser med nuvarande takt inte kommer att finnas tillgängligt inom den närmast tjugoårsperioden. Nuvarande utvecklingsanslag för statens skolor för vuxna, för Distansutbildningsmyndigheten i Härnösand och/eller via KK-stiftelsen, privata och kommunala anordnare medger inte den storskaliga satsning som Kunskapslyftskommittén tror är förutsättningen för att detta lärande inom rimligt tid ska möjliggöras.

Kunskapslyftskommittén föreslår att staten ansvarar för att det sker en snabb uppbyggnad av webbaserade kurser inom såväl utbudet på grundläggande nivå, som på hela det gymnasiala området.

Kunskapslyftskommittén föreslår vidare att en planeringsram om 500 miljoner kronor avsätts för att under en åttaårsperiod ta fram webbaserade kurser på såväl grundläggandesom gymnasial nivå.

Kunskapslyftskommittén föreslår också att utvecklingsarbetet delas upp i två perioder. Den första perioden – till vilken bör föras cirka 200 miljoner kronor – föreslås omfatta 4 år. Därefter utvärderas arbetet och beslut fattas om det fortsatta arbetet.

Webbaserade kurser ger enligt Kunskapslyftskommittén bestämda uppfattning stora möjligheter för funktionshindrade. Kunskapslyftskommittén anser dock inte att det är rimligt att sätta upp målsättningen att samtliga kurser ska anpassas i ett inledningsskede. Arbetet med att anpassa utformningen av de webbaserade kursutbudet bör istället ske gradvis där formerna för kursernas utformning fortlöpande kan förbättras. Målet är att på sikt göra en så stor andel av kursutbudet som möjligt tillgängligt för studerande med funktionshinder. En ram om 10–15 procent av det totala utvecklingsanslaget bör dock redan inledningsvis läsas för här beskriven anpassning.

Det kan alltid diskuteras hur en sådan storskalig satsning ska organiseras. Man kan tänka sig att ge statens skolor för vuxna ett utveck-

lingsuppdrag eller att låta Distansmyndigheten i Härnösand alternativt SSV-gruppen på Utbildningsdepartementet ha ett huvudansvar för utvecklingsarbetet. Det finns också andra möjligheter.

Utvecklingsarbetet är i Kunskapslyftskommitténs förslag väl avgränsat såväl vad gäller uppdraget som tiden för arbetet.

Kunskapslyftskommittén föreslår därför att utvecklingsarbetet med att ta fram webbaserade kurser på grundläggande och gymnasial nivå läggs ut som ett projekt. Utvecklingen bör ske i nära samarbete med övrigt utvecklingsarbete på gymnasial nivå. En organisationskommitté bör få i uppdrag att utreda formerna hur detta projekt ska organiseras.

Kunskapslyftskommittén förutsätter att statens skolor för vuxna eller andra lämpliga aktörer kommer att få en central roll i utvecklingsarbetet.

Kunskapslyftskommittén konstaterar att den tekniska utvecklingen går mycket snabbt inom detta område. Till utvecklingsarbetet måste därför knytas en forskningsgrupp – en grupp spanare – som ska ha uppsikt över hur utvecklingen framskrider. Det är som kommittén ser det viktigt att utvecklingsarbetet koncentreras på pedagogiska-metodiska frågor – inte på att utveckla ny teknik. Det kan andra göra bättre.

Att utveckla webbaserat lärande förutsätter också handledning. Detta torde vara ett mindre problem på de båda statliga skolorna. Kunskapslyftskommittén förutsätter dock i sina förslag att samtliga kurser ska stå till olika utbildningsanordnares förfogande. Det förutsätter att SSV också utvecklar ett handledarstöd för dessa utbildningsanordnares lärare.

Kunskapslyftskommittén föreslår att statens skolor för vuxna eller andra lämpliga aktörer får i uppdrag att dels vidareutveckla en handledarroll för olika utbildningsanordnares verksamma lärare, dels fungera som stöd för dessa lärare.

Kunskapslyftskommittén betonar avslutningsvis vikten av information till olika avnämare – vägledare, arbetsförmedlare, olika utbildningsanordnare, presumtiva studerande med flera. Kommittén föreslår att regeringen ger organisationskommittén för utvecklingsprojektet om webbaserat lärande i uppdrag att även agera för kunskapsspridande när det gäller flexibelt lärande/lärande med datorstöd. Information om dessa kurser bör också finnas på berörda myndigheters – Distansutbildningsmyndigheten, Skolverket, Folkbildningsrådet med flera – webbplatser.

Forskning

Kunskapslyftskommittén har tidigare genomfört en kartläggning av forskning och utveckling inom vuxenutbildningens område (SOU 1997:120). I denna bekräftas antagandet att forskningen inom vissa av vuxenutbildningens kärnområden – kommunal utbildning för vuxna, statens skolor för vuxna samt folkbildningen – är kraftigt åsidosatt.

Kunskapslyftskommittén föreslog i sitt föregående betänkande (SOU 1999:39) en kraftfull och omedelbar satsning på forskningen inom området vuxenutbildning och livslångt lärande. Eftersom forskar kompetens enligt kommitténs mening måste byggas upp inom området – den saknas helt på många universitet och högskolor – föreslog kommittén en stegvis utbyggnad, där satsningen stegras för att nå ett normalläge först efter exempelvis fem år.

Kunskapslyftskommittén framhöll också behovet av att forskningsområdet skulle komma att utvidgas så

- att fler universitet och högskolor uppmuntras att ägna sig åt detta område samt
- att forskningen inom vuxenutbildning och livslångt lärande utvidgas från att hittills i huvudsak endast varit en fråga för de pedagogiska institutionerna till att för framtiden omfatta flera discipliner, exempelvis de antropologiska, ekonomiska, filosofiska och sociologiska institutionerna.

I samband med utvärderingarna av Kunskapslyftet håller stora databaser på att byggas upp. I anslutning till och i närheten av Kunskapslyftet finns även andra databaser som är av intresse för forskning, utredning, utvärdering och uppföljning inom området "livslångt lärande".

För Kunskapslyftskommitténs del innebär kontrakten med SCB att SCB har ansvar för att upprätta och vårda kommitténs register till och med år 2002. Kunskapslyftskommittén anser att som en del i den av kommittén föreslagna satsningen på forskning om livslångt lärande bör ingå att bevara och vidareutveckla de existerande registren. Det intressanta med kommitténs register är bl.a. att de är individbaserade, longitudinella och kombinerar data från SCB och Ams.

Kunskapslyftskommittén föreslår att SCB bör få i uppgift att fortsätta att underhålla och uppdatera de databaser som utvecklats i samband med Kunskapslyftskommitténs utvärderingar.

Som underlag för utvecklingen av hela forskningsfältet "livslångt lärande" räcker dock inte de databaser som Kunskapslyftskommittén initierat. Där behövs ett bredare "frånvaggan-till-graven" perspektiv som ger en bild över deltagandet i det livslånga lärandets alla olika

delsystem ur ett individperspektiv. Exakt hur en bättre statistikförsörjning ska arrangeras är svårare att uttala sig om.

Kunskapslyftskommittén föreslår därför att av de medel som beslutas för forskning om livslångt lärande avsätts pengar för ett förprojekt som skulle syfta till att ta fram ett "statistikförsörjningsprogram" för det aktuella forskningsområdet

Kunskapslyftskommittén vidhåller i övrigt sina förslag om att

- regeringen vidtar åtgärder för att åstadkomma en kraftfull och omedelbar satsning på forskningen inom området vuxenutbildning och livslångt lärande.
- den framtida forskningen utvidgas från att hittills i huvudsak endast varit en fråga för de pedagogiska institutionerna till att för framtiden omfatta flera discipliner och ämnen, exempelvis de antropologiska, ekonomiska, filosofiska, handikappvetenskapliga och sociologiska institutionerna. Den kommer då att ha ett tvärvetenskapligt angreppssätt och bland annat beröra forskning kring skola och universitet och livslångt lärande.

Kunskapslyftskommittén föreslår därutöver att

- kommitténs förslag till forskningsområdet Vuxenutbildning och livslångt lärande läggs under Vetenskapsrådets ämnesråd för humaniora och samhällsvetenskap.

Information – kunskapsspridning

Kunskapslyftskommittén föreslog också i sitt förra betänkande att den som skulle få ansvaret för att beställa forskning också skulle ges ett ansvar för att forskningsresultaten spreds till avnämarna och att informationsverksamheten efter en kort introduktionsperiod utvärderas ur avnämarsynpunkt. I ett senare skede skulle man kunna överväga en institutionalisering av forskningen.

Kunskapslyftskommittén föreslog också att ett eller flera nationella resurscentra skulle inrättas med uppdrag att sprida forskningsresultat från förekommande svensk och internationell forskning kring vuxenutbildning och livslångt lärande.

Kunskapslyftskommittén föreslår att

- dels forskningsresultat från förekommande svensk och internationell forskning kring vuxenutbildning och livslångt lärande sprids till praktiker, dels att nätverk utvecklas för erfarenhetsutbyte praktiker emellan.

- regeringen ger ett eller flera nationella resurscentra – endera nya eller redan existerande, exempelvis Vuxenutbildningscentrum i Linköping – i uppdrag att ansvara för spridning /nätverksuppbyggande.
- regeringen ger den föreslagna organisationskommittén för utvecklingsprojektet om webbaserat lärande i uppdrag att agera för kunskaps-spridande när det gäller flexibelt lärande/lärande med datorstöd.

Utbildning och kompetensutveckling

I Kunskapslyftskommitténs delbetänkande (SOU 1998:51) lämnade kommittén förslag avseende *utbildning av lärare*. Kommittén har senare avlämnat remissyttrande avseende såväl olika former av föreslagna lärarutbildningar som av den föreslagna statliga skolledarutbildning i Lärarutbildningskommitténs (LUK:s) slutbetänkande. Kommittén tillstyrkte där LUK:s förslag när det gäller skolledarutbildningen samt lärarutbildningarna i allmänhet men uttryckte sin oro över möjligheterna att rekrytera blivande yrkeslärare.

Kunskapslyftskommittén framförde i sitt remissvar över LUK:s förslag vikten av en lärarutbildning som också tar hänsyn till de speciella villkor som gäller för lärare i vuxenutbildning. Kommittén gav också exempel på vad som borde ingå i en sådan specialisering för sådana lärare. Kommittén var vidare tveksamt inställd till åtskillnaden mellan lärarutbildningen för folkhögskollärare och lärarutbildningen för lärare i kommunal vuxenutbildning.

Lärarutbildningskommitténs förslag till utbildning i specialpedagogiska frågor kommer enligt Kunskapslyftskommitténs bedömning innebära att en långsiktig kunskapsuppbyggnad på detta område sker, vilket är angeläget.

Det är viktigt att vuxenutbildningens lärare har grundläggande kunskaper i specialpedagogik. Frågan om i vilken utsträckning dagens vuxenutbildningsanordnare är rustade för att möta de olika behov som funktionsnedsättning kan ge upphov till är än så länge en obesvarad fråga.

Kunskapslyftskommittén föreslår därför att regeringen ger Skolverket respektive Folkbildningsrådet i uppdrag att kartlägga behovet av fort- och vidareutbildning i specialpedagogiska frågor för yrkesverksamma lärare inom vuxenutbildningen. Visar kartläggningen att det finns behov av särskilda insatser bör förslag lämnas på hur utbudet av fort- och vidareutbildning i specialpedagogiska frågor kan förbättras.

När det gäller utbildning för studie- och yrkesvägledare *föreslår Kunskapslyftskommittén* att kommitténs tidigare redovisade synpunkter

när det gäller utbildning för studie- och yrkesvägledare överlämnas till den aktuella utredningen Vägledning i skolväsendet för beaktande.

14.5.2 Kostnaderna i sammanfattning

I det följande sammanfattas kostnaderna för kommitténs förslag för

- satsning på en bank av webbarna kurser på grundläggande och gymnasial nivå,
- satsning på forskning (inklusive databas),
- informations spridning av forskning m.m. via resurscentra samt för
- utbildning och kompetensutveckling.

Bank av webbarna kurser

Kunskapslyftskommittén förslag till storskalig satsning inom rubricerat område är kostnadsberäknat till 500 miljoner. Summa har beräknats utifrån gjorda erfarenheter enligt följande.

Erfarenheten hittills visar, att utvecklingen av webbaserade kurser har en kostnad av cirka sex tusen kronor per gymnasiepoäng. Ett utvecklingsarbete inom såväl utbudet på grundläggande nivå, som på hela det gymnasiala området skulle kunna komma att beröra cirka 875 kurser. Om man utgår från att varje kurs i genomsnitt omfattar cirka 100 gymnasiepoäng och att genomsnittskostnaden per gymnasiepoäng är 6 000 kronor så skulle utvecklingskostnaderna i grova tal komma att uppgå till drygt 500 miljoner kronor.

Kunskapslyftskommittén föreslår en projektperiod om åtta år. Det innebär att de årliga kostnaderna för detta förslag kan beräknas till drygt 60 miljoner kronor årligen i åtta år.

Kostnaderna för att utveckla handledarrollen för kommunalt anställda lärare får rymmas inom de nu föreslagna projektmedlen. Kostnaderna för att stödja lärare i kommunerna tas ur ordinarie anslag.

Forskning

Kunskapslyftskommitténs kostnadsberäkningar utgår från det förslag till en kraftfull och omedelbar satsning på forskningen inom området vuxenutbildning och livslångt lärande som Kunskapslyftskommittén lämnade i sitt förra betänkande.

Kunskapslyftskommittén såg då framförsig ett tolvårigt projekt med en ekonomisk utgångspunkt i tre miljoner kronor och därpå en årlig upptrappning med tre miljoner kronor till femton miljoner. Projektet skulle sedan ligga kvar på femton miljoner under de återstående åren.

Kunskapslyftskommittén uppskattar att man till förprojekt för att ta fram ett "statistikförsörjningsprogram" inom det aktuella forskningsområdet bör avsättas 1 miljon kronor och att statistikförsörjning kan komma att kosta 1 miljon kronor årligen.

De sammanlagda kostnaderna skulle alltså uppgå till

- år 1 4 miljoner kronor,
- år 2 7 miljoner kronor,
- år 3 10 miljoner kronor,
- år 4 13 miljoner kronor,
- år 5 16 miljoner kronor samt
- åren 6-12 16 miljoner kronor årligen, totalt över tolv år 162 miljoner kronor.

Utbildning och kompetensutveckling

Kunskapslyftskommittén kostnadsberäkningar för sina förslag inom detta område utgår från ett resurscentrum knutet till en forskningsmiljö vid ett universitet, exempelvis pedagogiska institutionerna vid universiteten i Göteborg eller Linköping. På så sätt minimeras kringkostnader. Kostnader beräknas för fyra heltidstjänster á 500 000 kronor inklusive overheadkostnader.

Kostnaderna för att bygga upp ett resurscenter med fyra personer alternativt två resurscentra med vardera två personer kommer alltså att uppgå till 2 miljoner kronor årligen.

Kunskapslyftskommittén föreslog också dels att forskningsresultat från förekommande svensk och internationell forskning kring vuxenutbildning och livslångt lärande sprids till praktiker, dels att nätverk utvecklas för erfarenhetsutbyte praktiker emellan, dels ock att regeringen ger den föreslagna organisationskommittén för utvecklingsprojektet om webbaserat lärande i uppdrag att även agera för kunskapsspridande när det gäller flexibelt lärande/lärande med datorstöd.

För föreslagna uppdrag till Skolverket och Folkbildningsrådet beräknas inte några kostnader.

15 Organisation

I detta kapitel behandlas i avsnitt 15.1 frågor som rör den statliga myndighetsstrukturen vis à vis kunskapslyft och livslångt lärande samt relationerna stat, kommun och regioner. Avsnittet vidareutvecklar Kunskapslyftskommitténs tankar i kapitel 5 om separata myndigheter med uppdrag inom områdena uppföljning och tillsyn respektive dialog och främjande och berör de organisatoriska frågor som även behandlats i kapitlen 9, 13 och 14. För att organisatoriskt tillgodose helhetsperspektivet föreslår Kunskapslyftskommittén att en sektorsövergripande, rådgivande Beredning för livslångt lärandet inrättas inom regeringskansliet.

Avsnitt 15.2 förtydligar kommitténs förslag i tidigare kapitel i termer av lagar och förordningar. Här återfinns också kommitténs förslag till särskilda och kvantifierade mål för vissa av Kunskapslyftskommitténs kärnområden. Avsnitt 15.3 tar upp några övriga frågor bl.a. organisationsfrågor i förhållande till särvux och svenska för invandrare. Avsnitt 15.4 sammanfattar.

15.1 Statliga myndigheter och relationen stat-kommun-region

Det är framför allt tre delvis sammanflätade problem som behöver lösas när det gäller den statliga myndighetsorganisationen för kunskapslyft och livslångt lärande. För det första måste helhetsperspektivet på något sätt avspeglas i myndighetsorganisationen. För det andra bör relationerna mellan myndigheternas tillsynsuppdrag och deras främjandeuppdrag vara klara. För det tredje är goda förhållanden mellan staten och kommunerna av största vikt för att få en bra utveckling på utbildningsområdet och de måste också få ta sig organisatoriska uttryck.

15.1.1 Statliga myndigheter

Trots att Kunskapslyftsprojektet bara utgör en liten del av det livslånga lärandet visar redan erfarenheterna från Kunskapslyftet att dess aktiviteter berör flera olika departementsområden: Utbildnings-, Närings-, Finans-, Kultur- och Socialdepartementet.

Under Kunskapslyftets första år då genomförandet leddes av Delegationen för kunskapslyftet inom regeringskansliet var Utbildnings-, Finans-, (dåvarande) Arbetsmarknads-, (dåvarande) Inrikes- och Näringsdepartementen representerade i Delegationen. Statskontoret framhöll i sin utvärdering (1998b) att projektets sektorsövergripande mål gjorde denna breda representation i ledningsorganisationen välmotiverad och nödvändig. Kunskapslyftskommittén framhöll för sin del att när ansvaret för genomförandet av Kunskapslyftsprojektet år 1998 gick över på Skolverket borde man

för att markera bredden i Kunskapslyftsprojektet ... till projektet knyta myndigheter och organ även utanför utbildningsväsendet såsom Arbetsmarknadsstyrelsen, Konjunkturinstitutet och Närings- och teknikutvecklingsverket (SOU 1998:51).

De remissinstanser som uttalat sig i frågan instämmer i Kunskapslyftskommitténs slutsats att Skolverket borde upprätthålla bredden i samarbete och samverkan men att så inte blivit fallet. Önskemål om bredare samarbete har framförts både när det gäller planeringen på nationell nivå och i kontakterna lokalt mellan Skolverkets representanter och kommunerna. Utvärderingarna av Kunskapslyftet har också visat att organisationen på nationell nivå påverkar organisationen på lokal nivå. Signaler om att Kunskapslyftet efter Skolverkets övertagande av genomförandet enbart är en skolsatsning har fortplantat sig ut till kommunerna och där i vissa fall lett till organisatoriska förändringar (Wass, 2000b).

De internationella experterna, som studerade utbildningen för vuxna i Sverige under år 1999, uttrycker också en viss förvåning att över att samarbetet mellan de olika departementen, inte minst mellan Utbildningsdepartementet och Näringsdepartementet inte var mer utbyggt än det faktiskt var. De anser att det är nödvändigt att utveckla en övergripande strategi för livslångt lärande i Sverige och genomföra organisatoriska förändringar så att vuxenutbildningen åter blir ett samlat policy område. Ett led härvidlag skulle vara att skapa en policydialog mellan de olika politikområdena, inte minst på ministernivå (Rubenson, m. fl. 1999).

Kunskapslyftskommittén finner ingen anledning att ändra sin ståndpunkt beträffande Kunskapslyftsprojektet – att det organisatoriskt i planering och genomförande måste ta sin utgångspunkt i ett helhets-

perspektiv både på nationell och lokal nivå. Kommittén vill samtidigt understryka att resonemanget äger ännu större giltighet om man ser till en strategi för hela det livslånga lärandet.

Kunskapslyftskommittén föreslår därför att det inom regeringskansliet inrättas en sektorsövergripande, rådgivande Beredning för livslångt lärande.

Syftet med Beredningen skulle för det första vara att fungera som inspirationskälla och kraftcentrum för utvecklingen av en strategi för livslångt lärande för vuxna och skapa medvetenhet om det livslånga lärandets betydelse i samhällsutvecklingen. Den skulle kunna utgöra en arena för erfarenhetsutbyte med uppgift att diskutera övergripande frågor med regeringen rörande inriktningen när det gäller offentliga satsningar på utbildning och kompetensutveckling och satsningarnas roll i det livslånga lärandet.

För det andra skulle målsättning vara att uppnå en bättre samverkan mellan olika politikområden och departement. Det krävs en samordning av initiativen från berörda departement för att få till stånd en sammanhängande strategi. Enhetliga och koordinerade signaler från den nationella nivån underlättar också lokal planering och samordning.

En ytterligare uppgift för Beredningen skulle vara att leda den nationella dialog mellan berörda parter som Kunskapslyftskommittén anser bör komma till stånd och eventuellt också under en övergångsperiod ansvara för ledningen av vissa andra främjandeuppdrag (t.ex. den lokala dialogen) som Kunskapslyftskommittén bedömer som nödvändiga att skilja ut från ordinarie statliga myndigheter (se vidare nedan).

Beredningen bör vara sammansatt av representanter från berörda departement, från kommuner, utbildningsanordnare, näringsliv samt politik och fackförbund. Beredningen bör ha en permanent kanslifunktion.

Liknade förslag har framförts beträffande en rådgivande Forsknings- och innovationsberedning⁴ (Flodström, 1999). Regeringen har dock gått på en delvis annan linje och föreslagit ett Forskningsforum (prop. 1999/2000:71; prop. 1999/2000:81). Detta Forskningsforum ska ha till uppgift att verka för dialog och samverkan mellan forskare, forskningsfinansiärer, allmänheten och andra som direkt eller indirekt berörs av forskningen. Forskningsforum knyts till Vetenskapsrådet. Vetenskapsrådet är ett av de nya forskningsråden som också föreslås.

⁴ Benämnd Forsknings- och utvecklingsberedningen i Wigzells förslag (Ds 1999:68)

Dess främsta uppgift är att ge stöd till grundläggande forskning av högsta kvalitet inom samtliga vetenskapsområden. Övriga forskningsråd är områdesinriktade – på sociala frågor och arbetsliv, på miljö, lantbruk och samhällsplanering respektive på forskning och utveckling.

Kunskapslyftskommittén ser inga hinder i att olika beredningar och forskningsfora arbetar sida vid sida. De kan befrukta varandra även om de vänder sig till olika avnämare. Beredning för livslångt lärande skulle i första hand vända sig till kommuner, utbildningsanordnare och individer i behov av kunskaper och kompetensutveckling och ha sin tyngdpunkt i utbildningspolitik. Forskningsforum och andra samarbetsorgan behövs för att säkerställa samarbetet mellan forskare, forskningsfinansiärer och näringsliv med tyngdpunkt i forsknings- och näringslivspolitik.

Förslagen om Forskningsforum och olika typer av beredningar representerar alla nya behov av sektorsövergripande inslag i politiken som uppstått med anledning av förändrade politiska, ekonomiska och tekniska villkor. De skulle kunna ses som temporära och övergångsvisa organisatoriska lösningar tills de nya utvecklingstendenserna stabiliserat sig och kan få permanenta organisatoriska uttryck i den ordinarie myndighetsstrukturen.

Lärdomar kan också dras från motsvarande funktioner i andra länder, exempelvis Finland.

- Vuxenutbildningsrådet i Finland är ett rådgivande organ knutet till utbildningsdepartementet. Det följer utvecklingen, stödjer och stimulerar forskning, utveckling och utvärdering, uppmuntrar samarbete mellan vuxenutbildningsanordnare och andra utbildningsanordnare. Det arbetar med tre underavdelningar: en för forskning, en för utvärdering och en för arbetslivsfrågor (Undervisningsministeriet, 1999).
- I England har man slagit ihop arbetsmarknads- och utbildningsdepartementen till ett Department for Education and Employment – Utbildnings- och arbetsmarknadsdepartementet.
- Irland bygger upp ett National Adult Learning Council – ett nationellt råd för vuxenlärande där bl.a. berörda departement, utbildningsanordnare, arbetsmarknadens parter och studeranderepresentanter ingår (Bradi, 1998).
- Portugal planerar för ett samarbete mellan Utbildnings- och Arbetsmarknadsdepartementen på nationell nivå i en National Agency for Adult Education and Training – ett vuxenutbildningsverk (Melo, 1998).

Under regeringsnivån anser Kunskapslyftskommittén

att det finns behov av två typer av statliga organ – myndigheter med kontrollerande respektive organ med

främjande uppdrag – och att man bör pröva att i huvudsak skilja myndigheternas kontrollerande uppdrag från de främjande.

Vidgad tillsyn – de statliga myndigheternas kontrollerande uppdrag

Till de kontrollerande uppdragen räknar kommittén regeltillsyn, uppföljning av resultat- och måluppfyllelse, information om resultat och måluppfyllelse och sektorsforskning i anslutning till de kontrollerande uppdragen. Syftet med denna "vidare tillsyn" – dvs. regeltillsyn *och* måluppföljning, som också kan ses som en definition av "god tillsyn" där inte enbart reglers efterlevnad utan även måluppfyllelse kontrolleras (jfr. Riksdagens Revisorer, 1999b) – är naturligtvis att främja en positiv utveckling inom respektive myndighets område. När det gäller syfte finns inte någon motsatsställning mellan god tillsyn och den typ av främjandeaktiviteter – seminarier, projekt, information om goda exempel etc. – som direkt avser att stimulera utvecklingen inom ett visst område. Däremot kan det i genomförandet skapa problem om man kombinerar dem.

Kommittén ser inte samma behov av samordning på tillsynsområdet som på främjandeområdet. När det gäller tillsyn skulle man således kunna tänka sig att myndigheterna som hittills arbetar "skolformsuppdelat"

- Skolverket med den vidare tillsynen av barn- och ungdomsutbildningen
- Högskoleverket med den vidare tillsynen av högskolan
- Folkbildningsrådet med den vidare tillsynen av folkbildningen
- Ams med den vidare tillsynen av arbetsmarknadsutbildningen
- den föreslagna myndigheten för eftergymnasial utbildning annan än högskola (jfr. avsnitt 9.5) med den vidare tillsyn över utbildningarna på det området.

Det är Kunskapslyftskommitténs uppfattning att det är viktigt att de statliga verken koncentrerar sig på denna typ av vidare tillsyn. Det är en i sig nog så krävande uppgift att genom uppföljningar och regeltillsyn tydliggöra de åtaganden som ligger på de samhällsstödda aktörerna inom utbildningsområdet och få dem att sträva i angiven riktning.

Den vidare tillsynen som Kunskapslyftskommittén rekommenderar ställer krav på tydliga mål. De nationella målen för utbildningspolitiken som de kommer till uttryck i lagar och förordningar måste bli skarpare.

De bör vara kvantifierbara och i förekommande fall nationellt och/eller lokalt kvantifierade och ha den precision som förutsätts för att kunna fungera styrande. Därmed underlättas såväl den nationella som lokala uppföljningen. Kunskapslyftskommittén har presenterat förslag på övergripande nationella mål för hela området utbildning för vuxna i avsnitt 5.4 vilka nedan i avsnitt 15.2 följs upp av särskilda mål och förslag till kvantifierade mål för vissa typer av vuxenutbildning.

Kunskapslyftskommitténs förhoppning är att dessa förslag tillsammans med resultaten av regeringens beslut att

- Skolverket ska påbörja ett arbete med kvalitetsindikatorer för vuxenutbildning (Utbildningsdepartementet, 1999b)
- Högskoleverket ska få i uppdrag att utarbeta kvalitetskriterier för att kunna bedöma utbildningens kvalitet i förhållande till de allmänna målen för utbildningen (prop. 1999/2000:28)

ska leda till en förnyelse och effektivisering av mål och resultatstyrningen.

Regeringen har också beslutat att se över de allmänna målen för den högre utbildningen (prop. 1999/2000:28) och den sittande skollagskommittén (dir. 1999:15) har till uppgift att undersöka hur skollagen bättre kan anpassas till ett målstyrt skolväsende och till den ansvarsfördelning som råder mellan stat och kommun.

Den vidgade tillsynen och mål och resultatstyrningen måste vidareutvecklas hand i hand. De är båda en förutsättning för att den kombination av skyldighetslagstiftning och decentraliserad finansiering som Kunskapslyftskommittén föreslagit i kapitel 9 ska kunna fungera.

De statliga organens främjandeuppdrag

Många statliga myndigheter inklusive Skolverket och Högskoleverket har både kontrollerande och främjande uppdrag (Riksdagens Revisorer, 1999a; Riksdagens Revisorer, 1999b). När det gäller de främjande uppdragen – information, rådgivning, seminarier, utvecklingsprojekt, kvalitetssäkring, utvärdering, validering, kompetensutveckling för vuxenutbildare och forskning – anser Kunskapslyftskommittén att de

- i vissa fall med fördel skulle kunna läggas på separata statliga myndigheter som skulle kunna ha en bredare inriktning på livslångt lärande än vad som varit fallet hittills
- i andra fall skulle kunna överlåtas på partnerskap och icke statliga aktörer
- i övrigt skulle kunna ligga kvar på nuvarande sektorsorgan.

Till den *första gruppen* räknar Kunskapslyftskommittén områdena forskning kring livslångt lärande, utvärdering, kvalitetssäkring, validering och kompetensutveckling för vuxenutbildare. Detta är sektorsövergripande främjandeområden på vilka staten måste ta ett grundansvar för utvecklingen av en infrastruktur av professionellt stöd, hjälp till självhjälp och instrument för kvalitetsutveckling, självutvärdering, validering etc. Kvalitet och likvärdighet i tillgången till professionellt stöd på dessa områden är också en förutsättning för rättssäkerheten på utbildningsområdet. Kunskapslyftskommitténs förslag när det gäller forskning, kompetensutveckling för vuxenutbildare och erfarenhetsåterföring forskare och praktiker emellan har presenterats i kapitel 14.

Utvärdering och kvalitetssäkring

Kunskapslyftskommittén föreslår att man på detta område ska ha en statlig myndighet som ägnar sig dels åt utvärderingar av det livslånga lärandet dels åt utveckling av kvalitetssäkringssystem för hela infrastrukturen för det livslånga lärandet.

Motivet för att föreslå en Främjandemyndighet med uppdrag beträffande utvärdering och kvalitetssäkring över hela fältet livslångt lärande och dess infrastruktur är att problemställningarna är likartade för de olika utbildningssektorerna och att de skillnader som finns inte är större än att de kan ge upphov till intressanta synergieffekter inte minst mellan traditionella utbildning och lärandet i arbetslivet. Metodutvecklingen kan vara till nytta både på det nationella och det lokala planet.

När det gäller *utvärdering* är det viktigt att sektorsövergripande frågor som t.ex. studiefinansiering fokuseras liksom gränssnitten mellan de traditionella utbildningsområdena. En sammanhållen utvärderingsstrategi inom och över traditionella ämnesgränser behöver utarbetas.

Kunskapslyftskommitténs egna erfarenheter från utvärderingen av Kunskapslyftet visar att – även på detta, relativt det livslånga lärandet smala fält, men ändå ett område som täcker in både kommunal vuxenutbildning inklusive externa utbildningsanordnare och folkhögskolor med förgreningar in i arbetsmarknadsutbildning, kvalificerad yrkesutbildning och högskola – behövs det en icke sektorsbunden instans för att driva hela fältet.

Erfarenheterna från Kunskapslyftet visar att även vad gäller kvalitetssäkring behövs det metodutveckling. Mycket av detta arbete kan drivas gemensamt för hela utbildningssektorn. Även om varje anordnare kan behöva göra sina egna anpassningar är det onödigt att varje

anordnare börjar om från början. Så t.ex. har Statens Skolor för Vuxna (SSV) fått i uppdrag att utveckla ett gemensamt kvalitetssäkringssystem (Utbildningsdepartementet, 1999b).

Både när det gäller utvärdering och *kvalitetssäkring* har kommunerna i sina kontakter med Kunskapslyftskommittén uttryckt önskemål om metod- och modellutveckling och tillgång till likvärdiga instrument för att hantera dessa frågor. Det är ett nationellt intresse att kommuner och olika utbildningsanordnare har tillgång till likvärdiga utvärderings- och kvalitetssäkringsinstrument (jfr. kapitel 7).

De internationella utvärderarna har också beskrivit utvärdering och kvalitetssäkring som frågor som i sista hand ligger hos staten som ansvarig för det svenska utbildningssystemet. Varken departementen eller inblandade myndigheter har haft den kompetens som krävs för att möta de kvalitetsfrågor, som följt i Kunskapslyftets kölvatten, eller för att bestämma en strategi för att handha dem. Utvärdering och kvalitetssäkring förutsätter att det finns klart uttryckta förväntningar på vad som krävs av anordnare, studieprogram och studenter. Detta förutsätter i sin tur att det finns kriterier som utförande och framgång i lärande kan mätas och bedömas mot. Ett problem är att det saknas enkla indikatorer som kan användas av kommun och stat för att bedöma innovation och framför allt för att mäta och styrka uppnått studieresultat (Rubenson, 1999).

Den av Kunskapslyftskommittén ovan föreslagna statliga Främjandemyndigheten för utvärdering och kvalitetssäkring bör ha möjligheter att utifrån strategiska och systematiska utvärderingar utveckla både målstyrningen och kvalitetssäkringen.

Exempel på liknande utvärderingsmyndigheter är i Sverige Institutet för Arbetsmarknadspolitisk Utvärdering (IFAU) på arbetsmarknadsområdet. I Danmark har man sedan 1999 en utvärderingsmyndighet för hela utbildningsområdet, EVA – Danmarks Evalueringsinstitut. EVA är en självständig institution under Undervisningsministeriet (www.Eva.dk. Hämtad 2000-02-15).

Sedan början av år 2000 finns i Sverige ett fristående institut som bedriver studier inom områdena utbildning, forskning och innovation – Institutet för studier av utbildning och forskning, SISTER, (Swedish Institute for Studies in Education and Research). Ett av syftena med forskningen där är att sätta forsknings- och utbildningsfrågor under debatt. Institutet har bildats av en ideell förening bestående av de kungliga akademierna Ingenjörsvetenskapsakademien, Skogs- och Lantbruksakademien, Vetenskapsakademien och Vitterhetsakademien, och KK-stiftelsen, Riksbankens jubileumsfond, Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT) samt Stiftelsen för strategisk forskning (www.sister.nu. Hämtad 2000-03-06).

På kvalitetssäkringsområdet finns SIQ, Institutet för Kvalitetsutveckling. Det är en stiftelse vars verksamhet regleras genom ett avtal mellan staten och Intressentföreningen Kvalitetsutveckling. Till institutets programområden hör bl.a. information, FOU, utbildning, SIQ Benchmarking Center och utmärkelsen Svensk Kvalitet. Inom utbildningsområdet finns sedan 1994 förbättringsinstrumentet och utmärkelsen Svensk Skola som utvecklats av Svenska Kommunförbundet i samarbete med SIQ (Svenska Kommunförbundet, 1999a). Ett motsvarande verktyg för verksamhetsutveckling inom landstingen är QUL (Qualitet, Utveckling, Ledarskap). Även inom ISO 9000 systemet finns standards för kvalitetssäkring för tjänsteföretag som används av vissa skolor t.ex. SKF:s Tekniska Gymnasium i Göteborg (SOU 1996:164).

Validering

Detta område ligger nära utvärdering och kvalitetssäkring. Kunskapslyftskommittén anser att även detta område är av gemensamt intresse för hela det livslånga lärandet. Kommittén gör dock bedömningen att det är ett område som kräver större insatser av omedelbar men övergående karaktär.

Kommittén föreslår därför att ett utvecklingsprojekt startas för metod- och modellutveckling när det gäller validering.

Projektet skulle kunna förläggas till den tidigare föreslagna Främjandemyndigheten för utvärdering och kvalitetssäkring. Myndigheten skulle i sin tur kunna upphandla projektet från någon högskola eller ett konsortium bestående av flera högskolor. Projektet skulle fördjupa, komplettera och ta vid där den nuvarande utredningen om validering (dir. 1999:86) slutar och vara ett stöd för den nya utredning om validering i högskolan som Kunskapslyftskommittén föreslagit i kapitel 9. Efter projekttidens slut skulle Främjandemyndigheten för utvärdering och kvalitetssäkring kunna överta ansvaret för fortsatt löpande metodutveckling.

Motiven för detta förslag är likartade de som gäller för förslagen beträffande utvärdering och kvalitetssäkring. Erfarenheterna från Kunskapslyftet visar att det finns ett behov av grundläggande metodutveckling för att inte varje kommun och utbildningsanordnare ska behöva börja från början (jfr. kapitel 7). Till detta kommer i detta fall att rättssäkerheten kräver likvärdighet i hantering och bedömningar.

De internationella utvärderarna har också pekat på att myndigheters och institutioners kompetens i valideringsfrågorna bör stärkas. De föreslår att man utifrån de erfarenheter som vunnits i samband med högskoleprovets utveckling och tillämpning startar ett projekt i syfte att utveckla diagnostiska instrument för att mäta olika kompetenser och kartlägga generella kompetensprofiler hos den vuxna befolkningen (Rubenson, 1999).

Forskning, utbildning och kompetensutveckling för vuxenutbildare

Kunskapslyftskommitténs förslag på områdena forskning samt utbildning och kompetensutveckling för vuxenutbildare inklusive deras organisatoriska aspekter har beskrivits i kapitel 13 och 14. I detta sammanhang vill Kunskapslyftskommittén endast peka på betydelsen av den typen av forskning inklusive tillgång till statistik för den föreslagna Beredningen för livslångt lärande och för Främjandemyndigheten för utvärdering och kvalitetssäkring liksom myndighetens möjligheter att lägga ut ett valideringsprojekt på högskolan. Som framgår av kapitel 14 utgår Kunskapslyftskommittén från att högskolan även på detta område prioriterar den s.k. tredje uppgiften – att sprida forskningsresultat, utveckla resurscentra för vidareutbildning och erfarenhetsåterföring för lärare och ledare inom vuxenutbildningen och även i övrigt ha kontakter med aktuella aktörer på området.

När det gäller de *två andra möjligheterna*, dvs. att överlåta främjandeuppdrag på partnerskap och icke statliga aktörer respektive låta dem ligga kvar på nuvarande sektorsorgan föreslår Kunskapslyftskommittén – förutom när det gäller ”dialogen” som diskuteras nedan – en successiv utveckling. De främjandeuppdrag som för närvarande finns hos sektorsmyndigheterna och som inte berörs av överföringen av uppgifter till organ med inriktning på livslångt lärande och ”dialogen” skulle tills vidare ligga kvar där. Successivt bör dock partnerskap utvecklas och möjligheterna fortlöpande prövas att lägga över främjandeuppdrag på de aktörer som ingår i dessa.

Kunskapslyftskommittén vill i detta sammanhang peka på de initiativ som tagits sedan Kunskapslyftsprojektet startade och det samarbete kommittén haft med bl.a. Svenska Kommunförbundet, kommunalförbund, nätverk för kommunsamarbete, enskilda kommuner, fackförbund

och organisationer som Rvux⁵ och LyftNätet⁶. Exempel på aktiviteter som dessa aktörer bedriver är

- seminarier om t.ex. upphandling, sÄrvux, uppsökande verksamhet och validering.
- kvalitetsutveckling genom arbetet med självvärdering i projektet "Nya läroverket".⁷
- nätverksprojekt som drivs av t.ex. Dalslandskommunerna och NUAV (Nätverket för Utveckling Av Vuxenutbildningen) som består av ett antal små och medelstora kommuner i olika delar av Sverige.

Andra exempel är SAF:s nya sajt www.saf.se/skola som ska fungera som mötesplats för lärare, studie- och yrkesvägledare och andra som arbetar i skolan och företag som är intresserade av samarbete. Företagen ska i sin tur finna information om skolor och deras medarbetare (www.saf.se/skola).

Svenska Kommunförbundet driver också flera andra projekt med olika samarbetspartners:

- SÄL-projektet (SÄrskild LÄrarutbildning) som är ett samarbetsprojekt med kommunerna och högskolan. Det är tänkt framför allt för ett ämneslärare som vill komplettera sin utbildning, för personer som redan tjänstgör som lärare utan att ha lärarutbildning eller för personer med annan högskoleutbildning som är intresserade av att bli lärare. Det är universiteten i Göteborg och Karlstad, högskolan i Malmö och LÄrarhögskolan i Stockholm som deltar i försöksverksamheten (www.svekom.se).
- Eolus som är ett nätverk för skolledare där samtliga skolledare i landet erbjuds stöd för utveckling genom lärande i grupp. Nätverksformerna har varit fasta och bestått av 7–8 deltagare där man kunnat möta kollegor från andra kommuner som man tidigare inte haft någon relation till för att samtala om ledarskap och skolutveckling. Grupperna har letts av särskilt utbildade samtalsledare.

⁵ Rvux (Riksförbundet för kommunal och statlig vuxenutbildning) bildades 1988 och har som medlemmar skolenheter med kommunal och statlig vuxenutbildning. Det är ett ideellt och politiskt och fackligt obundet förbund.

⁶ LyftNätet är ett nätverk för kommunalt anställda projektledare inom Kunskapslyftet. Det bildades 1998.

⁷ Samarbetsprojekt mellan Svenska Kommunförbundet, Kunskapslyftskommittén och Skolverket som syftar till att utveckla ett instrument för självvärdering som kan användas av kommuner och utbildningsanordnare (jfr. kapitel 7).

- Albatross är ett projektet inom ramen för ”En satsning till två tusen” som nyligen avslutats. Ett 25-tal skolor har arbetat i ett nätverk med förändring av arbetsorganisation, lärarroll och arbetssätt. Det bygger på tanken att varje skola måste utvecklas inifrån och enligt egna förutsättningar. Nätverk, dokumentation, kunskapsspridning har varit nyckelbegrepp.

Till andra aktörer som stöttat och samarbetat med Kunskapslyftet hör KK-stiftelsen och olika EU-projekt, bl.a. Mål 2 och Mål 6 med regional inriktning och Mål 3 och Mål 4 som till stor del syftar till kompetensutveckling för arbetslösa och anställda. Det är möjligt att i framtiden när betydelsen av det livslånga lärandet blir tydligare ännu fler aktörer kommer att intressera sig frågor kring utbildning och kompetensutveckling och att basen för partnerskap breddas – till fackföreningar, konsumentorganisationer etc.

Det kommer dock alltid att finnas främjandeuppdrag som myndigheterna bör och mycket väl kan behålla utan att konflikter uppstår mellan tillsyn och främjande. Det gäller framför allt nationella uppdrag där ett sektorsspecifikt exempel är utarbetande av läroplaner och andra styrdokument för ungdomsskolan och den kommunala utbildningen för vuxna. De största konflikterna mellan kontrollerande och främjande uppdrag ligger på lokalplanet, på ”verkställande” nivå. Att ena dagen ge goda råd och andra dagen kontrollera att tillämpningen av råden ger måluppfyllelse kan vara motsägelsefullt liksom att kritisera sina egna råd.

15.1.2 Stat – kommun

När det gäller relationerna mellan staten och kommunerna anser Kunskapslyftskommittén, som tidigare nämnts, att det är angeläget att hålla fast vid decentraliseringen av resurserna till kommunerna men att de nationella målen för utbildningspolitiken som de kommer till uttryck i lagar och förordningar måste bli tydligare.

Kunskapslyftskommittén föreslår därutöver att former för regelbundna överläggningar och överenskommelser mellan staten och kommunerna etableras på utbildningsområdet.

Denna ”dialog” skulle ha dels en nationell dimension dels en lokal. På nationell nivå handlar det om en diskussion om övergripande mål och resultat mellan statliga företrädare och kommunala politiker när det gäller kommunernas insatser för Kunskapsbygget/kunskapslyft och

livslångt lärande. I den nationella ”dialogen” skulle man kunna enas om vissa åtaganden och komma fram till vissa överenskommelser. Lämpliga tidsintervall för denna återkommande dialog skulle kunna vara vart annat eller vart tredje år. Andra intressenter skulle i den mån det bedöms lämpligt också kunna inbjudas att delta i denna dialog t.ex. arbetsmarknadens parter, regionala företrädare etc.

Den nationella dialogen skulle t.ex. kunna sortera under Beredningen för livslångt lärande. Förberedelser och sekretariatsfunktionen för den nationella dialogen skulle i så fall hanteras av kansliet för Beredningen för livslångt lärande eventuellt förstärkt med insatser från exempelvis Utbildningsdepartementet.

Det är möjligt att man även bör ha en liknande dialog mellan statliga företrädare och högskolorna.

På lokal nivå handlar det om att fortsätta den dialog som så framgångsrikt introducerades och genomfördes Delegationen för kunskapslyftet och dess kansli under Kunskapslyftets första år (Statskontoret 1998b, Tillhammar, 1998). I linje med Kunskapslyftkommitténs ställningstagande att skilja tillsyn och främjande framför allt på lokal nivå bör denna dialog inte hanteras av Skolverket. Tänkbara alternativ är kansliet för Beredningen för livslångt lärande och Främjandemyndigheten för utvärdering och kvalitetssäkring.

I dialogen på nationell nivå skulle resultaten av överläggningarna kunna ta sig uttryck i överenskommelser som eventuellt utmynnade i statliga stimulansbidrag till temporära främjandeinsatser. Dessa bidrag skulle kommunerna i så fall kunna få ansöka om från någon statlig myndighet. Myndigheten, förslagsvis Främjandemyndigheten för utvärdering och kvalitetssäkring, skulle i varje enskilt fall upprätta en strategi för de aktuella främjandeinsatserna och stå för uppföljning, utvärdering och erfarenhetsåterföring. Kunskapslyftkommittén anser dylika strategier vara en nödvändig och mycket viktig aspekt av alla offentliga satsningar och att man likaväl i främjandesatsningar som i målstyrningen från början måste ha en klart uttalad avsikt med satsningarna och en plan för uppföljning och erfarenhetsåterföring. Det är inte lämpligt att dylika administrativa uppgifter ligger på regeringskansliet (Lindbeck m.fl., 2000).

Motiven för Kunskapslyftkommitténs förslag beträffande ”dialog” på nationell nivå har berörts i kapitel 5 och handlar om att få till stånd ett gott samarbete mellan staten och kommunerna och lösa upp spänning mellan statens roll som överordnad och samtidigt en med kommunerna jämbördig och samspelande part. Motiven för ”dialog” på lokal nivå är att erfarenheterna från Kunskapslyftet visar att ”dialogen” är en viktig

drivande kraft och att kommunerna behöver externa samtalspartners att diskutera utvecklingsfrågor med.

15.1.3 Regionalt och interkommunalt samarbete

I ett antal remissvar på Kunskapslyftskommitténs betänkande *Vuxenutbildning för alla? – Andra året med Kunskapslyftet* (SOU 1999:39) återkommer frågor om fora för regionalt samråd, de regionala kompetensrådets roll liksom de regionala tillväxtavtalens.

De internationella experterna som granskat Kunskapslyftet anger att de hade förväntat sig ett mer utbyggt regionalt samarbete än vad de fann, inte minst ett samarbete där fri konkurrens mellan utbildningsanordnarna fick möjlighet att förverkligas. De anser att en strategi för livslångt lärande bör relateras till de regionala tillväxtavtalen men att den måste ges en bredare ram, där också andra än ekonomiska mål kommer i förgrunden (Rubenson, 1999).

Kunskapslyftskommittén anser att regionalt och interkommunalt samarbete är viktigt för utvecklingen av Kunskapsbygget/kunskapslyft och livslångt lärande och uppbyggnaden av den infrastruktur som krävs i sammanhanget. Kommunerna och deras engagemang i utbildningsfrågor måste komma till tydligt uttryck både i arbetet med de regionala tillväxtavtalen och i de regionala kompetensrådets aktiviteter. Kunskapslyftskommittén är dock inte beredd att lämna några ytterligare förslag när det gäller struktur- och organisationsfrågor i dessa sammanhang. I kapitel 9 har kommittén diskuterat och lämnat förslag när det gäller den interkommunala ersättningen då studerande deltar i kurser som anordnas av en annan kommun än hemkommunen.

I övrigt anser Kunskapslyftskommittén att de regionala tillväxtavtalen och de regionala kompetensråden befinner sig på ett för tidigt utvecklingsstadium för att man nu ska diskutera förändrade villkor för deras verksamhet. Ams och Skolverket följer och rapporterar om utvecklingen både när det gäller de regionala tillväxtavtalen och de regionala kompetensråden. Skolverket bevakar särskilt kommunernas deltagande i de regionala kompetensråden (Näringsdepartementet, 1999b; Utbildningsdepartementet, 1999b). Detta är dock ett område som nog bör följas under övergångsperioden fram till ikraftträdandet av den reformerade vuxenutbildningen. Om inte utvecklingen när det gäller regionalt samarbetet utvecklar sig på ett tillfredsställande vis bör ytterligare statliga insatser övervägas.

Kunskapslyftskommittén har inte funnit anledning att ha några synpunkter på hur kommunerna internt inom kommungränserna arrangerar och kommer att arrangera för formella och/eller informella mötesplatser

för intressenterna i Kunskapsbygget/kunskapslyft och livslångt lärande förutom att det är viktigt att sådana mötesplatser utvecklas. Behovet av dialog inom kommunerna har exempelvis också påpekats (Skolverket, 1999h).

Sammanfattningsvis anser Kunskapslyftskommittén att de organisatoriska förslag, som kommittén lägger löser flera av de problem kommittén diskuterade i sitt senaste betänkande SOU 1999:39 när det gäller konflikterna mellan tillsyn och dialog respektive regeltillsyn och målstyrning. Samtidigt tas ett par steg i riktning mot en myndighetsstruktur för livslångt lärande.

Kunskapslyftskommittén föreslår regeringen att snarast tillsätta en organisationskommitté för att förbereda de diskuterade organisationsförändringarna och få till stånd en kontinuerlig förändringsprocess när det gäller organisationsstrukturen.

15.1.4 Angränsande områden

I flera andra kapitel har myndighetsfrågor diskuterats. I kapitel 9, avsnitt 9.5 handlade det om en ny myndighet för KY och annan eftergymnasial utbildning utanför högskolan och i kapitel 13 diskuterade den specialpedagogiska organisationen. Kapitel 14 diskuterade bl.a. organisation för utveckling av distansutbildning/flexibelt lärande med IT-stöd, organisation för forskning för livslångt lärande, resultatspridning forskning och praktiker emellan, erfarenhetsåterföring praktiker emellan och kompetensutveckling för vuxenutbildare.

I dessa sammanhang liksom i förslagen i detta kapitel har frågan om organisationskommittéer aktualiserats. Kunskapslyftskommittén utgår ifrån att om det blir aktuellt att tillsätta dessa organisationskommittéer kommer möjligheterna till samordning att utnyttjas.

15.2 Styrdokument och särskilda mål för samhällsstödd utbildning för vuxna

Inledningsvis återges Kunskapslyftskommitténs tidigare förslag (avsnitt 5.4) till övergripande mål för all samhällsstödd vuxenutbildning. Dessa mål följs därefter upp i med förslag till styrdokument för kommunal utbildning för vuxna (inkl SSV) respektive folkbildningen samt med en

kortfattad diskussion om särskilda mål för övriga samhällsstödda vuxenutbildningar.

15.2.1 Övergripande mål för samhällsstödd vuxenutbildning

Den samhällsstödda utbildningen för vuxna ska utgöra en del i det livslånga lärandet och enligt dessa förslag ha som övergripande mål

- att underlätta för vuxna att fördjupa och utveckla sina kunskaper samt att kunna samarbeta och kommunicera,
- att utveckla studieförmåga och studieintresse samt individens ansvar för sina studier,
- att stimulera de studerande förmåga till självständig och kritisk granskning samt förmåga att på egen hand lösa problem av olika slag,
- att öka vuxnas förutsättningar till personlig utveckling och bildning samt deras förmåga att medverka i kulturellt, socialt och politiskt liv och därigenom bidra till det demokratiska samhällets utveckling,
- att underlätta för vuxna att inhämta sådana kunskaper de behöver för att klara varierande arbetsuppgifter, medverka till arbetslivets förändring samt bidra till full sysselsättning och därigenom främja utveckling och framsteg i samhället samt öka Sveriges konkurrenskraft i ett internationellt perspektiv,
- att medverka till att utjämna utbildningsklyftorna mellan och inom generationer samt därigenom verka för ökad jämlikhet och social rättvisa samt
- att genom ett brett utbud av individanpassade utbildningar ge vuxna förutsättningar att delta i ett livslångt lärande, där återkommande utbildning blir allt vanligare.

Kunskapslyftskommittén har också föreslagit att beslut om dessa mål ska fattas av riksdagen och att de ska läggas in i de lagar (motsvarande) som styr de olika utbildningarna för vuxna.

De övergripande målen bör enligt Kunskapslyftskommitténs uppfattning brytas ner i särskilda mål för de olika utbildningsformerna.

15.2.2 Styrdokument för kommunal utbildning för vuxna och för statens skolor för vuxna

I Kunskapslyftskommitténs arbete med att värna den samhällsstödda utbildningen för vuxna borde det – som vi tidigare påpekat i avsnitt 5.4 –

egentligen vara logiskt att lägga ett förslag med övergripande mål inlagda i en vuxenutbildningslag för vuxnas utbildning, bildning och livslånga lärande och därefter särskilda mål/syften för vuxnas lärande i de olika samhällsstödda vuxenutbildningsformerna. Kunskapslyftskommittén når i sitt slutbetänkande inte ända fram till ett sådant förslag. Kommittén inskränker sig istället till att som ett första steg

- lägga förslag till övergripande mål för all samhällsstödd utbildning för vuxna, exklusive arbetsmarknadsutbildningen (avsnitt 5.4),
- lägga förslag till särskilda mål/syften för kommunal utbildning för vuxna inklusive svenskundervisning för invandrare (sfi) och sär vux, för statens skolor för vuxna respektive för folkbildningen,
- diskutera särskilda mål för övrig samhällsstödd utbildning för vuxna samt
- lägga förslag till en vuxenutbildningslag och en vuxenutbildningsförordning för kommunal utbildning för vuxna (inklusive sfi och sär vux) samt för statens skolor för vuxna.

Kunskapslyftskommitténs förslag utgår från de styrdokument som kommittén anser behövs – vuxenutbildningslag – förordning – kursplaner och betygskriterier.

Kunskapslyftskommittén inskränker sig därmed till att som ett första steg i ovan skisserad riktning diskutera och föreslå en samordning och precisering av bestämmelserna för den kommunala utbildningen för vuxna och för statens skolor för vuxna (SSV). I det följande omfattas också sär vux och sfi (eller dess motsvarigheter) av de nya förslagen. Kommittén har också utgått från att påbyggnadsutbildningarna ska föras samman med KY-utbildningar, YTH-kurser, m.m., varför dessa inte omfattas av kommitténs förslag.

En samordning och precisering av bestämmelserna motiveras av bland annat följande skäl

- Nuvarande bestämmelser är spridda i olika lagar och förordningar. De är svåröverskådliga. Detta visar också den rapport som Skolverket lämnat till regeringen i oktober 1999.
- En följd av att nuvarande bestämmelser är svåra att återfinna är att kunskapen om gällande bestämmelser hos skolformernas personal inte alltid är helt tillfredsställande.
- För den enskilde individen är det i praktiken svårt att skaffa sig en klar bild över vilka rättigheter och skyldigheter som gäller för den enskilde.
- Med ett gemensamt regelsystem är det lättare att låta deltagare från sär vux, sfi och kommunal utbildning för vuxna delta i gemensamma

aktiviteter, allt från arbetsplatsförlagd utbildning till kurser i ämnen. Det underlättar exempelvis att låta en invandrare i sfi också delta i matematik kurs B och/eller arbetsplats förlagd utbildning av kurser inom det fordonstekniska området.

- Sist men inte minst kan uttryck och formuleringar i lag respektive förordning vuxenanpassas.

Skolverket som på regeringens uppdrag utrett frågan om styrdokument för vuxenutbildningen har bland annat framhållit följande (Skolverket, 1999k).

Den nuvarande styrkedjan innehåller för många nivåer: lag, ett antal förordningar, program mål, kursplaner och betygskriterier, nationella prov, Skolverkets föreskrifter m.m.

Den nuvarande läroplanen (Lpf 94) har, med utgångspunkt i ansvaret för ungdomar i gymnasieskolan – ett tydligt socialisations- och fostransperspektiv. Lpf 94 beskriver skolans mycket omfattande ansvar för individens omvandling från barn till vuxen. I denna beskrivning betraktas den studerande – eleven – som mycket formbara och med föga bagage.

Skolverket föreslår i sin rapport följande:

- styrkedjan för samhällsstödd vuxenutbildning bör omfatta färre nivåer och styrdokument, där kontinuitet och progression utifrån ett vuxet individperspektiv och den vuxnes livslånga lärande ligger till grund för målbeskrivningarna.
- den nuvarande läroplanen, Lpf 94, och program mål för gymnasieskolan, grundläggande vuxenutbildning och de delar av sårsvux som motsvarar den obligatoriska sårskolan ersätts med ett övergripande styrdokument för samhällsstödd vuxenutbildning, omfattande sfi, sårsvux grundläggande och gymnasial vuxenutbildning samt påbyggnadsutbildning.
- kursplaner utformas med samma målsättning som i gymnasieskolan men så att den vuxnes gång genom systemet tydligt syns och återvändsgränder undviks.
- betygssystemen för sfi, grundläggande vuxenutbildning, sårsvux och påbyggnadsutbildningar harmoniseras.
- förordningar för vuxenutbildning konsekvensändras.
- konsekvensanalyser för vuxenutbildningens del av gymnasieskolans utveckling genomförs kontinuerligt.
- erfarenheter av utvecklingen av vuxenutbildningen tas till vara i gymnasieskolan.

Förslag

Kunskapslyftskommittén föreslår en samordning och precisering av bestämmelserna så att det för kommunal utbildning för vuxna och statens skolor för vuxna införs

- *en vuxenutbildningslag.*
- *en vuxenutbildningsförordning* samt en prövning av huruvida även andra förordningar kan inordnas i den nya vuxenutbild-

ningsförordningen. Exempel på sådana förordningar är Förordningen (SFS 1991:1124) om avgifter för prövning inom det offentliga skolväsendet, Förordningen (SFS 1992:345) om uppdragsutbildning inom det offentliga skolväsendet och Förordning (SFS 1986:64) om uppdragsutbildning vid statens skolor för vuxna.

- *kursplaner och betygskriterier* som är
- unika för grundläggande nivå,
- gemensamma med gymnasieskolan på gymnasial nivå,
- unika för särvox samt
- unika för svenska för invandrare.

Kunskapslyftskommittén föreslår att regeringen överlämnar till Skollagskommittén att lämna förslag till närmare innehåll i den föreslagna vuxenutbildningslagen.

Schematiskt skulle detta kunna beskrivas på följande sätt:

Figur 15.1 Styrdokument

Förskola–Grundskola–Gymnasieskola (inkl fritidshem m.m.)	Kommunal utbildning för vuxna inklusive SSV
Skollag	Vuxenutbildningslag
Förordningar Vuxenutbildningslag	Vuxenutbildningslag utbildning för vuxna och om utbildning vid SSV
Läroplaner (Lpf94 vad gäller den del som avser gymnasieskolan)	
Kursplaner och betygskriterier för gymnasieskola och gymnasial utbildning för vuxna	
	Kursplaner och betygskriterier på grundläggande nivå, sfi och sårvux

Utkast till struktur av vuxenutbildningslag och dito förordning

I den föreslagna vuxenutbildningslagen samlas all lagtext för kommunal utbildning för vuxna samt för statens skolor för vuxna. Det ökar möjligheterna för såväl skolans personal som för den enskilde studerande att skaffa sig kunskap om gällande bestämmelser som beslutats av riksdagen.

Genom att samla all text i ett sammanhang ökar förutsättningar för förenklingar. Den gemensamma materian bör öka och de enskilda skolformskapitlen minska i omfattning. I samband med den här föreslagna förändringen bör också en allmän översyn göras av gällande bestämmelser i avsikt att förenkla och förtydliga.

Kunskapslyftskommittén preciserar sitt förslag om en vuxenutbildningslag på följande sätt:

Vuxenutbildningslag:

1. Övergripande mål för samhällsstödd utbildning för vuxna inklusive en gemensam värdegrund
2. Allmänna föreskrifter
3. Grundläggande vuxenutbildning (det unika)
4. Gymnasial vuxenutbildning (det unika)
5. Vuxenutbildning för personer med utvecklingsstörning (det unika, om sådant finns)

6. Svenskundervisning för invandrare (det unika, om sådant finns)
7. Statens skolor för vuxna (det unika)
8. Övriga föreskrifter

I vuxenutbildningslagen ska – enligt Kunskapslyftskommitténs tidigare förslag i avsnitt 5.4 – de övergripande målen för samhällsstödd utbildning för vuxna skrivas in liksom en gemensam värdegrund. I de allmänna föreskrifterna ska allt samlas som är gemensamt för de olika formerna av kommunal utbildning för vuxna, inklusive statens skolor för vuxna. Där ska också de föreslagna rättigheterna för vuxna till grundläggande och gymnasial utbildning återfinnas. I kapitlen 3, 4 och 5 utvecklas och konkretiseras dessa rättigheter.

Samma motiv och förväntade resultat som gäller för att samla lagtexterna i ett dokument gäller i än större utsträckning förordningstexterna i de nuvarande förordningarna om kommunal vuxenutbildning, Kunskapslyftet, statens skolor för vuxna, vuxenutbildning för utvecklingsstörda, svenskundervisning för invandrare, etc.

Kunskapslyftskommittén preciserar sitt förslag om en vuxenutbildningsförordning till följande:

Vuxenutbildningsförordning:

1. Särskilda mål och riktlinjer
2. Allmänna föreskrifter
3. Grundläggande vuxenutbildning
4. Gymnasial vuxenutbildning
5. Vuxenutbildning för personer med utvecklingsstörning (det unika, om sådant finns)
6. Svenskundervisning för invandrare (det unika, om sådant finns)
7. Statens skolor för vuxna
8. Övriga föreskrifter

I vuxenutbildningsförordningen ska – enligt Kunskapslyftskommitténs tidigare förslag – särskilda mål för kommunal utbildning för vuxna och för statens skolor för vuxna skrivas in.

Kunskapslyftskommittén föreslår att dessa mål preciseras i riktlinjer, vilka också ska återfinnas i vuxenutbildningsförordningen.

Detta ska utgöra vuxenutbildningsförordningens första del. I den andra delen ska i de allmänna föreskrifterna allt samlas som är gemensamt för de olika formerna av kommunal utbildning för vuxna, inklusive statens

skolor för vuxna. Därefter ska det följa som är unikt för respektive del av den kommunala utbildningen för vuxna.

Kunskapslyftskommittén föreslår följande särskilda mål och riktlinjer för kommunal utbildning för vuxna och statens skolor för vuxna.

Särskilda mål

Kommunal utbildning för vuxna och statens skolor för vuxna ska medverka till att förverkliga den samhällsstödda vuxenutbildningens övergripande mål genom att erbjuda vuxna kompetensgivande utbildning upp till och med gymnasial nivå. Detta sker genom att kommunal utbildning för vuxna och statens skolor för vuxna strävar mot att varje deltagare

- kan skaffa sig den information som han/hon behöver för att kunna fatta riktiga beslut om sitt eget behov av utbildning/fortbildning/vidareutbildning och därmed om sina möjligheter till personlig utveckling,
- kan få tillgång till det utbud av kurser som han/hon behöver för att kunna fullfölja sin kunskapsutveckling i ett livslångt lärande och tillägnar sig fördjupade kunskaper i genomförda kurser,
- kan använda och omsätta sina kunskaper och erfarenheter i samhälls- och arbetslivet samt i ett socialt sammanhang,
- tror på sin egen förmåga och sina möjligheter och utvecklar en insikt om sitt eget sätt att lära och en förmåga att utvärdera sitt eget lärande,
- utvecklar förmågan att arbeta såväl självständigt som tillsammans med andra samt
- känner sig motiverad och stimulerad att fortsätta sin kunskapsuppbyggnad även efter avslutad utbildningsinsats.

Riktlinjer

Kommunal utbildning för vuxna och statens skolor för vuxna ska

- bedriva uppsökande verksamhet riktad till sådana målgrupper som är i störst behov av utbildning, informera om grundläggande och gymnasial utbildning för vuxna samt verka för att vuxna deltar i sådan utbildning,
- erbjuda vägledning i syfte att vidga perspektiv och tillsammans med den vuxne lägga fast mål med studierna alternativt revidera mål med studierna samt dokumentera detta i en studieplanering,
- innan studierna påbörjas söka utvärdera vuxnas reella kompetens och värdera denna i formell behörighet (validering),
- i takt med de förändringar som sker i samhälle och arbetsliv erbjuda ett brett efterfrågestyrt och behovsriktat utbud med hög kvalitet av kurser/utbildningar på grundläggande och gymnasial nivå – såväl studieförberedande som yrkesförberedande,
- organisera utbildning på ett flexibelt sätt så att studier kan erbjudas såväl dagtid som kvälltid och såväl på heltid som deltid,
- utveckla flexibla studieformer – exempelvis studier på distans – med möjlighet till individuella studiegångar,
- utveckla former för samråd med utbildningsanordnare på eftergymnasial nivå, näringslivet, arbetsförmedling, fackliga organisationer m.fl. för att klargöra vilka utbildningsområden som är särskilt angelägna att satsa på samt
- möjliggöra den del av det livslånga lärandet som utgörs av kompetensgivande kurser i ämnen på grundläggande och gymnasial nivå.

I riktlinjerna bör också vissa områden utvecklas, exempelvis de studerandes ansvar och inflytande, olika personalgruppers ansvar, etc.

Kunskapslyftskommittén föreslår också särskilda kvantitativa mål för kommunal utbildning för vuxna och för statens skolor för vuxna. Dessa ska kunna variera i tid och genom sina mått vara lätta att följa upp och utvärdera.

Ett exempel på sådana kvantitativa mål skulle kunna vara att den kommunala utbildningen för vuxna *inom en tioårsperiod* minst ska ha uppnått följande *kvantitativa och kvalitativa mål* i förekommande fall avseende den vuxna befolkningen mellan 20 och 64 år:

- Andelen medborgare med grundskola som högsta utbildningsnivå ska ha minskats med tio procent.

En framräkning av andelen medborgare med grundskola som högsta utbildningsbakgrund visar att andelen med enbart grundskola kan förväntas sjunka med cirka åtta procent som ett riksgenomsnitt. Ambitionen är att öka denna förändringstakt.

Det är givet att en naturlig variation mellan kommuner måste få förekomma beroende av in- och utflyttning. Politiker på lokal nivå måste konkretisera detta riksgenomsnitt utifrån lokala förhållanden.

- Andelen medborgare med treårig gymnasial nivå ska ha höjts med fem procent.

En framräkning av andelen medborgare med treårig gymnasial utbildning som högsta utbildningsbakgrund visar på motsvarande sätt att andelen med treårig gymnasial nivå stiger med cirka fyra procent.

Det är givet att en naturlig variation mellan kommuner måste få förekomma beroende av in- och utflyttning. Politiker på lokal nivå måste konkretisera detta riksgenomsnitt utifrån lokala förhållanden.

- Minst 70 procent av de studerande ska vara nöjda med
 - den vägledning de erhållit,
 - sin individuella studieplan,
 - sina möjligheter till validering av sin reella kompetens,
 - kursutbudet samt
 - uppläggningsen av studierna.
- De studerandes resultat ska utvärderas. I de fall kommunerna använder nationella prov bör hänsyn alltid tas till behovet av mångfald och de olika målgruppernas skiftande behov. De studerandes resultat ska minst vara likvärdiga de resultat som ungdomar i gymnasie skolan presterar.
- Fullföljandegraden i sfi (dess föreslagna motsvarighet i kommunal utbildning för vuxna) – räknat två år efter det att kursen påbörjats – ska höjas till lägst 60 procent.
- Av de studerande i särvox (motsvarande) ska minst 50 % delta i lägst halvtidstudier.

Särskilda mål och riktlinjer för kommunal utbildning för vuxna och statens skolor för vuxna bör beslutas av regeringen. De kvantitativa målen bör formuleras av regeringen i ett delegeringsbeslut till Statens skolverk.

Därutöver finns ändå kvar ett antal övriga förordningar, exempelvis:

1. Förordning om uppdragsutbildning.
2. Förordning om avgifter för provning inom det offentliga skolväsendet.

3. Förordning om försöksverksamhet med lokala styrelser inom gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen.

Det bör prövas om inte flera av dessa förordningar borde föras in i den föreslagna vuxenutbildningsförordningen. Det får då som konsekvens att även andra förordningar måste ändras, exempelvis Gymnasieförordningen.

För kursplaner och betygskriterier för grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning, särsvux och sfi föreslås inte några förändringar. Det innebär att kursplaner och betygskriterier för

- grundläggande vuxenutbildning är unika och utarbetas endast för denna skolform,
- gymnasial utbildning är gemensamma för gymnasieskola och gymnasial vuxenutbildning,
- särsvux är unika och utarbetas endast för denna skolform samt för
- sfi också är unika och endast utarbetade för denna skolform.

15.2.3 Styrdokument och särskilda mål för folkbildningen

Kunskapslyftskommittén har tidigare föreslagit övergripande mål för den samhällsstödda vuxenutbildningen. Beslut om dessa mål ska – enligt Kunskapslyftskommitténs uppfattning – fattas av riksdagen och att de ska läggas in i de lagar (motsvarande) som styr de olika utbildningarna för vuxna. För folkbildningens del torde detta då bli aktuellt i de förordningar som styr statsbidragen till folkhögskolor och studieförbund.

I det följande diskuteras eventuella behov av särskilda mål för folkbildningen. Det är då viktigt att slå fast att denna diskussion endast avser den samhällsstödda *utbildningen* – inte andra uppgifter som åvilar folkbildningen, exempelvis kulturarbete.

Folkbildningen (studieförbund och folkhögskolor) fastställer själva sina mål för den samhällsstödda utbildningen för vuxna – inom de ramar regeringen anvisat och de syften regeringen angett.

2 § Statens stöd till folkbildningen skall ha till syfte att

1. främja en verksamhet som gör det möjligt för kvinnor och män att påverka sin livssituation och som skapar engagemang för att påverka sin livssituation och som skapar engagemang för att delta i samhällsutvecklingen,
2. stärka och utveckla demokratin,
3. bredda kulturintresset i samhället, öka delaktigheten i kulturlivet samt främja kulturupplevelser och eget skapande.

Verksamheter som syftar till att utjämna utbildningsklyftor och höja utbildningsnivån i samhället skall prioriteras liksom verksamheter som riktar sig till utbildningsmässigt, social eller kulturellt missgynnade personer. Personer med utländsk bakgrund, deltagare med funktionshinder och arbetslösa utgör särskilt viktiga målgrupper för statens stöd
(SFS 1991:977, Förordning om statsbidrag till folkbildningen.)

Dessa särskilda syften för folkbildningen är nyligen omskrivna.

I samma förordning (6 §) finns särskilda villkor för statsbidrag till folkhögskolor. Därutöver föreskriver regeringen i det årliga regleringsbrevet vissa villkor för folkbildningen.

Riksrevisionsverket har inom ramen för riksdagens särskilda satsning för att stärka kontrollfunktionen i staten granskat folkbildningen. RRV:s granskning (Riksrevisionsverket, 1999) visar att det finns risker för att folkbildningen avviker från såväl statens som folkbildningens egna grundläggande mål, syften och ambitioner. I vilken omfattning sådana avvikelser förekommer framgår inte av vare sig RRV:s granskning eller någon annan undersökning. Enligt RRV:s bedömning är emellertid risken påtaglig och flera indikationer på problematiska utvecklingstendenser har också kunnat iakttas. Inte minst för studieförbundens del framstår volymjakt och olika former av anpassningsbeteendens som ett stort problem. Folkbildningens eget mål- och kvalitetsinriktade arbete har inte heller hamnat i fokus på det sätt som avsågs med den folkbildningsreform som genomfördes 1991.

I enlighet med reformintentionerna från 1991 anser RRV att Folkbildningsrådet (FBR) bör inta en förhållandevis aktiv tillsynsroll gentemot folkbildningen. Enligt RRV:s mening bör rådet bland annat aktivt stimulera folkbildningens styrning mot mål och kvalitet.

I RRV:s rapport redovisas utvecklingen av kommunernas bidrag till studieförbunden sedan 1991/92. Bidragen har mellan åren 1991/92 och 1998 minskat genomsnittligt till 75 procent av ingångsvärdet. Vidare uppvisar bidragen en betydande och ökande spridning. Nationellt varierar kommunernas bidrag mellan 0 och 143 kronor per innevånare.

I den senaste folkbildningspropositionen förutsätts att kommunerna även i fortsättningen ger bidrag i oförändrad omfattning och enligt samma principer som gäller för statsbidragen. Flertalet kommuner ger någon form av bidrag enligt de principer som är lkartade dem som Folkbildningsrådet tillämpar vid fördelning av statsbidrag. Det innebär att bidragen relateras till omfattningen av den verksamhet som respektive lokalavdelning redovisar inom kommunen.

Den utveckling som redovisats i RRV:s rapport innebär enligt Kunskapslyftskommitténs mening att grunderna för den nationella folkbildningspolitiken försvagas. Detta påverkar i sin tur möjligheterna att uppnå uppställda syften och mål för folkbildningen.

Kunskapslyftskommitténs förslag ger folkbildningen en aktiv och betydelsefull roll inom framtida vuxenutbildning. En successiv försvagning av den nationella folkbildningspolitiken försvårar detta, eftersom likvärdigheten och kvaliteten riskerar att försämrans.

Kunskapslyftskommittén understryker behovet av *studie- och yrkesvägledning* för utbildningsmässigt missgynnade personer. Detta bör uttryckas tydligt oavsett utbildningsanordnare. Det *livslånga lärandet* finns i det tidigare citerade syftet för statens stöd till folkbildningen. Frågan är om inte detta borde skrivas fram tydligare, så att folkbildningens roll i detta lärande finns explicit uttryckt.

Kunskapslyftskommittén har i kapitel 9 föreslagit att folkhögskolorna även efter det att projektet Kunskapslyftet avslutats ska kunna utnyttja ett visst antal helårsplatser som nu tas ur ramen för projektet Kunskapslyftet. I den förordning som reglerar detta statsbidrag till folkhögskolorna bör det nuvarande syftet också kompletteras med att folkhögskolorna i de allmänna kurserna ska ge kunskaper och kompetens som är likvärdiga med dem som ges i det offentliga skolväsendet. Så är i praktiken redan fallet.

Kunskapslyftskommittén föreslår dels att beskrivningen av syftet med statens stöd till folkbildningen förtydligas kring vägledning, kunskap och kompetens samt livslångt lärande, dels att den nationella folkbildningspolitikens betydelse för måluppfyllelse uppmärksammas på lämpligt sätt.

15.2.4 Styrdokument och särskilda mål för övrig samhällsstödd vuxenutbildning

Särskilda mål för de olika samhällsstödda vuxenutbildningsanordnarna

Kunskapslyftskommittén har tidigare i detta kapitel föreslagit att de övergripande målen ska föras in i respektive utbildningsanordnares styrdokument (lag och/eller förordning), eventuellt med vissa förtydliganden. Därutöver krävs enligt kommitténs uppfattning särskilda mål/syften för respektive utbildningsanordnare. Det ankommer inte på Kunskapslyftskommittén att lämna förslag på sådana särskilda mål för alla samhällsstödda vuxenutbildare. I det följande diskuteras däremot kortfattat eventuella behov av särskilda mål för andra anordnare av vuxenutbildning. Det är då viktigt att slå fast att de tankar som där förs

fram endast avser den samhällsstödda *utbildningen* – inte andra uppgifter som kan åvila anordnarna, exempelvis forskningen vid högskolan.

För *KY-utbildning* bör det enligt Kunskapslyftskommitténs uppfattning finnas särskilda mål. Dessa bör dock inte fastställas under pågående försöksverksamhet utan i samband med att regeringen tar ställning till hur samhällsstödd eftergymnasial utbildning för vuxna – påbyggnadsutbildningar, KY-utbildningar YTH-utbildningar och kompletterande utbildningar på eftergymnasial nivå – ska vara organiserad i framtiden.

Kunskapslyftskommittén anser att särskilda mål för samhällsstödd eftergymnasial utbildning – annan än högskolan – exempelvis skulle kunna handla om

- att de studerande kan tillägna sig fördjupade teoretiska och praktiska kunskaper som krävs för att självständigt och i arbetslag kunna utföra kvalificerade uppgifter i en modernt organiserad produktion av varor och tjänster,
- att den studerande ska erbjudas eftergymnasial utbildning i nära samverkan med näringslivet och på ett sådant sätt att lärande i arbete kan praktiseras.

Kunskapslyftskommittén anser att särskilda mål för utbildning för vuxna även bör fastställas för högskolan. I Högskolelagen (SFS 1992:1434) finns vissa mål inskrivna.

- Staten skall som huvudman anordna högskolor för 1. utbildning som vilar på vetenskaplig eller konstnärlig grund samt på beprövad erfarenhet, och 2. forskning och konstnärligt utvecklingsarbete samt annat utvecklingsarbete.

(SFS 1992:1434, Högskolelagen, 1 kap 2§)

- Den grundläggande högskoleutbildningen skall, utöver kunskaper och färdigheter, ge studenterna förmåga till självständig och kritisk bedömning, förmåga att självständigt lösa problem samt förmåga att följa kunskapsutvecklingen, allt inom det område som utbildningen avser. Utbildningen bör också utveckla studenternas förmåga till informationsutbyte på vetenskaplig nivå.

(SFS 1992:1434, Högskolelagen, 1 kap 9§)

Kunskapslyftskommittén tror det skulle vara värdefullt att man kan ge vissa skrivningar i högskolelagen status av särskilda mål och riktlinjer för högskolan. Det skulle då – precis som nu – kunna handla om exempelvis

- att utbildningen ska vila på vetenskaplig eller konstnärlig grund samt på beprövad erfarenhet
- att den grundläggande utbildningen, utöver att ge kunskaper och färdigheter, också ska ge de studerande förmåga till självständig och kritisk bedömning, förmåga att självständigt lösa problem samt för-

måga att följa kunskapsutvecklingen, allt inom det område som utbildningen avser.

- att utbildningen också bör utveckla de studerandes förmåga till informationsutbyte på vetenskaplig nivå.
- att erbjuda utbildning av hög och likvärdig kvalitet vid universitet och högskolor i alla delar av landet och därmed bidra till en regionalt och socialt balanserad utveckling.
- att erbjuda utbildning i form av enstaka kurser – direkt eller på distans – som ett led i livslångt lärande.

15.3 Övriga organisationsfrågor – sfi, särvox och fristående vuxenutbildningsenheter

15.3.1 Sfi

Nuläge

Undervisningen i svenska för invandrare infördes till följd av ett riksdagsbeslut år 1965. Regeringen gav då Skolöverstyrelsen rätt att disponera tre miljoner kronor för en försöksverksamhet som förlades till studieförbunden. Den största delen av undervisningen låg kvar på studieförbunden under hela 1970-talet och 1977 fick Skolöverstyrelsen regeringens uppdrag att utvärdera denna försöksverksamhet som då redan bedrivits med förnyade anslag i tolv år utan att bli föremål för någon samlad uppföljning. Den pedagogiska utvärderingen visade att endast små effekter av undervisningen kunde uppmätas. Sfi-reformen 1986 innebar på många sätt en uppstramning av verksamheten. Reformen utvärderades efter två år. Eftersom intentionerna med reformen inte ansågs uppfyllda genomfördes 1991 en ny reform, som RRV granskade ett år efteråt. 1994 upphörde läroplanen för sfi att gälla och undervisningen vilar sedan dess på de grundläggande värden som anges i Lpf 94. Resultaten av sfi-undervisningen är fortfarande inte tillfredsställande (Skolverket, 1997f).

Kunskapslyftskommittén har i sina föregående betänkande (SOU 1998:51 och 1999:39) konstaterat att flertalet av dem som påbörjat sin utbildning i denna skolform efter två års studier inte når upp till den så kallade sfi-nivån (godkändnivån). Kommittén ansåg då också att Svenska för invandrare bör upphöra som egen skolform och utbildningen integreras i den kommunala vuxenutbildningen.

I samband med en diskussion i en av Utbildningsdepartementet anordnad hearing om bland annat introduktionsperioden visar många rap-

porter från kommunerna bland annat att sfi-undervisningen dras med tämligen magra resultat, vilket kommittén också tidigare redovisat i kapitel 11 och 12. Allt för få invandrare når godkändnivån i sfi inom de två första åren. Undervisningen borde – menar kommunerna – i högre utsträckning utgöras av en kombination av teori och praktik. Invandrarna borde dessutom kunna få studera ett större utbud av kurser och nivåer som ett led i utvecklingen av en flexibel undervisning. På så sätt skulle fler nyanlända invandrare kunna gå igenom kursen och fler också snabbare kunna gå vidare till andra/högre studier.

Regeringen har under hösten 1999 gett Statskontoret i uppdrag att analysera och utreda behovet av att lägga in utbildningen i svenska för invandrare i kommunal vuxenutbildning. Statskontoret ska vara klar med sin rapport den 15 juni 2000.

Överväganden

Kunskapslyftskommittén förväntar sig att den pågående utredningen om sfi leder fram till förslag som gör sfi-undervisningen effektivare och ännu tydligare inriktad på att integrera invandrarna i det svenska samhället i linje med vad kommittén tidigare föreslagit, nämligen

- att kombinera studier i svenska med studier i andra ämnen och på olika nivåer,
- att de studerande ges möjlighet kombinera teoretiska studier i svenska med studier i karaktärsämnen, studier på arbetsplatser alternativt arbetsmarknadsutbildning som stämmer med deras intressen och behov,
- att studerande i arbetsplatsförlagd utbildning ges en god introduktion och handledning av därför utsedd och utbildad personal samt
- att studierna under utbildningens gång och efter avslutad utbildning följs upp med avseende på den studerandes möjligheter att dels kunna utveckla sitt språkkunnande, dels sitt yrkeskunnande.

15.3.2 Särvox

Nuläge

Kunskapslyftskommittén har i sina föregående betänkande (SOU 1998:51 och 1999:39) redovisat hur vuxenutbildning för utvecklingsstörda (särvox) efter en tids försöksverksamhet under 1980-talet blev en del av den kommunala utbildningen för vuxna från och med läsåret 1991/92.

Kunskapslyftskommittén har i samma betänkanden redovisat behovet av sÄrvux samt ett antal utvecklingsområden för denna skolform – exempelvis vikten av att de studerande dels erhåller fler undervisningstimmar per vecka, dels arbetar i större grupperingar än vad som nu sker.

Skolverket fick i regleringsbrev för år 1999 (Utbildningsdepartementet, 1998) i uppdrag att granska sÄrvux och senast den 15 oktober lämna rapport över sin granskning till regeringen. Så har också skett. I rapporten *En utvärdering av sÄrvux* (Skolverket, 1999m) konstateras bland annat följande.

- De studerande får för litet undervisningstid – i genomsnitt 2,2 timmar per vecka – vilket är otillräckligt.
- Utbildningen genomförs inte i enlighet med de nationella styrdokumentet. Timplaner och kursplaner används i någon mån som riktlinjer, men det är snarare de studerandes önskemål om studier som avbrott i annan verksamhet och tillgången på resurser som styr utbildningen. I mindre än hälften av de undersökta skolorna sätts betyg.
- Eleverna har stort inflytande över sin utbildning.
- Flertalet rektorer och lärare inom sÄrvux har en utbildning som är adekvat i förhållande till arbetsuppgifterna.

Den 22 december 1999 tog regeringen ett initiativ till att stimulera utvecklingen, höja kvaliteten och synliggöra verksamheten inom sÄrvux. Regeringen inbjöd då kommuner med sÄrvuxverksamhet att i samverkan ansöka om att få delta i pilotprojekt. Regeringen informerade då om att man avsåg att stödja tre till fyra större sådana projekt, där följande områden kommer att prioriteras:

- uppfyllelse av kursplanemål,
- gruppstorlek,
- betyg,
- undervisningstimmar per vecka,
- genomströmning,
- individuell studieplan samt
- kontakter med arbetslivet.

Överväganden

Kunskapslyftskommittén lägger i kapitel 9 förslag om att personer med utvecklingsstörning i sÄrvux (motsvarande) ska få rätt till – och hemkommunen skyldighet att anordna – grundläggande och gymnasial ut-

bildning på liknande sätt och under liknande villkor som gäller för övriga vuxna medborgare.

Kunskapslyftskommittén konstaterar att Skolverket vid sin utvärdering bekräftat de kritiska synpunkter som kommittén haft på denna skolform. Kommittén konstaterar vidare att regeringen arbetar med att stimulera en positiv utveckling av verksamheten. Kommittén lägger därför inte några ytterligare förslag för denna skolform utan utgår från att regeringen kommer att föreslå lämpliga förbättringar.

15.3.3 Fristående vuxenutbildningsenheter på grundskole- och gymnasienivå

Nuläge

På grund- och gymnasieskolnivå medger Skollag och förordningar såväl fristående grund- och gymnasieskolor som fristående grundsär- och gymnasiesärskolor. Några sådana medgivanden finns inte för vuxenutbildningen. Man kan möjligen påstå att såväl rörelsefolkhögskolorna som de kompletterande utbildningarna på eftergymnasial nivå skulle kunna betraktas som fristående vuxenutbildningsenheter. Inom den kommunala utbildningen för vuxna har istället under Kunskapslyftet ett omfattande entreprenörskap utvecklats, vilket torde betyda att både behov av mångfald och möjligheter att erbjuda sådan mångfald finns i många kommuner.

Kunskapslyftskommittén har i sina diskussioner om reformeringen av den samhällsstödda vuxenutbildningen diskuterat önskvärdheten av att i kommunal vuxenutbildning även efter projektet Kunskapslyftet kunna bibehålla mångfalden utbildningsanordnare med syfte att bredda utbud, arbetsformer och arbetssätt. Kommittén har då bland annat diskuterat för- och nackdelar med att föreslå fristående vuxenutbildningsenheter.

För fristående vuxenutbildningsenheter talar enligt kommitténs uppfattning bland annat

- långsiktighet och oberoende;
- fristående utbildningsanordnare som kan utgöra en motvikt till eventuella kommunala neddragningar av vuxenutbildningen samt
- klarare ansvarsfördelning för kommunal styrelse och rektor kontra den fristående enhetens styrelse och rektor.

De problem med upphandling som redovisas från olika håll – liksom risken för kortsiktighet och ryckighet – undviks.

Ett problem för externa utbildningsanordnare, folkhögskolorna undantagna, är att de – även om de har pedagogiskt utbildade lärare, följer

intentionerna i läroplanen för de frivilliga skolformerna och Skolverkets kursplaner – ändå måste överlåta till en kommunal rektor att utfärda betyg. Detta problem löses med fristående vuxenutbildningsenheter.

Ett annat problem, som drabbar den kommunala rektorn, kan på detta sätt redas ut. Den kommunala rektor tvingas ofta i praktiken sanktionera betyg från externa utbildningsanordnare utan att egentligen ha full insyn i deras verksamhet. Vederbörande ställer givetvis villkor – att lärarna/cirkelledarna är utbildade, följer kursplaner och betygskriterier, deltar i de studiedagar som anordnas, etc. – men den reella kontroll är ofta besvärande liten i en verksamhet med annan kultur samt andra kurser och profiler.

Önskvärt vore att anordnaren också – efter villkorade godkännande av statlig skolmyndighet – gavs rätt att sätta betyg. Då skulle också ansvaret åvila anordnarens lärare/ledare, rektor och styrelse samt ytterst den statliga skolmyndigheten.

Mot fristående vuxenutbildningsenheter talar bland annat

- att kommunen blir passiv betalare utan möjlighet att påverka (bortsett från möjligheten att avstyrka/tillstyrka vid ansökan) samt
- risken för oberättigat vinstintresse.

Regeringen har den 15 maj 1997 tillkallat en kommitté (U1997:10) med uppdrag att följa utvecklingen av kommunernas bidragsgivning till fristående grundskolor. I tilläggsdirektiv den 7 oktober 1999 har kommittén givits i uppdrag att utreda ekonomiska och andra konsekvenser av det snabbt växande antalet fristående gymnasieskolor samt belysa förutsättningarna för konkurrens på lika villkor för fristående och offentliga gymnasieskolor. Kommittén ska också lämna förslag till sådana författningsändringar som den anser behövs. Tiden för utredningens arbete har utsträcks till den 1 mars 2001.

Överväganden

Kunskapslyftskommittén diskuterade frågan om fristående vuxenutbildningsenheter vid sitt sammanträde den 6 december 1999 och ansåg då att den ovan nämnda kommittén också borde få pröva frågan om fristående vuxenutbildningsenheter. På så sätt skulle frågor som rör friskolorna få en likartad behandling oavsett utbildningsform. Kommittén beslöt därför i en särskild skrivelse till regeringen att föreslå att regeringen ger ovan nämnda kommitté (U1997:10) i uppdrag att belysa förutsättningarna för fristående vuxenutbildningsenheter samt att – om kommittén finner anledning föreslå införandet av fristående vuxenut-

bildningsenheter – också lämna förslag till sådana författningsändringar som kommittén anser behövs.

15.4 Sammanfattning av förslag och kostnader

15.4.1 Förslagen

Statliga myndigheter och relationen stat-kommun

Kunskapslyftskommittén föreslår att det inom regeringskansliet inrättas en sektorsövergripande, rådgivande Beredning för livslångt lärande.

Under regeringsnivån anser Kunskapslyftskommittén

att det finns behov av två typer av statliga organ – myndigheter med kontrollerande respektive organ med främjande uppdrag – och man bör pröva att i huvudsak skilja myndigheternas kontrollerande uppdrag från de främjande.

De kontrollerande uppdragen – måluppföljning och tillsyn – kan även fortsättningsvis hanteras av sektorsorgan som Skolverket, Högskoleverket, Folkbildningsrådet, Ams och den föreslagna nya myndigheten för KY och annan eftergymnasial utbildning utanför högskolan.

Kunskapslyftskommittén föreslår när det gäller de främjande uppdragen att man inrättar

- en statlig myndighet som ägnar sig dels åt utvärderingar av det livslånga lärandet dels åt utveckling av kvalitetssäkringssystem för hela infrastrukturen för det livslånga lärandet.

Och att man startar

- ett utvecklingsprojekt för metod- och modellutveckling när det gäller validering.

Detta utvecklingsprojektet skulle kunna förläggas till den föreslagna Främjandemyndigheten för utvärdering och kvalitetssäkring som i sin tur skulle kunna upphandla det någon eller några högskolor.

Om man får en Främjandemyndighet för livslångt lärande i första hand för utvärdering och livslångt lärande kunde den myndigheten utvecklas till att även hantera utveckling av distansutbildning/flexibelt lärande med IT-stöd.

Kunskapslyftskommittén föreslår vidare att former för regelbundna överläggningar och överenskommelser mellan stat och kommuner etableras på utbildningsområdet.

Denna ”dialog” skulle ha dels en nationell dimension dels en lokal. På nationell nivå handlar det om en diskussion om övergripande mål och resultat mellan statliga företrädare och kommunala politiker när det gäller kommunernas insatser för kunskapslyft och livslångt lärande. Andra intressenter skulle i den mån det bedöms lämpligt också kunna inbjudas att delta i denna dialog t.ex. arbetsmarknadens parter, regionala företrädare etc.

Den nationella dialogen skulle kunna sortera under Beredningen för livslångt lärande. Förberedelser och sekretariatsfunktionen för den nationella dialogen skulle i så fall kunna hanteras av kansliet för Beredningen för livslångt lärande eventuellt förstärkt med insatser från exempelvis Utbildningsdepartementet.

I dialogen på nationell nivå skulle resultaten av överläggningarna eventuellt kunna ta sig uttryck i överenskommelser om statliga stimulansbidrag till temporära främjandeinsatser. Dessa bidrag skulle kommunerna i så fall kunna få ansöka om från Främjandemyndigheten för utvärdering. Myndigheten upprättar en strategi för de aktuella främjandeinsatserna och står för uppföljning, utvärdering och erfarenhetsåterföring.

På lokal nivå handlar det om att fortsätta den dialog som introducerades av Delegationen för kunskapslyftet. I linje med Kunskapslyftskommitténs ställningstagande att skilja tillsyn och främjande framför allt

på lokal nivå bör denna dialog inte hanteras av Skolverket. Tänkbara alternativ är kansliet för Beredningen för livslångt lärande och Främjandemyndigheten för utvärdering och kvalitetssäkring.

När det gäller sektorsmyndigheternas övriga främjandeuppdrag föreslår Kunskapslyftskommittén att de tills vidare kvar på respektive sektorsmyndighet. Successivt bör dock partnerskap utvecklas och möjligheterna undersökas att lägga över främjandeuppdragen på de aktörer som ingår i dessa. Det kommer dock alltid att finnas främjandeuppdrag som sektorsmyndigheterna kan och bör behålla utan att konflikter uppstår mellan tillsyn och främjande. Det gäller framför allt nationella uppdrag där ett sektorsspecifikt exempel är utarbetande av läroplaner och andra styrdokument för ungdomsskolan och den kommunala utbildningen för vuxna. De största konflikterna mellan kontrollerande och främjande uppdrag ligger på lokalplanet där det kan vara motsägelsefullt att både ge råd och kritisera resultat.

Sammanfattningsvis anser Kunskapslyftskommittén att de organisatoriska förslag som kommittén lägger löser flera av de problem kommittén tidigare diskuterat samtidigt som ett par steg tas i riktning mot en myndighetsstruktur för livslångt lärande.

Kunskapslyftskommittén föreslår regeringen att snarast tillsätta en organisationskommittén för att förbereda de föreslagna organisationsförändringarna och få till stånd en kontinuerlig förändringsprocess när det gäller organisationsstrukturen.

Styrdokument, särskilda mål och andra organisationsfrågor

I Kunskapslyftskommitténs arbete med att värna den samhällsstödda utbildningen för vuxna borde det egentligen vara logiskt att lägga ett förslag med övergripande mål inlagda i en vuxenutbildningslag och därefter särskilda mål/syften för vuxnas lärande i de olika samhällsstödda vuxenutbildningsformerna. Kunskapslyftskommittén når i sitt slutbetänkande inte ända fram till ett sådant förslag. Kommittén inskränker sig istället till att som ett första steg lägga förslag till övergripande mål för all samhällsstödd utbildning för vuxna, exklusive arbetsmarknadsutbildningen och förslag till särskilda mål/syften för kommunal utbildning för vuxna inklusive sfi och sÄrvux, för statens skolor för vuxna respektive för folkbildningen.

För kommunal utbildning för vuxna (inklusive sfi och sÄrvux) samt för statens skolor för vuxna föreslår Kunskapslyftskommittén en samordning och precisering av bestämmelserna så att det för kommunal utbildning för vuxna och statens skolor för vuxna införs

- en vuxenutbildningslag,
- en vuxenutbildningsförordning samt
- kursplaner och betygskriterier som är
 - unika för grundläggande nivå,
 - gemensamma med gymnasieskolan på gymnasial nivå,
 - unika för särvux (motsvarande)samt
 - unika för svenska för invandrare (motsvarande).

Kunskapslyftskommittén föreslår att regeringen överlämnar till Skollagskommittén att lämna förslag till närmare innehåll i den föreslagna vuxenutbildningslagen.

Kunskapslyftskommittén föreslår också särskilda mål för kommunal utbildning för vuxna och för statens skolor för vuxna. Dessa ska preciseras i riktlinjer. Särskilda mål och riktlinjer ska enligt kommitténs förslag skrivas in i vuxenutbildningsförordningen.

När det gäller folkbildningen läggs följande förslag

Kunskapslyftskommittén föreslår dels att beskrivningen av syftet med statens stöd till folkbildningen förtydligas kring vägledning, kunskap och kompetens samt livslångt lärande, dels att den nationella folkbildningspolitikens betydelse för måluppfyllelse uppmärksammas på lämpligt sätt.

Kunskapslyftskommittén har också diskuterat sfi, särvux och fristående vuxenutbildningsenheter.

Kunskapslyftskommittén förväntar sig att den pågående utredningen om *sfi* leder fram till förslag som gör *sfi*-undervisningen effektivare och ännu tydligare inriktad på att integrera invandrarna i det svenska samhället i linje med vad kommittén tidigare föreslagit, nämligen

Kunskapslyftskommittén konstaterar att Skolverket vid sin utvärdering bekräftat de kritiska synpunkter som kommittén haft på *särvux*. Kommittén konstaterar vidare att regeringen arbetar med att stimulera en positiv utveckling av verksamheten. Kommittén lägger därför inte några ytterligare förslag för denna skolform utan utgår från att regeringen kommer att föreslå lämpliga förbättringar.

Kunskapslyftskommittén har också diskuterat frågan om fristående vuxenutbildningsenheter vid sitt sammanträde den 6 december 1999. Kommittén beslöt då att överlämna en särskild skrivelse till regeringen, i vilken kommittén föreslog att regeringen skulle ge den så kallade friskolekommittén (U1997:10) i uppdrag att belysa förutsättningarna för fristående vuxenutbildningsenheter samt att – om kommittén finner anledning föreslå införandet av fristående vuxenutbildningsenheter – också lämna förslag till sådana författningsändringar som kommittén anser behövs.

15.4.2 Kostnader

I vissa delar handlar kommitténs förslag om att omfördela uppgifter och resurser från existerande myndigheter till nya myndigheter.

Nya uppgifter som tillkommer är dock

- Beredningen för livslångt lärande med kansli
 - rådgivande roll 2,5 miljoner per år
 - nationell dialog 0,5 miljoner per år
- Projekt validering 5 miljoner per år över en treårsperiod
- Temporära främjandeinsatser 20 miljoner per år⁸
Summa 28 miljoner per år

Omfördelning

- Främjandemyndighet för utvärdering och kvalitetssäkring
omfördelning från i första hand Skolverket, Högskoleverket och den statliga utvärderingen av folkbildningen (prop. 1997/98:115).
För t.ex. Folkbildningsrådet del måste närmare undersökas om Rådet genomför den typ av utvärderingar om det är frågan om att överföra till den nya myndigheten.
- Lokal dialog (med kommuner om vuxenutbildning)
omfördelning från Skolverket.

⁸ Det kan diskuteras om de temporära främjandeinsatserna är nya. Dyliga insatser har löpande förekommit (jfr. SOU 1998:51; SOU 1999:39).

16 Infrastruktur i övrigt

Kunskapslyftskommittén diskuterade redan i sitt första delbetänkande (SOU 1996:27) behovet av infrastruktur. Denna diskussion har förtydligas under de gångna åren. Kunskapslyftskommittén redovisar därför i det följande olika infrastrukturfrågor, för vilka i första hand stat och kommun måste ta ansvar.

16.1 Uppsökande verksamhet, rekrytering, vägledning och validering

16.1.1 Uppsökande verksamhet – rekrytering

Den uppsökande verksamheten har tagit sig många olika uttryck i kommunerna. Det handlar givetvis i någon mening om att många aktörer har varit involverade i denna aktivitet. Exempel på sådana aktörer är arbetsförmedlingen, utbildningsanordnare, massmedia och olika kommunala förvaltningar, socialförvaltning, m.m.

En speciell form av uppsökande aktiviteter har medlemmar från fackliga organisationerna utvecklat. Inför starten av projektet Kunskapslyftet – och fortfarande – erhåller de fackliga organisationerna vissa medel för utbildning av uppsökare. Kommunerna ska sedan organisera och bekosta den direkta uppsökande verksamheten. Målgruppen för denna verksamhet är i första hand arbetslösa utan treårig gymnasial nivå.

Den uppsökande verksamheten via de fackliga organisationerna var under Kunskapslyftets första år av liten omfattning. Dels så hann inte alla organisationer med att utbilda sina presumtiva uppsökare, dels var kommunernas intresse för att använda dem begränsat, eftersom antalet sökande till utbildningarna vanligtvis med god marginal överskred antalet utbildningsplatser. Situationen har successivt förändrats, och ett antal sådana uppsökare fungerar nu i många kommuner.

De så kallade guiderna i Norrköpings kommun är ett exempel på hur man i kommunen tillsammans med fackliga organisationer organiserar den uppsökande verksamheten. Guiderna beskriver sin rekryterande

uppgift som uppsökande, informerande och rådgivande. Den uppsökande verksamheten kan innebära att en guide ringer upp arbetslösa och/eller vikariatsanställda utan treårig gymnasial nivå för att informera om utbildningsmöjligheter, ekonomiska förutsättningar, etc. Därefter får intresserade möjlighet att träffa studie- och yrkesvägledare, som ge en djupare information och vägledning. Guiderna har också arbetat med torgmöten, reklam etc.

Reumatikerförbundet driver i samarbete med Neurologiskt Handikappades Riksförbund (NHR), Riksförbundet för Trafik- och Polioskadade (RTP) och ABF projektet "Kunskapslyftet för rörelsehindrade". Under våren 2000 anordnades särskilda orienteringskurser för rörelsehindrade i 10 kommuner. Vid sidan av dessa arbetar projektet med att starta kurser i 26 andra kommuner. Kurserna är upplagda i långsam studietakt och i övrigt utformade för att tillgodo se de krav som målgruppen ställer på utbildningens genomförande. Samarbetet består i att handikappförbunden arbetar med uppsökande verksamhet medan ABF bedriver kursverksamheten på uppdrag av respektive kommun.

Ur organisatoriskt hänseende är samarbetet okonventionellt. För att kurserna ska kunna genomföras krävs att många olika aktörer samarbetar. Detta har bl.a. fått som följd att projektet tvingats hantera flera administrativa problem. Projektledningen centralt har förhandlat med projektledare i olika kommuner för att övertyga dem om att köpa utbildningsplatser av ABF. Förutom kostnader för utbildningens genomförande är det en förutsättning att de studerande har möjlighet att finansiera sitt uppehälle under deltagandet. Eftersom många av deltagarna är sjukskrivna, sjuk- eller förtidspensionärer har projektledningen fått lägga ned avsevärd tid på att diskutera med olika försäkringskassor vilka villkor som gäller för möjligheten att studera med bibehållen ersättning. Den rekryterande verksamheten har genomförts av handikappföreningarnas lokalföreningar, vilket har fungerat bra.

Kunskapslyftskommittén ser det som positivt att handikappförbund och andra folkrörelser engagerar sig i de egna medlemmarnas utbildning.

För att underlätta rekryteringen av studerande till Kunskapslyftet har ett särskilt stöd utbetalats till de fackliga organisationerna. En utvärdering av det särskilda stödet som gjorts på uppdrag av regeringen har visat att de insatser som de fackliga organisationerna gjort har nått ut till målgruppen för Kunskapslyftet och intresset för studier har breddats. Organisationerna har även utvecklat arbetsformer som innebär att de har goda möjligheter att nå även de mest svårmotiverade grupperna. Handikapporganisationerna har inte omfattats av det särskilda stödet. En relativt sett hög andel av förbundens medlemmar tillhör målgruppen för Kunskapslyftet.

Kunskapslyftskommittén anser

att även handikapporganisationerna bör ges möjlighet att ta del av det särskilda medel som utgår till de fackliga organisationerna för rekryterande och uppsökande insatser.

Kunskapslyftskommittén anser

att det är viktigt med mångfald även inom området uppsökande verksamhet. I framtiden bör därför övervägas var huvudmannaskapet för uppsökande verksamhet ska förläggas.

16.1.2 Studie- och yrkesvägledning – individuella studieplaner

Studie- och yrkesvägledning

Betydelsen av och innehållet i studie- och yrkesvägledningen för vuxna ökar och förändras i takt med samhälls- och arbetslivets utveckling. Livslångt lärande och återkommande utbildning för att tillgodose individens krav på kompetensutveckling och arbetslivets behov av kompetent arbetskraft ställer också ökade krav på vägledning.

Under den tid som projektet Kunskapslyftet pågått har studie- och yrkesvägledningen ökat kraftigt i omfattning och innehåll. Fler och fler kommuner har någon form av Infotek, Vägledningshus eller vad de nu kan heta, där informatörer samt studie- och yrkesvägledare från olika utbildningsorganisationer, arbetsförmedlingen och ibland också CSN samlas för att ge presumtiva studerande vägledning i frågor som rör studier och arbetsliv. Det är ofta samlingsplatser för kompetens inom rekrytering och vägledning, vilka ökar möjligheten för individen att hitta rätt utbildning, utbildare och yrkesval.

Flera kommuner framför dock behov av att definiera vägledning och den individuella studieplanen samt av att förtydliga vad som förväntas av utbildningsanordnare avseende vägledning.

I såväl kommunal utbildning för vuxna som folkhögskoleutbildning och privat utbildning har hittills krafterna koncentrerats på att söka upp människor, erbjuda studie- och yrkesvägledning, motivera dem samt organisera och genomföra utbildning på för individen bästa sätt. Det är ett arbete som flertalet utbildningsanordnare genomfört på ett förtjänstfullt sätt. Man har också följt upp resultatet på olika sätt.

Kunskapslyftskommittén har under den tid arbetet pågått blivit mer och mer övertygad om att många av de studerande också behöver hjälp

och stöd efter det att de genomfört sina studier på grundläggande och gymnasial nivå. I arbetet med att utveckla en infrastruktur för livslångt lärande kommer också behov av studie- och yrkesvägledning efter studiernas genomförande – eller kanske snarare i studiernas slutskede – att uppstå.

Regeringen tillkallade i december 1999 en särskild utredare med uppgift (dir. 1999:107) att kartlägga och analysera individens behov av vägledning i skolväsendet. Utredaren ska föreslå mål för studie- och yrkesvägledningen utifrån de förändrade krav som arbetsliv, utbildning och samhällsutveckling ställer. Utredaren ska vidare mot bakgrund av sina ställningstaganden lämna förslag avseende utbildning av vägledare. Utredaren ska slutligen också pröva i vilken mån förslagen har effekt på vägledningen inom Arbetsmarknadsverkets ansvarsområde.

Kunskapslyftskommittén framhåller nu liksom i tidigare betänkanden (SOU 1998:51; SOU 1999:39) behovet och vikten av en genomtänkt och i relation till olika anordnare objektiv studie- och yrkesvägledning.

Kunskapslyftskommittén har i avsnitt 9 föreslagit att regeringen i förordning reglerar kommunernas skyldighet att erbjuda alla intresserade rätt till kontinuerlig vägledning. I kapitel 14 har kommittén också behandlat frågor om utbildning samt fort- och vidareutbildning för studie- och yrkesvägledare.

Kunskapslyftskommittén avstår – mot denna bakgrund – att lägga ytterligare förslag kring studie- och yrkesvägledningen. Kommittén förutsätter att den nu aktuella utredningen i sitt arbete kommer att belysa de speciella villkor som gäller för studerande med funktionshinder.

Individuella studieplaner

Den individuella studieplanen utgör i en bemärkelse den studerandes egen utvecklingsplan. I den kommer den enskilde – vanligtvis tillsammans med studie- och yrkesvägledare – fram till beslut om sina egna framtidsplaner och om hur dessa ska förverkligas i studiesituationen. Ibland utgör de en del i en individuell handlingsplan, om sådan finnes från arbetsförmedlingen. Det är också en plan som kan förändrats under resans gång, när den enskilde mer och mer kommer till insikt om sina möjligheter och begränsningar, vidgar sin horisont och gör nya val.

Kunskapslyftskommittén konstaterade i sitt förra betänkande (SOU 1999:39) att många deltagare i kommunal utbildning för vuxna saknar individuell studieplan. Denna situation har nu förbättrats avsevärt. Enligt en riksomfattande enkätundersökning (Lander & Larsson, 2000), som redovisats i kapitel 7, uppger så många som 95 procent att de har individuella studieplaner – även om alla inte är nöjda med dem.

Betydelsen av en genomtänkt studie- och yrkesvägledning i kombination med individuella studieplaner och ett genomtänkt valideringsarbete kan enligt Kunskslyftskommitténs uppfattning knappast över-skattas. Förutom att individen får ett bra beslutsunderlag och därmed också en ökad motivation för sina studier minskar risken för studieavbrott.

I det flexibla lärandet, där den enskilde ibland studerar i grupper hos en eller flera anordnare, ibland deltar i arbetsplatsförlagd utbildning och i andra kurser studerar på distans via dator och IT-stöd, ökar behovet av en individuell studieplan ytterligare. Den blir den sammanhållande länken, mot vilken uppföljning av träffade överenskommelser kan göras och förnyas.

Kunskslyftskommittén föreslog i sitt förra betänkande (SOU 1999:39) att

kommunernas skyldighet att upprätta studieplaner förtydligas genom att regeringen i Förordningen om kommunal vuxenutbildning – förutom nuvarande skrivningar i läroplanens mål- och riktlinjer – anger vad en studieplan minst bör innehålla. I en individuell studieplan bör enligt kommittén uppfattning följande områden behandlas:

- mål med studierna,
- mål och delmål under studiernas gång samt
- individuell studieuppläggning.

Kunskslyftskommittén föreslog vidare att

även deltagare i Kunskslyftet vid folkhögskolor ska ges motsvarande rätt till individuella studieplan.

Kunskslyftskommittén har i detta betänkande (kapitel 9) föreslagit att kommunernas skyldighet att upprätta individuella studieplaner bör förtydligas genom regeringen i förordning anger att studerande i behov av särskilt stöd ges rätt till en *fördjupad individuell studieplan* som tydliggör hur behovet av särskilda stödinsatser eller särskilda anpassningar ska tillgodoses.

I kapitel 9 föreslås vidare att regeringen i förordning reglerar kommunernas skyldighet att erbjuda alla intresserade rätt till kontinuerlig vägledning. Av direktiven (dir. 1999:107) till utredningen om vägledningen i skolväsendet (U 1999:11) framgår att utredaren ska pröva om – och i så fall i vilken utsträckning – det finns anledning att *ytterligare* reglera kommunernas skyldighet inom vägledningsområdet.

Kunskslyftskommittén förutsätter att frågan om individuella studieplaner behandlas i detta sammanhang.

16.1.3 Validering

Att värdera reell kompetens i formella betyg och kanske också i kompetensbevis av olika slag är en angelägen uppgift. På så sätt tas individens kunskap och kompetens till vara i formell bemärkelse.

Med *informell diagnostisering* menar Kunskapslyftskommittén i ett

- *utbildningsperspektiv* inplacering i en kurs eller ett ämne utifrån individens förkunskaper oavsett hur de inhämtats. Detta förekommer redan idag normalt i kommunal utbildning för vuxna och i folkbildningen men inte i högskolan.
- *yrkesperspektiv* att man på den enskilda arbetsplatsen låta reell kompetens styra den enskildes inplacering i arbete och arbetsuppgifter. Detta torde vara det normala. Till vissa yrken/uppgifter finns dock kopplingar till formella behörigheter.

Med *formella erkännanden* avser Kunskapslyftskommittén en bedömning av den enskildes kunskap och kompetens utan krav på viss genomgången utbildning eller särskilda behörighetskrav som i ett

- *utbildningsperspektiv* formaliseras i betyg/omdömen/högskolepoäng. Detta är redan idag normalt förekommande i kommunal utbildning för vuxna men inte inom folkbildning och högskola.
- *yrkesperspektiv* formaliseras i certifikat eller liknande. Exempel är körkort och branschcertifikat för elbehörighet, VVS-arbeten etc. Detta är endast möjligt för ett fåtal arbetsuppgifter inom vissa branscher.

Arbetet med validering är i första hand ett led i kedjan uppsökande verksamhet – rekrytering – studie- och vägledning – validering. Det är oftast i samtal med studie- och yrkesvägledningen som den enskildes verkliga kunskap och kompetens ska få sin första bedömning. Har han/hon kunskaper som endera direkt kan resultera i betyg via någon form av bedömning eller som kan ligga till grund för inplacering i kurs?

Kunskapslyftskommittén kan konstatera att arbetet med validering har ökat i omfattning. Det var från början i första hand kunskaper i allmänna ämnen som validerades, vilket i och för sig var förståeligt men inte önskvärt. Det senaste året har dock fler och fler kommuner klarat att validera yrkeskompetens till formella betyg. Det kräver en insats av yrkeslärare, vilka vanligtvis inte är anställda i den kommunala utbildningen för vuxna. Samverkan med den kommunala gymnasieskolan eller någon grannkommuns gymnasieskolor löser dock sådana problem. På några platser samverkar kommunen också med företag på orten för att

klara validering av yrkeskompetens. Att ta vara på kunskap och kompetens gör att den enskilde snabbare kan ta sig igenom sina studier, vilket är både individekonomiskt och samhällsekonomiskt fördelaktigt. Det finns därtill anledning anta att valideringsarbetet i sig utgör en motivationsstärkande kraft såväl vid planering av studierna som i själva genomförandet.

Regeringen beslutade den 4 november 1999 att tillkalla en särskild utredare (U 1999:06) med uppdrag (dir. 1999:86) att i ett första steg organisera och leda tre pilotprojekt i syfte att utveckla modeller och metoder för validering av utländsk yrkeskompetens på i första hand gymnasial nivå och annan yrkeskompetens som arbetsmarknaden kräver för visst yrke. Utredaren ska i ett andra steg föreslå former och planera för en utvidgad försöksverksamhet med validering av vuxnas kunskap och kompetens på gymnasial nivå och vissa eftergymnasiala nivåer, t.ex. på en nivå som motsvarar försöksverksamheten med kvalificerad yrkesutbildning (KY-utbildning). Utredaren skall i ett tredje steg pröva behovet av ett nationellt system för validering av vuxnas kunskap och kompetens.

Tre pilotprojekten har nyligen utsetts. De återfinns i Göteborg, Katrineholm och Kristianstad.

Kunskapslyftskommittén understryker vikten av att validering möjliggörs för vuxna i alla kommuner och inom alla yrkesområden som innefattas i den gymnasiala utbildningen. Kommittén har i kapitel 9 också föreslagit att regeringen i förordning reglerar kommunernas skyldighet att erbjuda alla intresserade (studieintresserade) rätt till validering. Vidare har kommittén i kapitel 15 föreslagit ett fördjupat forsknings- och utvecklingsprojekt på detta område.

16.2 Att organisera utbildning

I detta avsnitt behandlas den kommunala organisationen av utbildningen för vuxna, samarbetet med olika utbildningsanordnare, med näringsliv och statliga/kommunala förvaltningar samt frågor rörande kursutbud.

16.2.1 Ansvar – organisation

När man jämför diskussionerna på lokal nivå kring Kunskapslyftet med den extra satsning för arbetslösa i kommunal vuxenutbildning som föregick Kunskapslyftet, så kan konstateras att de lokala politikernas aktivitet ökat markant. Från att vid den förra satsningen möjligen ha

varit en punkt på dagordningen i utbildningsnämnden (motsvarande), så har politikerna nu involverats i de inledande diskussionerna kring Kunskapslyftet och dragit upp riktlinjerna. Frågor som rör kommunal utbildning för vuxna hamnade alltså i och med projektet Kunskapslyftet högt på kommunpolitikernas prioriteringslista. Detta har bland annat visats i de fristående utvärderingar som kommittén redovisat i kapitel 7.

Den ökade politiska aktiviteten bekräftas också av kommitténs egna iakttagelser. I samband med att Delegationen för kunskapslyftet upphörde och Delegationens arbete fördes över till Statens skolverk skedde i vissa kommuner en förskjutning av beslutsfattandet från kommunstyrelse till den nämnd som handhar vanligtvis utbildningsfrågor. Det finns också ett antal kommuner som valt att lägga beslutsfattandet på en nämnd som därutöver även arbetar med exempelvis arbetsmarknadsfrågor. Det förtjänar dock att påpekas att flertalet kommuner faktiskt har behållit den organisation som inrättades vid Kunskapslyftets start. I dessa kommuner har organisationen varit stabil.

Oavsett var en kommun väljer att lägga frågor om utbildning och livslångt lärande för kommunens vuxna innevånare är det enligt Kunskapslyftskommitténs uppfattning viktigt att man i den beslutande instansen har en nära samverkan med kommunens företrädare i de regionala kompetensråden, i arbetsförmedlingsnämnden, etc. Därigenom ökar möjligheterna att tillgodose inte bara den vuxnes önskan om att erövra kunskaper på grundläggande och gymnasial nivå utan även den vuxnes kommande behov av att återerövra kunskaper för kompetensutveckling i samhälls- och arbetsliv och i perspektivet livslångt lärande inom den ram som dessa utbildningsnivåer utgör.

Kommunen har rätt att organisera den kommunala utbildningen för vuxna på det sätt som man i kommunen finner lämpligt. Det kan handla om speciella komvuxenheter, med gymnasieskolan samverkande eller samordnad vuxenutbildningsenhet eller någon annan konstruktion. Det vore olämpligt av Kunskapslyftskommittén att föreslå någon speciell organisationsmodell. Vad som däremot måste betonas är kommunens ansvar för att organisera utbildning för vuxna på ett sätt som tillgodoser de vuxnas behov av utbildning på vuxnas villkor.

Frånvaron av rutiner för att säkerställa att studerande med funktionshinder får det stöd de behöver var tydligt i den undersökning av kommunal vuxenutbildning som Kunskapslyftskommittén genomförde inför sitt förra betänkandet. Bristande planering och framförhållning resulterar ofta i praktiska problem för den studerande. Genom att agera i god tid innan behovet av en särskild insats blir akut, vilket ofta sker i samband med utbildningens start, skapas goda studieförutsättningar. Det kan t.ex. handla om att kartlägga behov av att anpassa den fysiska miljön eller om att beställa hjälpmedel eller litteratur. Avsaknad av

framförhållning ger upphov till olägenheter för den studerande som måste betraktas som onödiga.

Det är viktigt att det finns personal på skolan som studerande med funktionshinder kan vända sig till för att få sina behov av stöd uppmärksammade och tillfredsställda. Rektor för utbildningen bär det yttersta ansvaret för att utbildningen görs tillgänglig. Ansvaret för att tillgodose det löpande stödbehovet för studerande med funktionshinder kan dock inte vara rektors huvuduppgift. Stora utbildningsenheter där det finns ett kontinuerligt behov av stödinsatser, bör kunna avsätta permanenta personalresurser med särskilt ansvar för frågor kring studerande med funktionshinder.

Ett minsta krav som man bör kunna ställa på en offentligt finansierad utbildningsanordnare, enligt Kunskapslyftskommitténs uppfattning, är att man inom organisationen gör klart hur ansvaret för att arbeta med frågor som rör studerande med funktionshinder ser ut. Det bör inte behöva uppstå någon osäkerhet från de studerandes sida om vem man kan vända sig till för att få olika former av stöd.

Kunskapslyftskommittén har uppmärksammat flera goda exempel på hur man planerat för att kunna ta emot studerande med funktionshinder. Vissa komvuxenheter har t.ex. en handlingsplan för bemötande av studerande med funktionshinder. Denna kan bl.a. bestå i att berörd personal inför kursstart diskuterar med den studerande hur utbildningen på bästa sätt bör utformas och vilka särskilda stödinsatser som kan vara aktuella under utbildningen. Mot bakgrund av gjorda iakttagelser rekommenderar Kunskapslyftskommittén kommunerna

att förbättra sina rutiner i mottagandet av studerande med funktionshinder.

16.2.2 Samarbete

Samtliga kommuner har i ett tidigt skede upprättat kontakter med *arbetsförmedlingen* om Kunskapslyftet. I många kommunerna har samarbetet också fungerat väl. Med en mer frikostig definition skulle man rent av kunna hävda att en sådan relation åstadkommit i samtliga kommuner. Den lokala arbetsförmedlingen har i alla kommuner varit en part i rekryteringen av de arbetslösa. Samarbetet tycks också ha förbättrats. I vissa kommuner har processen tagit längre tid än i andra. Påtagligt har också varit att diskussionen med arbetsförmedlingen i och med Kunskapslyftet utökats till att även omfatta innehållsliga diskussioner. Det var inte bara rekryteringsfrågan som diskuterades utan kursutbud och gemensam genomförande av vissa utbildningar.

Även samarbetet med andra statliga myndigheter och med olika kommunala organ har också utvecklats under senare år. Det är värdefullt ur flera aspekter. Olika grupper korttidsutbildade kan nås via olika myndigheter/förvaltningar. Många nås säkert via socialförvaltningen men därutöver finns också andra samarbetspartners för att nå presumtiva studerande, exempelvis försäkringskassan, arbetsgivare, fackliga organisationer och kanske också ideella rörelser av olika slag.

Samarbetet mellan olika utbildningsanordnare i kommunerna har ökat, vilket torde innebära att studerande i kommunal utbildning för vuxna får tillgång till ett större kursutbud inom den egna kommunen. Det ökande samarbetet har framför allt gynnat utvecklingen av utbudet inom olika yrkesinriktade sektorer.

Samarbetet mellan utbildningsanordnare, myndigheter och förvaltningar för att nå prioriterade grupper tycks alltså utvecklas.

När det sedan gäller samverkan med *arbetsmarknadens parter* visar det sig att den lokala arbetsmarknaden i många kommuner varit central i diskussionen kring kursutbudet. Även om många kommuner har eftersträvat att ett samarbete kom till stånd mellan projektledning och representanter för arbetsgivare, så har detta framställts som ett problem i många kommuner. Kunskapslyftet som diskussionsfråga har inte varit något som prioriterades bland lokala arbetsgivare. Vissa kommuner har dock antingen haft en direkt påverkan av arbetsgivare för att få till stånd vissa kurser, eller haft arbetsgivarrepresentanter representerade i styr- eller referensgrupper. De lokala arbetsmarknaden har alltså varit en aktör i det lokala forandet av Kunskapslyftet, oavsett om detta skett genom direkt eller indirekt medverkan i diskussionerna.

De fackliga organisationerna har varit en påtaglig intressent när det gäller den uppsökande verksamheten. Fackliga organisationer har också i flera kommuner varit representerade i olika styr- eller ledningsgrupper.

Kunskapslyftskommitténs förra betänkande, SOU 1999:39, visade att det är relativt *vanligt* att studerande inom kommunal vuxenutbildning och folkhögskolan har något funktionshinder. Folkhögskolorna har som grupp räknat en större andel deltagare med funktionshinder än den kommunala vuxenutbildningen. Den undersökning som Kunskapslyftskommittén genomförde visade dock att det är relativt *ovanligt* med s.k. *traditionella funktionshinder* – rörelsehinder, synskada, hörselskada, dövhet – inom den kommunala vuxenutbildningen. Detta innebär att undervisning av studerande med olika komplicerade och ovanliga inlärningssituationer endast sker periodvis och ofta med långa intervaller. I och med Kunskapslyftet har samarbetet mellan kommuner – både vad gäller utbildningsinsatser och kunskapsöverföring – i frågor som rör vuxenutbildning ökat. Kunskapslyftskommittén bedömer att det

finns stora vinster att göra när det gäller regionalt samarbete för att utnyttja specialpedagogisk kompetens och erfarenheter av att utbilda studerande med funktionshinder mellan olika utbildningsanordnare i en region. Särskilt viktigt är det att de möjligheter som finns när det gäller regional samordning av undervisning på teckenspråk utnyttjas för att ge studerande med teckenspråket som första språk bättre studieförutsättningar. Speciellt mindre utbildningsanordnare bör ha mycket att vinna på ett ökat regionalt samarbete.

Vissa folkhögskolor vänder sig särskilt till vissa grupper av studerande med funktionshinder och kan därigenom utgöra en viktig samarbetspartner i en region. Kunskapslyftskommittén föreslår i kapitel 13 att den statliga myndigheten för specialpedagogiskt stöd som håller på att bildas även bör få i uppdrag att stödja vuxenutbildningens huvudmän. Myndigheten, som bl.a. har till uppgift att främja det regionala samarbetet i specialpedagogiska frågor, kan förväntas få en nyckelroll i arbetet med att skapa goda förutsättningar för ett ökat samarbete.

16.2.3 Utbudet och dess organiserande

Frågan hur utbudet ska planeras för att tillgodose den enskildes önskemål och behov har diskuterats i olika sammanhang. I många kommuner har också värdet av att höra arbetsförmedlingens syn på utbudet varit tydligt. Önskvärt i sådana diskussioner har då varit att försöka fastställa vilket utbud som skulle kunna vara gångbart på den lokala/regionala arbetsmarknaden.

Att planera utbud innebär också att försöka finna former för hur olika kurser tidsmässigt ska läggas ut för att tillgodose så många önskemål som möjligt – eller snarare hur kurser tidsmässigt ska läggas ut för att tillgodose allas önskemål. Där har utvecklingen mot ett mer flexibelt lärande fått stor betydelse. Det är bra att kurser inte bara startar i augusti/september och januari utan vid olika perioder under året. Det är ännu bättre om detta utbud kan kompletteras med individuella studiegångar där den enskilde utifrån sin speciella situation kan läsa när möjlighet gives. Då kan det handla om gruppundervisning med start vid olika tider under året, om egenstudier med handledning från lärare i kommunen med eller utan stöd i olika former (Kunskapens Hus, Studieverkstad, e-post, video, dator och IT-stöd etc.) men också om rena distansstudier via datorstöd med IT med handledning från en utbildningsanordnare lokaliserad på någon annan plats i Sverige. Detta är en utveckling som vi ännu bara sett början på. Det är – som Kunskapslyftskommittén ser det – oerhört angeläget att kommunerna följer den

utvecklingen och på så sätt successivt vidgar den enskildes möjligheter till studier på otraditionella sätt och tider.

Kunskapslyftskommittén har – i syfte att stödja en snabb utveckling av det flexibla lärandet i individuella studiegångar – i kapitel 14 föreslagit att staten ansvarar för att det sker en snabb uppbyggnad av webbaserade kurser inom såväl utbudet på grundläggande nivå, som på hela det gymnasiala området. Kunskapslyftskommittén föreslår i det sammanhanget att en planeringsram om 500 miljoner avsätts för att under en åttaårsperiod ta fram webbaserade kurser på såväl grundläggande som gymnasial nivå.

16.3 Att genomföra utbildning

16.3.1 Flexibelt lärande – individuella studiegångar

Kunskapslyftskommittén har i kapitel 14 närmare behandlat vuxenpedagogik och flexibelt lärande. I detta avsnitt kan vi konstatera att utvecklingen under de senaste åren visar upp en provkarta på olika sätt att genomföra utbildning.

Diskussioner om arbetssätt och arbetsformer har fördjupats i kommunerna. Att genomföra utbildning innebär inte längre att man i kommunerna bara grupperar människor i ämnen, grupper och fasta tider. Det innebär också att man på olika sätt möjliggör alternativa former av individuella studiegångar, där tekniska hjälpmedel utgör ett ibland mycket kraftfullt stöd. Det handlar om individuella studier, där studiehandledning ges på regelbundna tider – överenskommelser med handledare – eller när behov uppstår – interaktivitet via IT eller i så kallade studieverkstäder och studiecentra. Det handlar också, om än i mycket liten utsträckning, om ren distansutbildning, där webbaserade kurser finns att tillgå med stöd och handledning från en geografiskt sett avlägsen utbildningsanordnare eller från den egna hemkommunen. Utvecklingen i kommunerna inom dessa områden har påbörjats och kommer såvitt man nu kan bedöma att utvecklas kraftigt under den närmaste tioårsperioden. Det är i detta fält fort- och vidareutbildning i det livslånga lärandet kommer att utvecklas, om man undantar lärandet i arbetslivet.

Detta ställer nya krav på lärarrollen. Den handledande delen ökar i betydelse och omfattning utan att för den skull utesluta den del som handlar om presentation, överblick och förklaring av ämne och ämnesdelar.

Kunskapslyftskommittén anser att den ovan beskrivna utvecklingen är betydelsefull. Den bör på olika sätt främjas. Kommittén har också i

kapitel 14 inte bara föreslagit ett stort utvecklingsarbete med webb-baserade kurser på grundläggande och gymnasial nivå utan också därtill hörande utveckling av handledarrollen. Kommittén anser också att den beskrivna utvecklingen bör stimuleras i dialogen mellan stat och kommun.

16.3.2 Stöd

Stödundervisning syftar till att motverka studiemisslyckanden och studieavbrott. Vuxna kan ha svårigheter att regelbundet delta i undervisningen och kan då behöva stödundervisning. Sådan undervisning kan också sättas in som hjälp för deltagare som av olika skäl – exempelvis sjukdom – varit frånvarande från undervisningen längre eller kortare tid. Stödundervisning kan också användas för att ge viss förberedande undervisning till studieovana vuxna och för att stödja deltagare med svårigheter i ett visst ämne.

Kunskapslyftskommittén föreslår därför i kapitel 9 att rätten till stöd i förordningen om kommunal vuxenutbildning ändras så att behovet relateras till kunskapsmålen i kursplanerna och att den nu fastlagda tidsbegränsningen upphör.

16.3.3 Utvärdering i ”klassrummet” och i kommunen

I ett mål- och resultatstyrt system utgör utvärdering av verksamheten en bekräftelse på i vilken utsträckning uppsatta mål har uppnåtts. Därigenom skaffas kunskap för ett fortsatt utvecklingsarbete i målens riktning.

På lokal nivå sker utvärdering på minst tre nivåer, kommunal nivå, enhetsnivå och ”klassrumsnivå”. På kommunal nivå finns förutom de nationella styrdokumenterna lokala styrdokument i form av skolplan (motsvarande) ansökan om medel för projektet Kunskapslyftet, etc.

I många kommuner har verksamheten följts upp genom olika utvärderingssinsatser. Den uppsökande verksamheten, studie- och yrkesvägledningen, kursutbud samt trivselfaktorer för de studerande har varit föremål för många sådana utvärderingar. Också den pedagogiska verksamheten har utvärderats lokalt vilket beskrevs i kapitel 7.

Exempel på utbildningar som utvärderats är dels ”Kunskapsverkstaín” i Piteå kommun, en förberedande utbildning som fungerar som en språngbräda till vidare studier, samt en behörighetsgivande utbildning, ”Data med kärnämnen” i Överkalix kommun. Genomgående för båda utbildningarna har varit möjlighet till flexibelt lärande på in-

dividens villkor, elevaktivt arbetssätt och stora möjligheter för lärarna att pröva andra upplägg och modeller än de traditionella samt att lärarrollen varit flexibel och varierande från föreläsare till handledare. Resultatet visar på positiva erfarenheter som kan ge spridning till andra utbildningar (Cedering & Häggbom, 1999).

Kunskapslyftskommittén understryker vikten av att sätta mål och resultat verkligen följs upp och kontrolleras på kommunal nivå via utvärderingar, tillsyn och kvalitetssäkring på lokal nivå. Dessa verksamheter bör stöttas av den Främjandemyndighet för utvärdering och kvalitetssäkring som kommittén föreslagit i kapitel 15.

16.4 Sammanfattning

Kunskapslyftskommittén har ovan sökt beskriva behovet av en väl fungerande infrastruktur för delar av det livslånga lärandet. Kommittén anser att en för livslångt lärande väl fungerande kommun minst måste kännetecknas av en kedja som kan beskrivas på följande sätt:

Uppsökande verksamhet – rekrytering

Den uppsökande verksamheten har tagit sig många olika uttryck i kommunerna. Många aktörer har varit involverade. Exempel på sådana aktörer är arbetsförmedlingen, utbildningsanordnare, massmedia och olika kommunala förvaltningar.

För att underlätta rekryteringen av studerande till Kunskapslyftet har ett särskilt stöd utbetalats till de fackliga organisationerna för utbildning av informatörer och uppsökare. En utvärdering av det särskilda stödet som gjorts på uppdrag av regeringen har visat att de insatser som de fackliga organisationerna gjort har nått ut till målgruppen för Kunskapslyftet och intresset för studier har breddats. Organisationerna har även utvecklat arbetsformer som innebär att de har goda möjligheter att nå även de mest svårmotiverade grupperna.

Även olika folkrörelser har engagerat sig i den uppsökande verksamheten. Kunskapslyftskommittén ser det som positivt att också handikappförbund och andra folkrörelser engagerar sig i de egna medlemmarnas utbildning. Handikapporganisationerna har inte omfattats av det särskilda stödet. En relativt sett hög andel av förbundens medlemmar tillhör målgruppen för Kunskapslyftet. Kunskapslyftskommittén anser

att även handikapporganisationerna bör ges möjlighet att ta del av det särskilda medel som utgår till de fackliga organisationerna för rekryterande och uppsökande insatser.

Kunskapslyftskommittén anser

att det är viktigt med mångfald även inom området uppsökande verksamhet. I framtiden bör därför övervägas var huvudmannaskapet för uppsökande verksamhet ska förläggas.

Studie- och yrkesvägledning – individuella studieplaner – fördjupade individuella studieplaner

Kunskapslyftskommittén framhåller nu liksom i tidigare betänkanden behovet och vikten av en genomtänkt och i relation till olika anordnare objektiv *studie- och yrkesvägledning*.

Den *individuella studieplanen* utgör i en bemärkelse den studerandes egen utvecklingsplan. I den kommer den enskilde – vanligtvis tillsammans med studie- och yrkesvägledare – fram till beslut om sina egna framtidsplaner och om hur dessa ska förverkligas i studiesituationen. Ibland utgör de en del i en individuell handlingsplan, om sådan finnes. Det är också en plan som kan förändrats under resans gång, när den enskilde mer och mer kommer till insikt om sina möjligheter och begränsningar, vidgar sin horisont och gör nya val.

När det gäller studerande i behov av särskilt stöd finns skäl att ytterligare stärka individens ställning gentemot utbildningsanordnaren inom ramen för en *fördjupad individuell studieplan*. Utgångspunkten för planen är ett på förhand specificerat kunskapsmål där planen ses som en överenskommelse mellan den studerande och skolan. Den studerande bör veta vilket ansvar som vilar på honom eller henne samt vilka krav som kan ställas på utbildningsanordnaren.

Förutom mål och delmål för studierna samt individuell studieuppläggning bör den fördjupade studieplanen tydliggöra vilka särskilda stödinsatser eller särskilda anpassningar den studerande kan behöva för att de uppsatta målen ska nås. Individens ansvar liksom anordnarens ansvar bör klargöras inför utbildningens genomförande.

Kunskapslyftskommittén har i kapitel 9 föreslagit att kommunernas skyldighet att upprätta fördjupade studieplaner förtydligas genom att regeringen anger i Förordningen om kommunal vuxenutbildning att studerande i behov av särskilt stöd ges rätt till en fördjupad individuell studieplan som tydliggör hur behovet av särskilda stödinsatser eller särskilda anpassningar ska tillgodoses. Kommittén föreslår vidare att regeringen i förordning bör reglera kommunernas skyldighet att erbjuda kontinuerlig vägledning.

Validering

Med validering avser Kunskapslyftskommittén en värdering av reell kunskap och kompetens i form av informell diagnostisering och/eller formella erkännanden.

Normalt sker validering av reell kompetens i ett utbildningsperspektiv i samband med inledande studie- och yrkesvägledningssamtal. Där bedöms – vanligtvis tillsammans med ämnes-/yrkeskunniga – vad personen ifråga kan inom ett visst ämne. Han/hon kanske direkt kan få ett betyg i en eller flera kurser i ämnet, påbörja studier i ett visst ämne på en högre nivå än hans/hennes tidigare betyg ger anledning anta eller behöva börja från grunden, oavsett om betyg i ämnet redan finns.

Kunskapslyftskommittén understryker vikten av att validering möjliggörs för vuxna i alla kommuner och inom alla yrkesområden som innefattas i den gymnasiala utbildningen. Kommittén har i kapitel 9 också föreslagit att regeringen i förordning reglerar kommunernas skyldighet att erbjuda alla intresserade rätt till validering.

Regeringen har tillkallat en särskild utredare med uppdrag att i huvudsak

- organisera och leda tre pilotprojekt i syfte att utveckla modeller och metoder för validering av utländsk yrkeskompetens på i första hand gymnasial nivå,
- föreslå former och planera för en utvidgad försöksverksamhet med validering av vuxnas kunskap och kompetens på gymnasial nivå och vissa eftergymnasiala nivåer samt
- pröva behovet av ett nationellt system för validering av vuxnas kunskap och kompetens.

Kunskapslyftskommittén har i kapitel 15 föreslagit ett utvecklingsprojekt på vetenskaplig bas för metod- och modellutveckling när det gäller validering. Projektet skulle läggas ut på någon högskola eller ett konsortium bestående av flera högskolor. Projektet skulle fördjupa, komplettera och ta vid där den nuvarande utredningen om validering.

Samarbetet med olika utbildningsanordnare, statliga och kommunala förvaltningar och med näringsliv om ett flexibelt kursutbud

Samarbetet kring den kommunala organisationen av utbildning för vuxna har ökat markant under Kunskapslyftsprojektet. Detta är särskilt tydligt när det gäller samarbetet med dels arbetsförmedlingen om rekrytering och kursutbud, dels andra utbildningsanordnare om att bredda utbudet –

speciellt inom yrkesinriktade sektorer – dels ock med olika kommunala förvaltningar, exempelvis socialförvaltning. Samarbetet med näringslivet går ofta trögt och behöver ytterligare utvecklas. Vissa kommuners erfarenheter visar att samarbetet ökar då det handlar om enstaka kurser, där man från näringslivet sida direkt kan se nytta av den aktuella utbildningen.

Det finns stora vinster att göra när det gäller regionalt samarbete för att utnyttja specialpedagogisk kompetens och erfarenheter av att utbilda studerande med funktionshinder. Särskilt viktigt är det att de möjligheter som finns när det gäller regional samordning av undervisning på teckenspråk utnyttjas för att ge studerande med teckenspråket som första språk bättre studieförutsättningar. Vissa folkhögskolor vänder sig särskilt till vissa grupper av studerande med funktionshinder och kan därigenom utgöra en viktig samarbetspartner i en region.

Kunskapslyftskommitténs förslag när det gäller forskning om livslångt lärande, utveckling av webbaserat lärande, informations- och kunskaps spridning samt erfarenhetsåterföring kommer att förstärka möjligheterna till samarbete och bidra till ett flexibelt kursutbud.

Flexibelt lärande – individuella studiegångar

Den samhällsstödda utbildningen för vuxna har – med undantag för statens skolor för vuxna – i princip byggt sitt arbete på utbildning av vuxna i grupper av olika storlekar. Det gäller såväl den kommunala utbildningen för vuxna och studieförbunden – där ändock kursuppbyggnad/ämnestema gett viss frihet – som i ännu högre grad folkhögskolorna, där linjeuppbyggnaden kvarstår och motiveras av pedagogiska och sociala skäl.

Under Kunskapslyftsprojektets år har detta sätt att organisera utbildning omprövats. Människors möjligheter att läsa på tider som bäst passar dem – koncentrerat i en kurs eller tvärtom utsträckt över tid, hemma med hjälp av dator och IT-stöd eller i annan distansform, på icke-skoltid med handledning etc. – har ökat kraftfullt. I kapitel 14, där kommittén närmare behandlat vuxenpedagogik och flexibelt lärande, har detta ytterligare utvecklats. Kunskapslyftskommittén har också sett en hel provkarta på individuella utbildningar och möjligheter till flexibelt lärande. Utbildningar anpassas till de studerandes möjligheter, vilket är synnerligen lovvärt. I den individuella studieplanen läggs grunden till individuella studiegångar.

Kommitténs förslag till en storskalig satsning på utvecklingen av webbaserade kurser sk givetvis också ses i detta sammanhang. Även på detta område kommer Kunskapslyftskommitténs förslag när det

gäller forskning, utveckling, informations- och kunskapsspridning samt erfarenhetsåterföring tillsammans med förslagen om utbildning och kompetensutveckling för vuxenutbildare att ge viktiga impulser till vidareutveckling.

Stöd – särskilt stöd

Kunskapslyftskommittén har föreslagit att rätten till studiehandledning och stödundervisning för studerande i kommunal utbildning för vuxna regleras i den aktuella förordningen.

Med studiehandledning menar Kunskapslyftskommittén dels information om undervisningens innehåll och upplägning före studiernas början, dels handledning av vuxna som studerar en eller flera kurser på egen hand. Stödundervisning syftar enligt kommitténs uppfattning till att motverka studiemisslyckanden och studieavbrott. Vuxna kan ha svårigheter att exempelvis regelbundet delta i undervisningen. Stödundervisning kan sättas in som en hjälp för deltagare som varit frånvarande från undervisning. Stödundervisning kan också användas för att ge viss förberedande undervisning till studieovana vuxna, liksom för att ge dem extra stöd under studiernas gång.

Det saknas för närvarande en aktör som kan erbjuda specialpedagogiskt stöd till vuxenutbildningen. Kommittén föreslår i kapitel 13, att vuxenutbildningens huvudmän bör få tillgång till den statliga specialpedagogiska stödorganisationen.

Utvärdering och kvalitetssäkring på lokal nivå

Utvärderingsverksamheten i kommunerna är omfattande. Mycket arbete läggs också ner på att kvalitetssäkra kursutbud och kursanordnare. Kunskapslyftskommittén anser att dessa verksamheter bör stöttas av den Främjandemyndighet för utvärdering och kvalitetssäkring som kommittén föreslagit i kapitel 15.

Summering

Kommittén slår avslutningsvis fast än en gång att en för livslångt lärande väl fungerande kommun minst måste kännetecknas av en kedja som kan beskrivas på följande sätt:

- Uppsökande verksamhet – rekrytering.
- Studie- och yrkesvägledning – individuella studieplaner – fördjupade individuella studieplaner.

- Validering.
- Samarbetet med olika utbildningsanordnare, med näringsliv och statliga/kommunala förvaltningar om frågor rörande kursutbud.
- Flexibelt lärande – individuella studiegångar.
- Stöd – särskilt stöd.
- Utvärdering och kvalitetssäkring på lokal nivå.

17 Kunskapslyftskommitténs förslag, kostnadskonsekvenser samt reformens genomförande

Förslag och kostnader

Kunskapslyftskommitténs förslag tar sin utgångspunkt i utökade rättigheter och möjligheter för individerna att studera upp till och med gymnasial nivå.

Kunskapslyftskommittén vill satsa på kvalitet i Kunskapsbygget och på infrastrukturen för hela det livslånga lärandet.

Rättigheterna inkluderar inte bara tillgång till utbildning utan även rätt till ett brett utbildningsutbud, flexibelt lärande, vägledning, validering och individuella studieplaner.

Till de förslag som bidrar till kvaliteten i infrastrukturen för det livslånga lärandet och bemötandet av individer i behov av stöd hör följande.

Årliga statsfinansiella kostnader för Kunskapslyftskommitténs kvalitetshöjande förslag i den ordning de presenterats i respektive kapitel:

Särvuxreform (kapitel 9)	7 miljoner kronor
Studiehandledning och stöd (kapitel 9)	112 miljoner kronor
Särskilda insatser för studerande med funktionshinder (kapitel 13)	40 miljoner kronor
Utveckling av webbaserade kurser (kapitel 14)	60 miljoner kronor
	(totalt 500 miljoner över åtta år)
Forskning om livslångt lärande (kapitel 14)	16 miljoner kronor
	(totalt 162 miljoner över 12 år)
Information-kunskapsspridning (kapitel 14)	2 miljoner kronor
Beredning för livslångt lärande (kapitel 15)	3 miljoner kronor

Projekt validering (kapitel 15)	5 miljoner kronor
	(totalt 15 miljoner över tre år)
Temporära främjandeinsatser (kapitel 15)	20 miljoner kronor
Summa	265 miljoner kronor

Årliga statsfinansiella kostnader för Kunskapslyftskommitténs förslag när det gäller utbildningsplatser och studiestöd:

Utbildningsplatser	2 200 miljoner kronor
Studiestöd	7 000 miljoner kronor
Summa	9 200 miljoner kronor
<i>Totalt</i>	<i>9 400 miljoner kronor</i>

När regeringen fattade beslut om Kunskapslyftsprojektet innebar det nya förutsättningar för Kunskapslyftskommittén. I enlighet med kommitténs tilläggsdirektiv (dir. 1996:71) skulle kommittén

- följa den femåriga vuxenutbildningssatsningen – som en grund för sina slutsatser och förslag om framtida vuxenutbildning, om en reformering av vuxenutbildningen som avlöser den särskilda vuxenutbildningssatsningen.
- ha ett samordningsansvar för utvärderingen av vuxenutbildningssatsningen.

”Uppdraget skulle i sin helhet vara slutfört 1 mars 2000⁹ för att kunna ligga till grund för överväganden om de förändringar som behövs för att den femåriga satsningen skall kunna leda till en reformerad vuxenutbildning”.

Som bakgrund till kommitténs tilläggsdirektiv redovisade regeringen sin avsikt att i den ekonomiska vårpropositionen 1996 föreslå en större varaktig vuxenutbildningssatsning. Regeringen preciserade närmare sin syn på utformningen av den särskilda vuxenutbildningssatsningen i proposition 1995/96:222. Satsningen skulle bidra till att utveckla nya former för att möta vuxnas utbildningsbehov i framtiden och därmed efter femårsperioden kunna avlösas av ett nytt vuxenutbildningssystem. Riksdagen biföll regeringens förslag om en vuxenutbildningssatsning (bet. 1995/96, rskr. 307).

⁹ Senare ändrat till 1 april 2000 (Regeringsbeslut U 1999/3858/V)

Regeringen har i sin skrivelse, *Samverkan, ansvar och utveckling. Utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning* (1998/99:121) förtydligat förutsättningarna för satsningen på Kunskapslyftet.

Utgångspunkten i de propositioner som låg till grund för regeringens satsning på vuxenutbildning – den ekonomiska vårpropositionen 1996 (prop. 1995/96:150) och i den s.k. Sysselsättningspropositionen (prop. 1995/96:222) – var att de tillfälliga insatser som genomförts under åren 1992–1996 skulle ersättas av en varaktig utbyggnad av den reguljära vuxenutbildningen. Besluten innebar en kraftig omfördelning av statens resurser i syfte att långsiktigt förstärka utbildningsnivån och höja kompetensen i stället för att erbjuda kontant stöd och tillfälliga insatser för arbetslösa.

Läsåret 2000/01 finns medel avsatta för platserna i Kunskapslyftet motsvarande 4 200 miljoner kronor och för det särskilda utbildningsbidraget, UBS, motsvarande 5100 miljoner kronor, sammanlagt 9300 miljoner kronor att jämföra med kommitténs förslag på 9 400 miljoner kronor. Kunskapslyftskommitténs förslag ligger således i linje med den aktuella medelstillelningen.

Reformens genomförande

Kunskapslyftskommitténs förslag kan inte betraktas isolerade. Kommitténs förslag till en reformerad vuxenutbildning är i huvudsak koncentrerade till Kunskapslyftskommitténs ”kärnområden” – fortsättningen på Kunskapslyftsprojektet och det därtill hörande studiestödet UBS.

Vid sidan av Kunskapslyftet pågår andra försöksverksamheter, har utredningar tillsatts och beslut fattats som kommer att påverka vuxnas möjligheter att i framtiden delta i det livslånga lärandet. Till de exempel som gavs i kapitel 5 hör:

- försöksverksamheten med KY, kvalificerad yrkesutbildning på eftergymnasial nivå
- den nyligen av riksdagen beslutade studiestödsreformen
- utredningen om vägledning
- utredningen om validering inklusive de tre försöksprojekt som ingår i den utredningen
- förberedelserna för en lärarutbildningsreform
- nya Mål 3 programmet som ska utveckla lärandet i arbetslivet och ge möjligheter till kompetensutveckling både för anställda och arbetslösa

- individuell kompetensutveckling i arbetslivet där pengar redan avsatts i regeringens budget men en utredning fått i uppdrag att närmare precisera på vilket sätt dessa pengar ska användas
- infrastrukturprogrammet för bredbandskommunikation.

Till detta kommer att alla gymnasieprogram har blivit treåriga och sedan en tid tillbaka håller högskolan på att byggas ut. Dessutom pågår arbetet med de regionala tillväxtavtalen och de regionala kompetensråden.

Samtidigt som alla dessa aktiviteter är uttryck för ett brett intresse för det livslånga lärandet visar de också på ett behov av att knyta ihop de olika delarna till en helhet. Kunskapslyftskommittén har beaktat alla dessa initiativ och aktiviteter och har för det första sökt skaffa sig ett helhetsperspektiv på såväl den internationella som den inhemska utvecklingen. För det andra har kommittén lagt vissa förslag som i princip täcker in hela området livslångt lärande. Det gäller framför allt målstyrningen och den statliga myndighetsorganisationen. För det tredje har kommittén utformat sina förslag till fortsättning på Kunskapslyftsprojektet och studiestödet UBS på ett sådant sätt att de ska passa in i en större helhet. För det fjärde framför Kunskapslyftskommittén synpunkter på vad som enligt kommittén behöver göras på vissa av dessa angränsande områden för att få till stånd en sammanhängande strategi för livslångt lärande. Dessa utblickar mot andra områden handlar bl.a. om ungdomsutbildningen, arbetsmarknadsutbildningen, högskolan, lärandet i arbetslivet, kulturen, demokratin och den allmänna samhällsutvecklingen.

De olika tidsperspektiven

Kunskapslyftskommittén anser att reformeringen av vuxenutbildningen och övergången till livslångt lärande inte kan ske i ett enda steg. Med utgångspunkt i dagsläget kommer förändringstakten att variera mellan olika områden. Dessutom måste man var beredd på att justera tidsplanerna och att göra omprövningar allt eftersom utvecklingen fortskrider.

Även Kunskapslyftskommitténs förslag måste ses i olika tidsperspektiv.

När det gäller införandet av rätt till studier på gymnasial nivå och överföringen av huvudansvaret för denna utbildning till kommunerna har Kunskapslyftskommittén föreslaget en övergångsperiod på högst fem år. Övergångsperioden behövs för att växla över från Kunskapslyftet till det nya Kunskapsbygget med det regelverk och de volymer som det kan bli frågan i det senare.

Den av kommittén föreslagna långsiktiga volymen när det gäller tillgång till utbildningsplatser och studiestöd i Kunskapsbygget kan sedan komma att vara tillämplig under en viss tidsperiod.

Avstämningar och kontrollstationer bör dock redan från början läggas i reformen både under övergångsperioden och tiden därefter. Många faktorer kan påverka behovet av vuxenutbildning upp t.o.m. gymnasienivå i framtiden: ungdomsskolans utveckling, invandringen, konjunktursvängningar, genombrott för flexibelt lärande/distansutbildning etc.

Satsningarna på utbildningsområdets infrastruktur är av en annan karaktär. De kommer förmodligen inte att behöva omprövas. Däremot kommer de hela tiden att behöva vidareutvecklas i takt med att nya forskningsresultat tillkommer, utvärderingar sprids och erfarenhetsutbytet ökar. Validering, vägledning, flexibelt lärande/distansutbildning och kvalitetssäkring kan förutsättas bli viktiga utvecklingsområden för det livslånga lärandet i en globaliserad värld.

Hur skapa förändring – dialog och samverkan

Kunskapslyftskommittén ser det som mycket viktigt att vuxenutbildning och livslångt lärande liksom de förändrade behov av lärande och kompetensutveckling som växer fram i samhället diskuteras i vida kretsar. En dylik bred förankring av dessa frågor är nödvändig dels för att individerna själva ska kunna orientera sig i en föränderlig omvärld dels för att de ska kunna delta i det politiska beslutsfattandet. Inom de närmaste åren kommer viktiga avgöranden att behöva tas i olika utbildningsfrågor. Politiken kan inte utvecklas på ett kraftfullt sätt utan en allmän uppslutning kring tankarna om det livslånga lärandet.

Denna breda diskussion måste också omfatta alla de utredare, projektledare och andra intressenter – inte minst arbetsmarknadens parter – som på olika sätt bidrar till att utveckla det livslånga lärandet i Sverige. Det är viktigt att de också ser det livslånga lärandet som en helhet framför sig då de utarbetar sina projekt och sina förslag till nya politiska beslut. Detta är särskilt viktigt i ett inledande skede då det inte finns några formella strukturer som har till uppgift att bevaka helheten.

Kunskapslyftskommittén har försökt föra ut sina analyser och överväganden till en bred krets aktörer inom utbildningsområdet. Förhoppningen är att de sedan i sin tur ska gå vidare i sina organisationer, ut till medlemmarna och andra kontaktpersoner. Ett intressant initiativ som Utbildningsdepartementet lanserat är vuxenutbildningskampanjerna Kunskapsveckan som ska gå av stapeln våren 2000 respektive våren 2001. Avsikten är att det lokala utbudet av kurser och möjligheter till livslångt lärande ska visas upp och väcka intresse. Kunskapslyftskom-

mittén skulle gärna se att detta initiativ fick fler efterföljare och att effekterna kunde sprida sig i allt vidare kretsar.

Det är också Kunskapslyftskommitténs förhoppning att de förslag som kommittén lagt till nationell och lokal dialog mellan statliga och lokala företrädare och andra intressenter ska stimulera till diskussion och överenskommelser om förutsättningarna för livslångt lärande.

Reservationer och särskilda yttranden

Reservation av ledamoten Elving Andersson (c)

Inom ramen för Kunskapslyftsprojektet har fackliga organisationer erhållit ersättning från staten för att bedriva uppsökande verksamhet för att i första hand motivera lågutbildade att delta i Kunskapslyftet.

Enligt kommitténs förslag skall kommunerna ha ansvaret för att det finns en fungerande lokal infrastruktur för livslångt lärande. Till en sådan infrastruktur räknas bl.a. vägledning, validering och individuella studieplaner.

Jag ser som helt naturligt att kommunerna även fullt ut ansvarar för uppsökande verksamhet, som också är en viktig del i infrastrukturen. På så sätt kan man på den lokala nivån finna den arbetsmodell och de samarbetspartners som fungerar bäst i den egna kommunen.

De ekonomiska resurser som under Kunskapslyftsprojektet gått till fackliga organisationer bör, efter att projektet genomförts, överföras till kommunerna genom det generella bidrags- och utjämningsystemet

Reservation av ledamoten Yvonne Andersson (kd) och ledamoten Lars Hjertén (m)

Vi anser att all vuxenutbildning som betänkandet föreslår efter Kunskapslyftet skall upphandlas. Utgångspunkten skall vara mångfald och kvalitet. Det är också viktigt att det sker en kontinuerlig utvärdering som visar att dessa krav tillgodoses. Vi anser också att denna satsning på gymnasial vuxenutbildning inom ramen för livslångt lärande inte får inkräkta på grundskolans och gymnasieskolans resurser, eftersom det inte kan vara acceptabelt med besparingar inom den obligatoriska skolan för att genomföra den nya satsningen på vuxenutbildning.

Reservation av ledamoten Lars Hjertén (m)

Kapitel 9.2.3. Statskontoret har på uppdrag av kommittén diskuterat olika finansieringsmodeller för den kommunala vuxenutbildningen för tiden efter Kunskapslyftet. Kommitténs majoritet har beslutat att föreslå det alternativ som innebär att staten tillför medel till det generella statsbidraget och utjämningsystemet. Jag hade istället föredragit det alternativ, som omfattar införandet av en nationell skolpeng och ett personligt utbildningskonto för att ge individen större valfrihet. Statskontoret konstaterar också att detta system förväntas leda till ett effektivare resursutnyttjande.

Det framgår vidare att frågan om personlig skolpeng eller utbildningskonto nu är aktuell i olika sammanhang och ska prövas i samband med lärande i arbetslivet. När ett nytt vuxenutbildningsprojekt om några år avlöser Kunskapslyftet tycker jag att det hade varit lämpligt att pröva ett system med skolpeng/utbildningskonto som både lägger ett större ansvar på individen och ger henne/honom större valfrihet.

Kapitel 10.4. Jag anser inte att majoritetens förslag att införa ytterligare en bidragsnivå för studier på grundläggande nivå där hela studie-stödet utgörs av bidrag är att rekommendera. Det behövs i alla bidragssystem en viss egen insats som stimulans och för att nå ett någorlunda rättvist system. OECD:s syn på finansieringen inom området Livslångt lärande, vilken senast redovisades på en konferens med Nordiska rådet våren 2000, är att finansieringen bör komma från tre håll, den offentliga sektorn, företagen och sist men inte minst från individen själv. Jag delar OECD:s uppfattning. Om man erhåller en högre utbildningspremie än vad som för närvarande gäller i Sverige ges den studerande också möjlighet att senare kompensera egna kostnader för utbildningen.

Reservation av ledamoten Ulf Nilsson (Fp)

Kunskapslyftskommitténs arbete har resulterat i ett betänkande som ger förslag till hur vuxenutbildningen kan utvecklas. Jag delar kommitténs positiva huvudbudskap att alla människor ska ha reell möjlighet att genomgå en grundläggande utbildning upp till och med gymnasienivå, även om de inte skaffat sig denna utbildning i ungdomen. Denna rätt till vad folkpartiet kallar en gymnasiebank har vi liberaler länge arbetat för. Likaså instämmer jag i kommitténs idéer om att kompetensutveckling i arbetslivet måste stärkas. Däremot finns det en del andra beskrivningar och förslag till lösningar som jag betraktar som olyckliga.

Avsnitt 5.4. Kommittén föreslår statliga övergripande mål för all vuxenutbildning utom för arbetsmarknadsutbildningen. Sådana gemensamma mål riskerar att antingen bli urvattnade och ointressanta eller att leda till en hämmande centralstyrning av olika utbildningar för vuxna. Den mångfald och frihet som folkbildningen genom åren utvecklat kan komma att hotas genom att dessa mål blir alltför styrande. Jag anser det också märkligt att kommittén föreslår målbeskrivningar för högskolan, med tanke på att kommittén inte ägnat särskilt mycket tid att diskutera högskoleutbildningar. Därför reserverar jag mig till förmån för mitt yrkande att kommittén endast ska föreslå mål för den kommunala vuxenutbildningen.

Kapitel 9. Det finns andra inslag av detaljstyrningar som jag anser kommer i konflikt med kvaliteten. Kommittén föreslår att den kommunala vuxenutbildningen ska vara skyldig att ta emot elever inom tre till sex månader (beroende på typ av kurs). En sådan detaljreglerad skyldighet innebär att kvaliteten på utbildningen kan bli lidande. En utbildningsanordnare måste ha möjlighet att planera långsiktigt. I många kurser finns inte en sådan tillgång på lärare och studerande att det blir meningsfullt att starta en utbildning med några månaders varsel. Jag reserverar mig till förmån för mitt yrkande att inte skriva in en tidsgräns i betänkandet.

Kapitel 10. Kommittén föreslår en ny bidragsnivå för alla studier på grundläggande nivå, där hela studiestödet ska utgöras av bidrag. Detta innebär en ekonomisk påfrestning för studiestödssystemet och gör det svårare att på sikt höja bidragsdelen och totalbeloppet för alla studerande. Därför reserverar jag mig till förmån för mitt yrkande att endast grundläggande studier för att uppnå läskunnighet och räkneförmåga ska kunna ske utan att individen behöver låna för sin försörjning under studierna.

Kapitel 9. Folkpartiet stöder fullt ut den s.k. finansieringsprincipen, vilket innebär att ett nytt åtagande för den kommunala sektorn också ska åtföljas av statliga medel. Därför gör folkpartiet en samlad bedömning av kommunernas uppgifter när vi lägger förslag om statsbidragens storlek i samband med vårt arbete med alternativ statsbudget. Blir, vilket vi är med och föreslår, gymnasieutbildning för vuxna ett kommunalt obligatorium måste detta även vägas in i utjämningsystemet. Folkpartiet förordar i annat sammanhang att detta radikalt ska omarbetas, och jag vill därför inte biträda förslaget att vuxenutbildningsbehovet ska tillfogas det nuvarande systemet.

Reservation av ledamoten Yvonne Andersson (kd), ledamoten Lars Hjertén (m) och ledamoten Ulf Nilsson (fp)

Vuxenutbildningen i Kunskapslyftsprojektet har balanserat mellan att vara arbetsmarknadsprojekt och utbildningsinsats. Skillnaden kan för- enklat uttryckas i att när det gäller arbetsmarknadspolitiska åtgärder är det samhället som styr vilka utbildningar som ska prioriteras och vilken målgrupp som ska stimuleras till utbildning utifrån samhällets behov och när det är utbildningsinsats är det individens motivation till lärande som styr. Kunskapslyftsprojektet var enligt kommittén ett utbildningsprojekt med individuella studieplaner som styrinstrument. Men på grund av valda prioriteringar och studiefinansiella villkor uppfattades det av många som ett arbetsmarknadsprojekt. Det är angeläget att klart skilja mellan utbildningsprojekt där individens motivation till lärande och utbildning styr och arbetsmarknadspolitiska åtgärder där staten stimulerar till sysselsättning på olika sätt. Vuxenutbildningen ska vara av hög kvalitet och med den studerandes motivation till lärande som utgångspunkt. Alla medborgare ska utifrån sina specifika behov, intres- sen och begåvningar erbjudas utbildning upp till treårig gymnasial nivå eller motsvarande.

I kapitel 4.3.2 presenteras resultat från ett europeiskt projekt i 15 länder om jämförbara data om avkastningen på utbildningsinvesteringar s.k. lönepremier. Resultaten visar att avkastningen i Sverige är bland de lägsta både för män och kvinnor. Även andra undersökningar ger samma resultat. T.ex. visar en genomgång av Björklund 1999 att utbildningens lönepremie i Sverige ligger på ca 4,5 procent, vilket in- ternationellt är en låg siffra. Premien är högre i privat än i offentlig sektor. Eftersom premien är beräknad före skatt drar de höga svenska skatterna ned premien till en ännu lägre nivå. Det konstateras också i betänkandet att den relativt låga avkastningen på högskoleutbildning i Sverige antagligen har påverkat tillströmningen till högskolan. Vi hade önskat att kommittén inte hade nöjt sig med att konstatera att Sverige har en låg avkastning på investeringar i utbildning utan att man dessutom sagt att man borde arbeta för att premien höjs, dvs. att det livslånga lärandet även stimuleras ekonomiskt, vilket vore till nytta för tillväxt och en stimulans att studera och arbeta i Sverige. Att studera under ett livslångt lärande har självfallet kvalitéer som inte är mätbara på samma sätt som inkomsten före och efter studiernas genomförande. Dit hör ökad möjlighet att få behålla sitt arbete eller att söka ett nytt arbete liksom rent allmänt ett ökat självförtroende, som kan utgöra in-

körspporten till deltagande i demokratiska beslutsprocesser. Men detta är ofta inte nog, utan vi är övertygade om att det också krävs en högre lönepremie i fortsättningen för att i varje fall längre utbildningar skall vara attraktiva.

Vi anser att ett skattebefriat sparande i individuella utbildningskonton vore en bra möjlighet för människor i arbetslivet. Utbildningskonton skulle ge människorna själva möjlighet att bestämma över sin kompetensutveckling. Under 90-talet har utredningar och försöksverksamhet när det gäller förbättrade villkor för kompetensutveckling och livslångt lärande avlöst varandra. Redan 1992 presenterade den s.k. kompetensutredningen sitt betänkande med förslag i denna fråga. Sedan har frågorna aktualiserats i arbetskommissionen, arbetslivskommittén, och i en rapport till Kunskapslyftskommittén (SOU 1996:164) finns tillräckligt med underlag för att kommittén skulle kunna föreslå konkreta åtgärder för att införa utbildningskonton. Vi reserverar oss till förmån för ett sådant förslag, som också borde omfatta lagändringar bl.a. avdragsrätt för sparande i utbildningskonton.

I kapitel 10.4 föreslås att kopplingen mellan A-kassa och studiestöd ska vara kvar även sedan UBS avskaffats. Vi anser däremot att det generella studiestödssystemet ska gälla för alla som väljer att studera på grundläggande och gymnasial nivå. Detta är rättvist och stämmer med grundprinciperna i a-kassans syfte. Med den möjlighet till högre studiestöd, som finns för äldre studerande i det nya studiestödssystemet, kommer dessutom äldre korttidsutbildade att prioriteras, oavsett status på arbetsmarknaden. Vi reserverar oss till förmån för vårt yrkande att alla deltagare i studier på grundläggande och gymnasial nivå ska hänvisas till samma studiestödssystem.

I betänkandets kapitel 3.1 redovisas framtida scenarier kring globalisering och kunskapsamhälle. I dem förekommer synpunkter kring att staten ska förhindra ”bred ohämmad kommersialism”. Enligt vårt sätt att se bör scenarierna kompletteras med att staten ska förhindra monopolism eller hellre tydliggöra vikten av balans mellan statens ansvar och mångfaldens betydelse.

Reservation av ledamoten Lars Hjertén (m) och ledamoten Ulf Nilsson (fp)

Kommittén har haft ett uppdrag att utvärdera det tidsbegränsade projektet Kunskapslyftet. I redovisningen av olika utvärderingar ingår ett stort antal kvantitativa redovisningar samt redovisningar av elev- och lärarenkäter. Det finns dock få undersökningar av hur undervisningens kvalitet har påverkats av den kraftiga och snabba volymökningen. Vi

anser att kommittén tydligare borde ha redovisat att den inte fått en klar bild av den utbildningsmässiga kvaliteten i projektet Kunskapslyftet. Det finns mycket som tyder på att Kunskapslyftet på många ställen fungerat väl, men uppgifter om brister har också förekommit. I en rapport av internationella experter till Kunskapslyftskommittén (SOU 1999:141) skriver författarna bl a: "För det första verkar Kunskapslyftet, åtminstone under sin inkörningsperiod, ha handlat mer om kvantitet än om kvalitet. Tydliga kravnivåer och kriterier för ackreditering av utbildningsanordnare och deras undervisningsprogram fanns vanligtvis inte tillgängliga." Vi reserverar oss till förmån för vårt yrkande att kommittén klart ska redovisa att uppgifter om utbildningskvaliteten saknas.

I kapitel 15.4 talas om en åtskillnad mellan kontrollerande och främjande uppgifter inom vuxenutbildningen. Vi delar den uppfattningen. Vi vill emellertid lägga till att när det gäller utvärdering och kvalitetsgranskning föreslår vi ett fristående kvalitetsinstitut på samma sätt som folkpartiet och moderaterna har föreslagit ett liknande fristående institut för granskningen av ungdomsskolan.

I kapitel 9 finns i tabellform förslag på antalet platser inom vuxenutbildningen efter Kunskapslyftet. Utan att ta definitiv ställning till platserna totalt bör påpekas att kommunerna under en längre tid haft skyldighet att erbjuda vuxenutbildning på grundläggande nivå. Det finns därför inte skäl att i detta sammanhang kompensera kommunerna för åtaganden som de redan har och som ingår i det generella statsbidraget.

Reservation av ledamoten Yvonne Andersson (kd)

För kristdemokraterna har det livslånga lärandet alltid varit ett viktigt mål. När som helst i livet ska medborgaren få möjlighet att göra en omstart och tillägna sig de kunskaper som man av olika anledningar inte erövrat tidigare. Vi välkomnar därför den satsning på vuxenutbildning och kunskapslyft som innebär att människor får nya möjligheter till kunskaper som anses nödvändiga för delaktighet i samhället. Kommitténs uppdrag var att följa och utvärdera det femåriga Kunskapslyftsprojektet, att särskilt studera funktionshindrades situation och att föreslå en strategi för utveckling av det livslånga lärandet. Dessa uppgifter har av olika anledningar tagit olika stort utrymme av kommitténs arbete och resurser så att den sista uppgiften fått ge efter till förmån för de två mer konkreta uppgifterna. Därmed är inte sagt att de två första fått för mycket tid och resurser utan snarare att det krävts ytterligare tid för att i ökad grad utveckla former för det livslånga lärandet. Den av

Kunskapslyftskommittén framarbetade reformen om förutsättningar för kunskapslyft och livslångt lärande är omfattande och har framarbetats med kristdemokratiskt inflytande. Vi ställer oss bakom dess huvudsakliga delar till syfte, innehåll och form. Vi vill i några reservationer själva och tillsammans med andra partier klargöra vår avvikande mening.

Studiefinansiering

Kraven på utbildning och ett kontinuerligt lärande, där den enskilde uppmuntras till vidare och återkommande studier, ställer krav på studiefinansieringssystemen. Vi menar att det är nödvändigt att ta ett samlat grepp när det gäller hur människor i olika faser i livet skall kunna finansiera sina studier. Den som står i begrepp att börja studera måste kunna planera sin ekonomi. Dagens system präglas av oklara gränsdragningar mellan arbetsmarknads- och utbildningspolitik, vilket på ett orättvist sätt drabbar den enskilde. Vi skiljer mellan dem som har arbete och kan ha utbildningskonto och dem som aldrig kommit in på arbetsmarknaden och behöver studiestöd. Vårt system innebär att utbildningsplats och studiefinansiering ska följas åt.

Det är viktigt att reglerna kring studiefinansiering är tydliga, att man snabbt kan få en uppfattning om vad det är som gäller. I detta ligger en tydlighet i fråga om var gränserna går för hur stort bidrag den enskilde skall kunna få av staten, hur länge dessa delas ut och vilka krav som skall vara kopplade till bidragen.

Ett andra krav på finansieringssystemet är förutsägbarhet. De regler som gäller när den enskilde beslutar sig för att börja studera får inte försämrats kraftigt under studiernas gång.

Nära kopplat till förutsägbarheten ligger kravet på att systemet är rättvist. Det "först-till-kvarn-system" som nu finns är t ex både oförutsägbart och orättvist. Det innebär att själva sökandet i sig för att hitta bästa villkoren blir påfrestande. Grundprincipen måste vara att den enskildes ekonomiska insats skall vara likvärdig för samma typ av studier. Om det i något avseende skiljer sig åt måste det därför också ur ett rättviseperspektiv kunna gå att förklara skillnader. Detta är särskilt aktuellt i fallet vuxenstuderande på grundskole- och gymnasienivå.

Med dessa principer som grund reserverar vi oss mot två delar i utredningens förslag, att den högsta bidragsnivån bara skall gälla grundskolestudier och oklarheten när det gäller volymen i de olika stöden.

Vi föreslår i stället ett samlat system där den enskildes olika utbildningsbehov, även ur ett livscykelperspektiv, är utgångspunkten. Detta tillgodoser på ett bättre sätt än utredningens förslag de studerandes behov. Här kommenteras dock endast de delar som direkt berör utredningen.

En gemensam garanterad bidragsnivå

Alla mellan 25 och 55 år som inte har fullständiga betyg från grund- och/eller gymnasieskola ska erbjudas ett skattefritt bidrag som motsvarar 100 procent av totalbeloppet, dvs. 7 098 kr under den delen av året som studier bedrivs. Den studerande ges därutöver möjlighet att komplettera med en lånedel på upp till 3000 kronor/månad. CSN gör bedömningen av lämplig nivå på lånet med hänsyn till den studerandes ålder och återbetalningsmöjlighet. Grundprincipen att lånet skall återbetalas ska gälla. Volymen på det nya och högre stödet måste anpassas till antagningen av studerande.

Ett nytt studiefinansieringssystem

För studerande på grund- och gymnasienivå som läser av eget intresse, för att komplettera eller för att t ex höja betyg hänvisas till det ordinarie studiestödssystemet. Detta förändras dock enligt följande:

- Bidragsdelen höjs till 40 % av totalbeloppet. Det långsiktiga arbetet inriktas dessutom på att komma upp till en nivå som motsvarar hälften bidrag hälften lån.
- Inkomsttaket tas bort, dvs det blir fritt för studenter att komplettera bidragsdelen med eget arbete.
- Förändringarna kompletteras med höga krav på resultat och principen att lånen skall betalas tillbaka.

Idag är det få människor med fast arbete som ser det som ekonomiskt möjligt att ta ledigt för studier. Ett individuellt utbildningskonto ger den enskilde möjlighet att ta ansvar för sitt eget liv och sitt eget lärande. Det ligger naturligtvis i den enskilda människans intresse att finna utbildningar som efterfrågas på arbetsmarknaden. En del av dagens flaskhalsproblematik, dvs. det faktum att vi trots hög arbetslöshet har skriande brist på visst yrkeskunnande, kan bekämpas genom ett utbildningskonto. I det investerar både arbetsgivare och den enskilde med skatteavdrag enligt vissa principer. Arbetstagaren bestämmer inriktningen på studierna och tar med sig kontot vid byte av arbetsgivare. Medel som ej används förstärker pensionen.

Vårt förslag om utbildningskonto tas vidare upp i vår reservation tillsammans med moderata samlingspartiet och folkpartiet.

Organisation

Den framtida organisationen för vuxenutbildning diskuteras i betänkandet. Kommunerna har tidigare ansvarat för vuxenutbildningen på grundskole- och gymnasial nivå. Det är rimligt att de också gör det framöver. Det femåriga Kunskapslyftsprojektet syftade bland annat till att förnya och utveckla kommunernas utbildningsverksamhet. Utvärderingar visar att det syftet i stort sett uppnåtts. Kommunerna har aktualiserat utbildningsbehoven på ett nytt sätt och det finns all anledning att lita till att kommunerna nu kommer att ta sitt ansvar för denna verksamhet. Därför ser vi inga skäl för att organisera vuxenutbildningen på annat sätt än tidigare. Det innebär att kommunerna tar sitt ansvar för upphandling och genomförande mot medborgaren och Skolverket har sin främjande och utvecklande uppgift liksom sitt tillsynsansvar. Här bör Skolverkets roll som oberoende myndighet förtydligas. Vi går således emot att ytterligare två organisationer tillskapas och menar att vuxenutbildningen ska kunna inordnas i olika former under de myndigheter och organisationer som idag finns.

Särskilt yttrande av ledamoten Elving Andersson

(c)

För centerpartiet har krav på kompetensutveckling, livslångt lärande och vuxenutbildning varit centrala politiska mål tillsammans med en förbättrad grund- och gymnasieskola, utbyggd högskoleutbildning och en kraftfull satsning på de mindre högskolorna.

En kraftigt utbyggd vuxenutbildning och ett system för livslångt lärande är en viktig förutsättning för tillväxt och sysselsättning. Kunnande och kompetens kommer att vara en viktig förutsättning för att Sverige som nation skall kunna hävda sig i en allt hårdare internationell konkurrens.

Jag välkomnar därför och står bakom de förslag som kommittén lägger fram i detta betänkande utom i ett par mindre frågor som utvecklas i en reservation och ett särskilt yttrande.

Det är dock två områden som jag här vill utveckla lite närmare:

Individuella kompetenskonton

Det bör snarast införas individuella kompetenskonton, till vilka arbetstagare och arbetsgivare kan göra avsättningar. Staten bör skattemässigt gynna dessa avsättningar. Kompetenskontot bör, vid användning, vara knutet till den enskilde genom att arbetstagaren själv förfogar över sin del. Störst nytta gör självfallet dock medlen om arbetsgivare och ar-

betstagare kommer överens om hur de ska användas. Därmed skapas också incitament för parterna att tillsammans utveckla och planera kompetensutvecklingen.

Vid sidan om den skattesubvention som bör göras, behöver staten också ta på sig en utjämnande funktion. De som saknar arbete eller har låga löner, kommer att ha svårt att sätta av medel till ett kompetenskonto, oavsett skattesubvention. Det är rimligt att även dessa människor ges möjlighet att bygga upp ett kompetenskonto för vidareutbildning eller omskolning under livet. Inte minst måste jämställdhetsaspekten vägas in då kompetenskonton inrättas. Eftersom kvinnor fortfarande har lägre genomsnittslöner än män, kan kompetenskonton komma att leda till att skattesubventionen bidrar till ökade orättvisor mellan män och kvinnor på arbetsmarknaden, då männen i genomsnitt får bättre ekonomiska förutsättningar för kompetensutveckling. Staten bör garantera någon form av grundbelopp för dem med lägst inkomster.

För att snabbare kunna bygga upp kapital till en längre utbildningsinsats mitt i livet bör även andra metoder övervägas. En intressant tanke är att använda premiereservsystemet på ett mer aktivt sätt, på så sätt att individen kan göra förtida uttag för att finansiera utbildning, vilket förväntas resultera i högre inbetalningar framgent. Det finns mycket som talar för att den sammanlagda effekten av sådana förtida uttag är positiv, både för individ och för samhälle. En modell för hur uttag ur premiereserven ska kunna användas för att finansiera kompetensutveckling bör därför utredas.

Distansutbildning med IT/Webbaserat lärande

Kommittén utvecklar i kapitel 14 på ett förtjänstfullt sätt de möjligheter för flexibelt lärande och nya möjligheter att organisera utbildning genom användande av modern teknik.

Jag vill dock i detta sammanhang understryka att för att denna utveckling skall kunna bli tillgänglig för alla måste staten ta ansvar för att alla hushåll och företag får tillgång till bredbandskapacitet på rättvisa och skäliga villkor. Om så inte sker riskerar många människor på landsbygden och i mindre orter att ställas utanför möjligheterna att fullt ut använda den nya tekniken.

Särskilt yttrande av ledamoten Yvonne Andersson (kd), Lars Hjertén (m) och ledamoten Ulf Nilsson (fp)

Den principiella inställningen som vi har när det gäller det nuvarande och kommande kunskapssamhället är att kompetensen i det svenska samhället måste höjas i takt med att kraven på kunskaper blir högre och delvis av annat slag än tidigare. Därför delar vi kommitténs slutsats att kommunens ansvar i början på 2000-talet måste vara att erbjuda vuxna medborgare gymnasiestudier utöver grundskolestudier, som hittills har gällt. Vilken utbildningsvolym det blir fråga om i den enskilda kommunen eller i landet är omöjligt att ange. Volymen är beroende av hur många som har arbete och inte minst motivationen hos den enskilde. Det är också viktigt att påpeka att det till syvende och sist är den enskilde vuxne som skall fatta det avgörande beslutet om sin fortsatta utbildning.

Valet av åldersgräns sätts i studiestödspropositionen till 50 år och i Kunskapslyftkommittén till 55 år. Vi vill påpeka, vilket också nämns i betänkandet, att gränsen kan höjas med individuella kompetenskonton. Med tanke på att pensionsåldern höjs och att 40 istället för 30 intjänandeår blir utgångspunkten för full pension är det rimligt och önskvärt med en mera flexibel övre gräns, särskilt som pensionsåldern också kommer att vara flexibel. Finansieringen bör i de högre åldersgrupperna i huvudsak ske från individuella konton.

Kommittén föreslår att konkurrenskomplettering av gymnasiebetyg kan ske i särskilda grupper och med färre lärarhandledda undervisningstimmar m.m. men man är inte beredd att återgå till det system som rådde i början av 1990-talet, då det var möjligt att komplettera betyg under den tid man var inskriven i det treåriga gymnasiet. Detta gör att

det blir en onödig belastning på i första hand den kommunala vuxenutbildningen, när den studerande måste vänta med betygskompletteringen till efter genomgången gymnasieutbildning. Vi tycker att allt talar för att man åter öppnar möjligheten till konkurrenskomplettering av gymnasiebetyg under de tre gymnasieåren och att varje skola löser detta på ett sätt som gör att man inte inkräktar på den ordinarie utbildningen.

Särskilt yttrande av ledamoten Yvonne Andersson (kd), Elving Andersson (c), Lars Hjertén (m) och Ulf Nilsson (fp)

Det har funnits en mångfald av utbildningsanordnare som har genomfört vuxenutbildning på olika sätt, det har varit positivt. Vi ställer oss bakom det brev som Kunskapslyftskommittén skickat till Kommittén för fristående skolor. I betänkandet hade det varit önskvärt att kommittén gått längre och betonat värdet av att fristående skolor inom vuxenutbildning kan etableras på i princip samma sätt och verka under samma villkor som friskolorna inom ungdomsutbildningen.

Särskilt yttrande av ledamoten Yvonne Andersson (kd), Lars Hjertén (m), och Ulf Nilsson (fp)

Inom ramen för Kunskapslyftsprojektet har fackliga organisationer fått ersättning från staten för att bedriva uppsökande verksamhet för att nå lågutbildade. Detta motsatte vi oss i riksdagsbehandlingen. Vårt ställningstagande står fast. Den uppgiften finns redan hos de fackliga organisationerna och ytterligare ersättning bör ej utgå. I förordningstexten för kommunernas ansvar för grundläggande utbildning finns den uppgiften varför den också fortsättningsvis bör ingå i kommunens uppgift.

Särskilt yttrande av ledamoten Björn Grip (v) och ledamoten Anita Nahlbom (mp)

Kunskapslyftet är en imponerande satsning som väckt många förhoppningar om möjligheter till personlig växt och kompetensutveckling. Kunskapslyftskommitténs slutbetänkande är ett försök – med Kunskapslyftet som konkret utvecklings- och utvärderingsprojekt – att ge underlag för beslut om ett nytt utbildningssystem – ett livslångt lärande.

Vi delar kommitténs slutsatser i allt väsentligt, men vill ändå peka på några ofullkomligheter.

Livslångt lärande från vision till verklighet

Kommittén har lyckats fånga en hel del visioner, vars utgångspunkt i mycket utgår från de utbildningspolitiska idéer som på 70-talet gick under begrepp som *varvad utbildning* eller *polyteknisk utbildning*. Den vägledande tanken var och är, att personlig mognad och praktiska arbetslivserfarenheter är en viktig erfarenhetsbakgrund, som skapar bättre förutsättningar för fördjupade kunskaper och insikter än vad som är möjligt i ungdomsskolan.

Det finns också en hel del idéer om individualiserat och flexibelt lärande i vårt kommittébetänkande – inte minst med IT-stöd och distansutbildning – som skulle kunna förverkliga den vision som en gång vägledde utrednings- och reformarbetet kring enhets-/grundskolan och dess huvudsekreterare, Stellan Arvidsson.

Vår kommitté föreslår en kraftfull satsning på tvärvetenskaplig forskning för att utveckla vuxenutbildning och livslångt lärande. Kommittén ger också exempel på viktiga utvecklingsområden, exempelvis validering, satsning på vägledning, flexibelt lärande etc.

Vi saknar emellertid en tydligare inriktning på områden som bör bli föremål för försöksverksamhet. *Vår uppfattning är att kommittén borde lagt fler förslag om konkret försöksverksamhet och utvecklingsarbete än vad som nu är fallet. Inte minst gäller detta för att skapa "lärandeformer för bästa möjliga samspel mellan den praktikrelaterade kompetensen och den teoretiska kompetensen".*

(Citerat från kap 7.3 i betänkandet med utgångspunkt från den internationella expertgruppens – Rubenson, Tuijnman, Wahlgren – huvudslutsatser i SOU 1999:141)

Den internationella expertgruppen gör ytterligare värdefulla påpekanden kring Kunskapslyftet som kommittén borde uppmärksammat och konkretiserat, exempelvis följande påpekanden:

- För att leva upp till principen om livslångt lärande bör personalutbildning och kompetensutveckling i arbete och vardagsliv ses som en samlad strategi för vuxenutbildningen.
- Kunskapslyftsinitiativet har "lagt tonvikten på höjandet av den formella kompetensen ... [och därigenom] har kunskapsbegreppet getts en relativt snäv tolkning. Detta har i viss mån försvårat integreringen av folkbildningen i en bredare strategi för livslångt lärande".

Nej till rekommendation om nationella prov

Den enligt vår uppfattning allvarligaste invändningen i betänkandet, gäller kommitténs skrivelse i kapitel 7 angående *Utvärdering på lokal nivå*, där citat: "Kunskapslyftskommittén rekommenderar kommunerna att använda de nationella proven som ett av flera utvärderingsinstrument". Även i kapitel 15 diskuteras nationella prov som en metod att utvärdera de studerandes resultat.

Användningen av nationella prov som utvärderingsmetod bryter en inriktning mot flexibelt lärande och utveckling av mångfalden både när det gäller kurser och pedagogiska metoder. Detta är ju något som kommittén i hela sitt betänkande för övrigt bejakar! Genom att använda de nationella proven är risken stor för en likriktning av kursutbud och pedagogiska metoder samt betoning av formell kompetens. De nationella proven mäter det enkelt mätbara, knappast sådant som utgår från den enskilde individens förutsättningar och utveckling. Risken är därmed också stor, att de nationella proven missgynnar de skolor och kursverksamheter som arbetar med kursdeltagare som har ett sämre utgångsläge kunskapsmässigt.

Enligt vår uppfattning måste utvärderingar ske utifrån de lokala förutsättningarna och de mål och ambitionsnivåer som studiedeltagarna kommer att ha! Detta behöver dock stagas upp av ett nationellt utvärderingscentrum.

Även på detta område finns det anledning att uppmärksamma de internationella experternas förslag: "Behovet av en enhet som på ett nationellt plan – och oavhängigt av andra institutionsintressen – kan starta utvärderingar av vuxenutbildningsaktiviteter, och mot denna bakgrund bidra till en fortsatt kvalitetssäkring".

Den kvantitativa omfattningen av livslångt lärande

Kommittén har i sina bedömningar av det långsiktiga behovet av vuxenlärande utgått från dels den demografiska utvecklingen, dels den successivt höjda utbildningsnivån i befolkningen.

Kommitténs slutsats är att det framtida behovet av vuxenstudier på i huvudsak gymnasial nivå kommer att motsvara drygt hälften av den satsning som Kunskapslyftet har nu under försöksperioden.

Det innebär att det förslag som kommittén lägger när det gäller den kvantitativa nivån motsvarar totalt 65-tusen platser, utöver kommunernas basnivå för kommunal vuxenutbildning, fördelat enligt följande:

- gymnasiala kurser 20-tusen årsplatser
- yrkesinriktade kurser 30-tusen
- grundläggande kurser 5-tusen
- folkhögskolekurser 10-tusen

Vår uppfattning är att denna ambitionsnivå är lägre än de faktiska behoven. Dels tror vi att behovet av återkommande utbildning kommer att växa i takt med den höga tillväxten av ny kunskap som vi kan se framför oss, dels underskattas antalet som kommer att lämna ungdomsskolan med ofullständig kompetens. Kommittén borde kompletterat sina i övrigt välgrundade prognoser över utbildningsbehov med behoven för åldersgruppen 20–24 år. Detta med utgångspunkt från trenderna när det gäller avhopp och ofullständiga gymnasiebetyg i ungdomsskolan.

Vi har dock accepterat det förslag till nivåer för det långsiktiga utbildningsbehovet för vuxenlärande som kommittén föreslår. Vi gör det med hänsyn till de krav som åvilat vår kommitté, nämligen att våra förslag i princip ska vara kostnadsberäknade och finansierade inom befintlig ram.

Vi anser emellertid att kommittén ytterligare hade kunnat poängtera:

- *att satsningen på vuxenutbildning och livslångt lärande är en nödvändig investering vars betydelse hela tiden ökar i takt med samhällets allt större beroende av en allt snabbare forsknings- och kunskapstillväxt!*

En kraftfull satsning på bred vuxenutbildning och livslångt lärande är en avgörande faktor för att undvika att kunskapsklyftor blir oöverstigliga klasskillnader i framtiden!

Folkhögskolorna – friskola i den svenska modellen

Kunskapslyftskommittén har, utan eget ställningstagande, i särskilt brev till kommittén som utreder friskolor på grund- och gymnasienivå föreslagit att denna – om man finner det lämpligt – också kunde pröva friskoletanken beträffande vuxenutbildning. Kommitténs ledamöter har utan reservationer ställt sig bakom detta brev. Emellertid har diskussionen väckts igen bland våra borgerliga ledamöter i slutskedet av vårt kommittéarbete.

Med anledning av denna förnyade diskussion i kommittén finner vi anledning att hänvisa till folkhögskolorna. De utvärderingar som gjorts inom ramen för Kunskapslyftet visar att folkhögskolorna hävdar sig mycket väl i förhållande till övriga vuxenutbildningsanordnare. Denna äldsta vuxenutbildning i Norden har den friskoletradition som de borgerliga ledamöterna säger sig eftersträva.

Det finns många intressenter som vill starta nya folkhögskolor. Det är förståeligt om Folkbildningsrådet för närvarande inte anser det möjligt att ytterligare tunna ut statsbidraget genom att inrätta nya skolor inom befintligt anslag.

Med anledning av ovanstående vill vi föreslå, att i den mån som friskolor övervägs inom ramen för vuxenutbildning och livslångt lärande finns det anledning att i stället pröva ett utökat anslag till Folkbildningsrådet. Detta som ett alternativ till att inrätta ytterligare ett statligt organ som ska kvalitetsbedöma och föreslå godkännande av friskolor. Friskolor som knappast i första hand blir idéburna utan kommer att drivas på kommersiell grund med vinstmotiv som primär anledning att startas.

Ett rejält studiestöd avgörande

Kommittén gör bedömningen att studiestödet är mycket viktigt för att vuxenutbildningen ska kunna nå breda grupper i samhället. De förslag som presenteras innebär emellertid att det särskilda utbildningsstödet (UBS) kommer att försvinna, utom för arbetslösa.

Enligt vårt förmenande kommer detta att innebära att det blir mycket svårt att förmå studieovana människor med låga/oregelbundna inkomster att våga satsa på studier. Dessutom är dagens arbetsliv sådant att gränsen mellan arbetslöshet, arbetsmarknadsåtgärder, tim- och projektanställningar många gånger är flytande, flexibel och för individen frustrerande och otrygghetsskapande.

Vårt perspektiv är att utbildning och livslångt lärande bör betraktas som en investering, där staten har huvudansvaret för att alla når grund- och gymnasienivå. Det är vår uppfattning att staten då också ska garantera alla människor en studiemöjlighet där den ekonomiska tryggheten är säkerställd.

Slutord

Med ovanstående kritiska invändningar, vill vi ändå markera, att vi står bakom de intentioner och förslag som präglar kommittébetänkandet. Det har varit ett spännande utredningsarbete som förhoppningsvis kan ligga till grund för konstruktiva reformer på områden som inte enbart är betrakta som utbildningsreformer – utan på betydligt bredare fält. En satsning på livslångt lärande kan få en strategisk roll för såväl välfärds- som demokratiutveckling i samhället!

Särskilt yttrande av sakkunnig Lars-Åke Henriksson och sakkunnig Thomas Janson

Det livslånga lärandet

Kunskapslyftskommittén har i sina resonemang varit ense om utbildningens betydelse för både den ekonomiska tillväxten och människans tillväxt i ett demokratiskt samhälle. Det är riktigt eftersom det vi ser idag är ett systemskifte. Det just avslutade seklet har sett industrialismens kulmen. Det nya seklet kommer i allt större utsträckning att präglas av kunskapsintensiva tjänster, både i industriell produktion och i tjänstesektor. Utbildning är inte längre en utgift bland andra utan en nödvändighet för fortsatt välfärd. Vi måste utgå från befolkningens kompetens, kunskaper och utbildningsnivå för att i framtiden ha råd att utveckla välfärden.

Det livslånga lärandet innebär att utbildning och kompetensutveckling skall vara sömlöst, utan avbrott och det är det individuella behovet som skall stå i förgrunden. Det innebär också att ett helhetsperspektiv är nödvändigt. Utbildning och lärande är inte bara det formella lärandet utan lika mycket lärande i arbetet och att ta tillvara lärandet genom hela livet. Det är i detta helhetsperspektiv som vuxenutbildningen finns som en del av det livslånga lärandet.

Kunskapslyftskommitténs direktiv hade en ansats mot det livslånga lärandet. Enligt direktiven skall Kunskapslyftskommitténs arbete ”avspegla hela vuxenutbildningen och visa vilken kontinuerlig utbildning och

fortbildning som vuxna behöver i ett samhälle där kraven höjs. Kommittén skall

- bedöma vilka satsningar det behövs på grundläggande och gymnasiala utbildningar och på andra former av fortbildning och vidareutbildning.
- göra denna bedömning ur den enskildes, samhällets och arbetslivets perspektiv.”

Vi menar att kommittén i liten utsträckning har lyckats med att ta fram förslag som svarar mot ovanstående del av direktiven. Huvuddelen av kommitténs arbete har legat på att utveckla den formella vuxenutbildningen på gymnasial nivå. Mer kraft borde ha ägnats åt andra former av utbildning och lärande. Vi vet att för att kunna konkurrera på världsmarknaderna måste fler gå igenom en högre utbildning. Trots att Kunskapslyftskommittén har konstaterat att Sverige i förhållande till andra länder har en mindre andel högskoleutbildade i arbetskraften och trots att vi vet att de minskade ungdomskullarna inte kan täcka upp det behov av ny kunskap som arbetslivet kräver förs det i betänkandet inget resonemang om behovet av att rekrytera vuxna till den högre utbildningen. Vi anser att kommittén borde ha föreslagit att staten skulle satsa på ett ökat antal vuxenstudier i högskolan och i annan eftergymnasial utbildning.

Den stora delen av lärandet försiggår på arbetsplatserna där möjligheterna till utbildning och kompetensutveckling har stor betydelse för möjligheterna att kunna behålla sitt yrke. Kommittén borde i större grad ha speglat detta lärande och gjort bedömningar av vad arbetslivets utveckling har för betydelse på formerna för, inriktningen av och innehållet i det formella lärandet. Det formella lärandets (skola, vuxenutbildning och högskola) samarbete med arbetslivet har i för liten utsträckning berörts i betänkandet trots att det i många kommuner och för många studerande är en viktig del av satsningen på Kunskapslyftet.

Fokuseringen på det formella lärandet avspeglar sig också i att det finns få förslag och liten empiri som rör det flexibla lärandet. Kommittén konstaterar i studiestödsavsnittet att utvecklingen av det formella utbildningsväsendet går mot större tillgänglighet t.ex. via IT stödd distansutbildning. Tyvärr finns det i betänkandet ingen empiri eller förslag som behandlar de studerandes möjligheter till flexibelt lärande vare sig de är anställda eller arbetslösa.

Studiestödet

Studiestödet är en av de viktigare nycklarna i det livslånga lärandet. Studiestödssystemet måste utvecklas till ett system som stöder det livslånga lärandet. Det innebär att ett studiestödssystem måste kunna nå ett flertal målgrupper som har olika behov och olika utgångslägen. En grupp är kortutbildade som behöver stöd och incitament för en grundutbildning som ger inträde till kunskapssamhället. En annan grupp är de som behöver studiestödet för att kunna följa studier som tar bort återvändsgränder och ger tillgång till vidareutbildning i t.ex. högskolan. Grundläggande för ett studiestöd som används av studerande i frivilliga studier är att det bör utgå från den enskildes utbildningsbehov oberoende av om den studerande vid ansökningstillfället är arbetslös eller anställd.

Kommittén gör bedömningen att studiestödet är mycket viktigt för att vuxenutbildningen ska kunna nå breda grupper i samhället. De förslag som presenteras innebär emellertid att det särskilda utbildningsstödet (UBS) kommer att försvinna, utom för arbetslösa. Det kommittén förbiser är att det bland de som är anställda finns många som utan ett a-kasserelat studiestöd inte kommer att börja studera. Detta gäller framför allt för kortutbildade men även för andra grupper. Gemensamt är dock att alla har behov av en treårig gymnasieutbildning för att förhindra arbetslöshet och förbättra möjligheterna till vidare studier. De utvärderingar som Kunskafllyftskommittén har låtit göra stärker dessutom slutsatserna att ett bra studiestöd bidrar till bättre kvalitet i studierna genom färre avhopp och större genomförandegrad.

Kunskafllyftskommitténs förslag riskerar att öka skillnaderna på arbetsmarknaden där en treårig gymnasieutbildning i många fall är en grundförutsättning för att få möjligheter till kompetensutveckling på arbetsgivarens bekostnad. Under senare år har dessutom gränsen mellan anställd och arbetslös suddats ut. Den stora grupp som nu finns i projektanställningar, vikariat eller andra tillfälliga anställningar har också svårt att få del kompetensutveckling på arbetsplatsen. Det är heller inte troligt att eventuella kompetenskonton blir möjliga att bygga upp för denna grupp. Genom Kunskafllyftskommitténs förslag ökar skillnaderna mellan de kortutbildade på arbetsplatserna och de som har en längre utbildning. Utbildning bör i den nya kunskapsekonomin betraktas som en investering där staten har huvudansvaret för att alla når grund- och gymnasienivå. Det är vår uppfattning att staten då också ska garantera alla människor en studiemöjlighet där den ekonomiska tryggheten är säkerställd.

I framtiden måste det bättre kunna gå att kombinera studier med arbete. Den demografiska utvecklingen innebär att allt fler måste in i arbetslivet samtidigt som kunskapsutvecklingen innebär att fler måste in i återkommande utbildning. Det innebär att studiestödssystemet måste

vara så flexibelt att studier kan kombineras med arbete. Det föreslagna studiestödssystemet möter inte dessa krav. Man får inte studiestöd om man läser under halvtid och det finns dessutom en minimigräns på 14 dagars studier för att kunna erhålla studiestöd.

Vi menar därför att studiestödssystemet måste innehålla element som gör det möjligt att under en period studera i liten omfattning, kanske för att den studerande skall pröva på studier eller för att kombinera studier med arbete. Studiestödet behövs eftersom arbetsgivaren i liten utsträckning betalar för grundläggande utbildning som inte är relaterad till arbetet. Därför borde kommittén föreslå ett studiestöd med denna flexibilitet.

Vi vill därför också behålla inslaget av jobbrotaion som i UBS ger anställda möjlighet att vidareutbilda sig samtidigt som arbetslösa får möjlighet att vikariera för dessa. Detta är ett sätt att bekämpa arbetslösheten samtidigt som man stöttar livslångt lärande utan att få en arbetskraftsbrist.

Arbetsmarknadsverkets rätt att upphandla utbildning

Kommittén föreslår i betänkandet att möjligheten för arbetsmarknadsmyndigheternas möjligheter att upphandla utbildning på grundskole- och gymnasienivå för långtidsarbetslösa invandrare och funktionshindrade skall tas bort. Vi avstyrker detta eftersom upphandling av sådan utbildning möjliggör att utbildning för dessa grupper kan ta hänsyn till de eventuella tilläggsbehov som behövs för att utbildningen skall bli meningsfull.

Det är arbetsmarknadsverket som har ansvaret för att bekämpa arbetslösheten. Ovanstående grupper är särskilt utsatta på arbetsmarknaden. Om Arbetsmarknadsverket inte får upphandla utbildning innebär det att stödet till invandrare och människor med funktionshinder riskerar att försämrars. Ett av syftena med upphandlingen är ju att den, utifrån arbetsmarknadens krav kan skraddarsys och därmed få en god effekt i ett arbetsmarknadsperspektiv.

Särskilt yttrande av sakkunnig Mats Söderberg

Kunskapslyftskommitténs förslag innebär en betydande ambitionsökning vilket ger dem som saknar treårig gymnasiekompetens rätt att upp till 2 000 poäng studera kärnämneskurser såväl som samtliga övriga kurser som finns på gymnasial nivå. Kommunerna får enligt kommitténs

förslag en motsvarande skyldighet att finansiera utbildningen. Om önskad kurs inte tillhandahålls i hemkommunen eller samverkansområdet kan den sökas av deltagaren var som helst i landet med åtföljande skyldighet för hemkommunen att betala interkommunal ersättning.

Kommunsektorn skall enligt förslaget kompenseras genom det generella statsbidragssystemet; kommunerna debiterar varandra sinsemellan interkommunala ersättningar för verkliga utbildningskostnader. Tanken att i så hög grad som möjligt utnyttja generella bidragssystem ligger i linje med både kommunernas och statsmakternas intentioner om helhetssyn och flexibilitet och är ur den aspekten principiellt vällovlig.

Det finns emellertid en rad oklarheter med den bidragsgivning som föreslås. Kommittén tar ställning till den framtida finansieringen till kommunsektorn på grundval av en i stort sett beräknad halverad utbildningsvolym jämfört med det antal årsstudieplatser som idag bedrivs. Med detta förslag kommer det lokalt inte att finnas någon mekanism som möjliggör anpassning till given bidragsnivå eftersom elevernas efterfrågan i form av rättighet att studera och påbörja utbildning inom 3 till 6 månader blir styrande.

För reformer som förs in i det generella statsbidragssystemet fastställs därtill en gång för alla bidragsnivån med ett visst belopp. Med största sannolikhet kommer omfattningen av vuxna som deltar i vuxenutbildningen att variera betydligt med konjunkturlägena. Det har varit ett skäl att inte lägga in medel för kommunernas arbetsmarknadspolitiska insatser i det generella statsbidragssystemet. Garantin att påbörja utbildningen inom tre till sex månader kan medföra att kommunsektorn skulle behöva agera bankväsende. Efterfrågeutvecklingen av vuxenutbildning i olika delar av landet kan också påverkas av andra strukturella förändringar, exempelvis de nu betydande befolkningsomflyttningarna i riktning mot större städer. Graden av flyktinginvandring och skilda resursbehov i olika delar av landet för att åstadkomma en viss given nivåhöjning av befolkningens utbildningsnivå är andra. Här kommer det att behövas en relativt lång period innan vi kan överblicka hur efterfrågan och kostnadseffekter utvecklas utifrån det förslag som kommittén lägger. Ett i utredningens allra sista skede infört förslag om att statsmakterna "vid större lågkonjunkturer" skall skjuta till mer pengar bl.a. till extra utbildningsplatser ger knappast den föreslagna bidragsgivningen en mer konsistent prägel.

Även vad gäller förhållande kommunerna emellan kan förslaget leda till svårigheter. Redan idag ser vi att systemet med riksrekryterande påbyggnadsutbildningar, med en volym som enligt nu gjorda underhandsberäkningar av Skolverket ligger på cirka 5 000 platser, ger uppenbara svårigheter för många kommuner att klara sin budget; debiteringar från andra kommuner med riksrekryterande platser inte är möj-

liga att beräkna på förhand. Att i rådande läge skapa en "allmän dragningsrätt" kommunerna emellan på en möjligen betydligt högre volym platser än vad ovanstående exempel avser riskerar att medföra problem. Kommunerna kan i så fall bli tvungna att dra ner på ungdomsskola eller omsorg för att inom tillgängliga ekonomiska ramar klara interkommunala debiteringar för vuxenutbildning.

Möjligheten att via en myndighet som KY-kommittén/den föreslagna KY-styrelsen fördela medel för yrkeskurser eller att skapa avtalslösningar borde därför övervägts mer ingående. En fördel med ett system som i viss mån korresponderar med fördelningen av platser till den kvalificerade yrkesutbildningen är att det skulle kunna bidra till en helhetssyn i förhållande till eftergymnasiala yrkesutbildningar. Detta eftersom kompetenser för deltagande i samhälls- och arbetsliv samt möjligheter till vidare studier rimligen bör vara de vägledande, så att nivån 2000 poäng inte blir ett mål i sig.

Kommitténs kostnadsberäkningar kring utökade ambitioner vad gäller studiehandledning, stödundervisning, validering m.m. bygger på ett antal relativt löst grundade antaganden. Kunskaper i att validera har generellt sett ännu ej utvecklats särskilt långt och det kan mycket väl hända att många deltagare efter validering visar sig behöva betydligt mer än förväntat vad gäller t.ex. språklig underbyggnad. Detta mot bakgrund att ambitionen finns att nu rekrytera grupper med svårare utgångsläge. Inför en fortsatt satsning måste därför dessa aspekter studeras mer djupgående.

Slutligen har jag svårt förstå att kommittén – utan närmare motivering – lägger förslag om att bryta ut avsnitten om vuxenutbildning ur skollagen för att bilda en egen lagstiftning, en vuxenutbildningslag. Det måste rimligen vara en styrka i att den grundläggande lagstiftningen på skolområdet finns samlad inom en ram som därmed alltid beaktas i ett sammanhang vid författningsförändringar m.m. Inte minst är förslaget ägnat att förvåna mot bakgrund av att lagstiftningen för förskolan nyligen lyfts in i skollagen i syfte att skapa en helhetssyn samt att begreppet "livslångt lärande" får ett allt djupare genomslag som rimligen även återspeglas i ett grundläggande författningsdokument på skolområdet.

Särskilt yttrande av sakkunnig Fredrik Wiklund

Kommittén om ett nationellt kunskapslyft för vuxna (KLK) lägger en rad förslag som i stora delar innebär en ambitionshöjning inom den samhällsstödda vuxenutbildningen.

Flera av de förslag som KLK lägger innebär ökade kostnader för både staten och kommunerna. Enligt 14 § i kommittéförordningen skall en kommitté beräkna och redovisa de ekonomiska konsekvenserna av sina förslag som påverkar kostnaderna för staten och kommunerna samt förslag som har samhällsekonomiska konsekvenser i övrigt. I de fall kommitténs förslag innebär ökade kostnader för stat eller kommun skall kommittén även föreslå en finansiering.

Av de förslag som KLK lägger rörande den samhällsstödda vuxenutbildningens framtida dimensionering och organisation är det särskilt två aspekter där KLK inte kan sägas ha följt direktiven.

För det första föreslår KLK att staten finansierar den föreslagna vuxenutbildningsreformen via det generella statsbidragssystemet och att vuxenutbildningen integreras i det kommunala utjämningsystemet. Eftersom den s.k. finansieringsprincipen skall tillämpas när uppgifter som varit frivilliga för kommunerna föreslås bli obligatoriska är det viktigt att såväl staten som kommunerna kan överblicka de kostnader som den föreslagna ordningen innebär. Det underlag som KLK presenterar är i detta avseende bristfälligt. En lagstiftning som ger individen rätt och kommunen skyldighet att tillhandahålla gymnasial vuxenutbildning på en nivå som motsvarar eller t o m överskrider det kursutbud som idag erbjuds inom den gymnasiala ungdomsskolan kommer svårigen vara kostnadsneutral i förhållande till dagens statsbidragsnivåer och därför kräva att ytterligare medel tas i anspråk. Vidare har KLK inte presenterat något underlag som beskriver hur kommunernas förutsättningar och kostnader påverkas av olika arbetsmarknadslägen.

För det andra lämnar KLK inga förslag på finansiering av de reformer som föreslås. Utgifterna för de föreslagna förändringarna för studiestödet innebär i allt väsentligt ökade utgifter för staten. Detsamma gäller för den föreslagna platsvolymen efter 2002. Eftersom förslag till finansiering av dessa och andra ökade utgifter saknas kan KLK därför inte sägas ha följt de direktiv som givits kommittén, dvs. att förslag till ökade statliga och kommunala utgifter också skall följas av förslag till finansiering.

KLK lämnar även förslag som rör regelverken för förtidspensionsystemet och rehabiliteringsersättningen i syfte att underlätta för vuxna som uppbär dessa stöd att bedriva vuxenstudier. Dessa förslag innebär

ett avsteg från den generella principen om att socialförsäkringssystemen skall vara åtskilda från studiestödssystemen. Förslag som syftar till att förbättra de finansiella villkoren för personer som överväger att påbörja eller bedriver vuxenstudier bör därför göras inom ramen för studiestödssystemen. KLK saknar därtill stöd, i de direktiv som givits kommittén, för att lämna förslag som rör socialförsäkringssystemen.

Särskilt yttrande av sakkunnig Kerstin Svensson och sakkunnig Johannes Sjögren

Representanter för Utbildningsdepartementet och Näringsdepartementet har med intresse följt Kunskapslyftskommitténs arbete. Kommitténs slutbetänkande utgör ett värdefullt underlag för kommande ställningstaganden avseende den framtida vuxenutbildningens utformning och inriktning i perspektivet av livslångt lärande. Med hänsyn till kommande beredningsarbete tar vi emellertid inte ställning till enskilda förslag som lämnas i kommitténs slutbetänkande.

Referenser

- AmuGruppen Hadar, 1998, *Utbildningskatalog 1998*, Malmö.
- Anderberg P., Falkvall. J., Jönsson. B.,1998, *Internet inifrån två, Utvärdering, teknik och reflektioner kring en av våra Internetburna kurser*. Internrapport Certec, LTH nummer 3:1998.
- Anderberg P.,1999, *Internetlärande för alla – Om insatser för de första fullvärdiga studiemöjligheterna för funktionshindrade människor*. Licenciatuppsats, presenterad och opponerad på ett seminarium i Lund den 15 Oktober 1999.
- Andersson F., 1999, *Jobbflöden i svensk industri 1972–1996*. IFAU, Forskningsrapport 1999:3.
- Andersson M., 1999, Muntliga uppgifter, Norrköpings kommun.
- Andersson P. & Arvidsson L., 1999, *Forskarutbildning inom området vuxnas lärande – En utredning av förutsättningarna för en forskar-skola i Vuxnas lärande*. IPP, Linköpings universitet.
- Andersson Å. & Sylwan P., 1997, *Framtidens arbete och liv*. Natur och Kultur, Stockholm.
- Andersson Å., 1996, Kraven på utbildning i en ny yrkesstruktur. Bilaga 3 i SOU 1996:27, *En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande*.
- Andréasson J., 1998a, *Studiestöd för studier av mindre omfattning*, Rapport 1998:4, CSN.
- Andréasson J., 1998b, *Studiestöd och studieresultat*, Rapport 1998:3, CSN.
- Andréasson J., 1998c, *Vuxenstudier med studiestöd i högskolan*, Rapport 1998:1, CSN.
- Arai M, & Kjellström C., 1999, Returns to Human Capital in Sweden. In Asplund R. & Telhado Pereira P., (red.), 1999, *Returns to Human Capital in Europe – A Literature Review*.
- Arbetsmarknadsdepartementet, 1998, Regleringsbrev för budgetåret 1999 avseende Arbetsmarknadsverket (AMV) och anslag inom UO13 Ekonomisk trygghet vid arbetslöshet och UO14 Arbetsmarknad och arbetsliv. Regeringsbeslut 1998-12-22.
- Arbetsmarknadsstyrelsen, 1998a, *Arbetshandikappade på arbetsmarknaden. Nuläge och utvecklingen på senare år*. APin 1998:1, Solna.

- Arbetsmarknadsstyrelsen, 1998b, *Framtidens jobb – Välja yrke in i 2000-talet*. Ura 1998:6. Stockholm.
- Arbetsmarknadsstyrelsen, 1999a, Ams sökanderegister (Händel).
- Arbetsmarknadsstyrelsen, 1999b, *Anställningsformer*. Ura 1999:13. Stockholm.
- Arbetsmarknadsstyrelsen, 1999c, *Arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Årsrapport 1998*. APra 1999:2. Stockholm.
- Arbetsmarknadsstyrelsen, 1999d, *Arbetsmarknadsutsikterna för år 2000*. Ura 1999:15. Stockholm.
- Arbetsmarknadsstyrelsen, 1999e, *Arbetsmarknadsverkets årsredovisning 1998*, Stockholm.
- Arbetsmarknadsstyrelsen, 1999f, *Flaskhals eller överdrivet formulerade behov? – en analys av arbetsgivarnas krav vid rekrytering*. Ura 1999:17. Stockholm.
- Arbetsmarknadsstyrelsen, 1999g, *Personer med anställning som deltar/deltagit i Kunskapslyftet*. Enkätundersökning.
- Arbetsmarknadsstyrelsen, 1999h, *Var finns jobben 1999 och 2000*. Ura 1999:7. Stockholm.
- Asplund C., 1993, *Placehunting International – Om konsten att göra sig mer attraktiv för investeringar*. Industrilitteratur, Stockholm.
- Asplund R. & Telhado Pereira P., 1999, An Introduction to the Reviews. I Asplund, R. & P. Telhado Pereira (red.), 1999, *Returns to Human Capital in Europe – A Literature Review*.
- Asplund R., 1999, Förutsätter ekonomisk tillväxt investeringar i utbildning? I Regeringskansliet, 1999, *Den nya tillväxtteorin. Att växa i kunskapssamhället*.
- Assarsson & Zachrisson, 2000, Preliminärt arbetsmaterial. Linköpings universitet.
- Axelsson R. & Westerlund O., 1999, *Deltagare i Kunskapslyftet höstterminen 1997 och jämförelsegrupper*. Institutionen för nationalekonomi, Umeå universitet.
- Axelsson R. & Westerlund O., 2000, *Två år med Kunskapslyftet. Arbetsmarknads- och inkomstförhållanden före utbildning, deltagare höstterminerna 1997 och 1998 samt jämförelsegrupper*. Under tryckning.
- Axelsson R., 1989, *Svensk arbetsmarknadspolitik: en kvantitativ analys av dess effekter*. Umeå universitet.
- Benner M., 1999, Nätverkens samhälle är mobilt och instabilt. *Svenska Dagbladet*, 1999-08-20.
- Bergeskog A., *Arbetsmarknadspolitisk översikt 1999*, IFAU, Stencilserie 1999:7.

- Berggren C., Brulin G. & Læstadius S., 1999a, Den globaliserade ekonomins regionala paradox. *Ekonomisk Debatt*, 1999 nr 6, årgång 27.
- Berggren C., Brulin G. & Læstadius S., 1999b, Generella faktorer eller handlande subjekt? Kommentar till Gallo, Braconier och Henrekson. *Ekonomisk Debatt*, 1999 nr 8, årgång 27.
- Berham J. & Stacey N., 2000, *The Social Benefits of Education*. The University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Betcherman G., McMullen & Davidman K., 1998, Training for the New Economy. A Synthesis Report. CPRN, Canadian Policy Research Networks Inc.
- Björk C., Ledarartikel i *Programjournalen Våren 2000*, Utbildningsradion.
- Björklund A., Edebalk P.G., Ohlsson R. & Söderström L., 1998, *Välfärdspolitik i kristid – håller arbetslinjen?* Välfärdspolitiska rådets rapport 1998, SNS Förlag.
- Björklund A. & Kjellström C., 1999, Estimating the Return to Investments in Education: How Useful is the Standard Mincer Equation? I Kjellström C., 1999, *Essays on Investment in Human Capital*. Swedish Institute for Social Research 36.
- Björklund A., 1999, Utbildningspolitik och utbildningens lönsamhet. I Calmfors L. & Persson M., (red.), 1999, *Tillväxt och ekonomisk politik*. Studentlitteratur, Lund.
- Björkman M., 2000, *Arbetskraftsstatus efter avslutad utbildning. En studie av deltagarna i Kunskapslyftet 1997*. D-uppsats vid Institutionen för nationalekonomi, Umeå universitet.
- Blomberg H. & Jonsson B., 1999, Öppen skola – ett kunskapslyft på biblioteket i Örebro. Centrum för Välfärdsforskning, Mälardalens högskola.
- Braconier H., 1999, Drivkrafter för tillväxt: Nationella institutioner eller regionala kluster? Replik till Berggren, Brulin och Læstadius. *Ekonomisk Debatt*, 1996 nr 7, årgång 27.
- Brandell L., 1998, *Nittiotalets studenter. Bakgrund och studiemönster*. Arbetsrapport nr 2, Studenterna i Sverige. Högskoleverket. Stockholm.
- Bradi, B., 1998, *Anförande vid seminariet "New Strategies for Lifelong Learning in Europe"*, Faro, December 1998.
- Brännäs K., 2000, *Estimation in a Duration Model for Evaluating Educational Programs*. Umeå Economic Studies No. 521, Umeå universitet.
- Bååth J.A., 1984 Essentials of Distance Education, Artikel i *Teaching at a Distance*, 25, s. 212–219.

- Calmfors L. & Persson M., 1999, Tillväxt och ekonomisk politik – en översikt. I Calmfors, & Persson (red.), 1999, *Tillväxt och ekonomisk politik*. Studentlitteratur, Lund.
- Carling K., Holmlund B. & Veljsiu A., 1999, *Do benefit cuts boost job findings? Swedish evidence from the 1990s*, IFAU, Working Paper, 1999:8.
- Castells M., 1996, 1997, 1998, *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Vol. 1: The Rise of the Network Society. 1996. Vol. 2: The Power of Identity. 1997. Vol. 3: End of Millennium. 1998. Blackwell Publishers Inc., Mass., USA.
- Castells M., 1999, *Informationsåldern. Ekonomi, samhälle och kultur*. Del 1, *Nätverksamhällets framväxt*, Daidalos.
- Cedering M. & Häggbom L., 1999, Utvärdering av två utbildningsmodeller inom Kunskapslyftet i Piteå och Överkalix kommuner. Institutionen för pedagogik och ämnesdidaktik, Luleå Tekniska Universitet
- Christensen J. & Westergaard-Nielsen N., 1999, Returns to Education in Europe. What can we learn from PURE-results? Papper presenterat vid "The PURE user-oriented seminar", Paris, oktober 1999.
- CSN, 1999a, *Budgetunderlag till budget 2000*, Jan Andréasson.
- CSN, 1999b, *Korttidsstudiestöd och timersättning, Regler och praxis*, 1999/2000.
- CSN, 1999c, *Studiehjälp, Regler och praxis*, 1999/2000.
- CSN, 1999d, *Särskilt vuxenstudiestöd och särskilt utbildningsbidrag, Regler och praxis*, 1999/2000.
- CSN, 2000a, Specialbearbetning av register över studerande med olika studiestöd. Dnr 13/2000.
- CSN, 2000b, *Årsredovisning 1999*. Tabellbilaga.
- Dahlberg M. & Forslund A., 1999, *Direkta undanträngningseffekter av arbetsmarknadspolitiska åtgärder*. IFAU, Forskningsrapport 1999:6.
- Dahlgren H., 1995, *Folkbildningen och deltagare med funktionshinder. Förutsättningar och möjligheter i sex kommuner samt vid 44 folk-högskolor. Analys av måldokument*. Rapport nr 1995:09, Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.
- Daschko M. & Kapsalis C., 2000, *Catching up with the Swedes. Probing the Canada – Sweden Literacy Gap*. National Literacy Secretariat, Human Resources Development Canada, Hull.
- Edgren J. & Nygren M., 1999, *Utbildning för konkurrenskraft – hänger Sverige och regionerna med?* Delrapport till SAF:s Strukturrapport 2000. Nyheter från SAF.

- Eriksson E.A. & Stenström M., 1999, *Scenarier för Tekniska Framsyn*.
- Flodström A., 1999, *Utredning om vissa myndigheter*. Näringsdepartementet.
- Folkbildningsrådet, 1996, *Vilka deltar i studiecirklar?*, Rapport från en undersökning av deltagare i studieförbundens cirkelverksamhet hösten 1995.
- Folkbildningsrådet, 1997, *Bidrag till studieförbunden. Motiv, definitioner, kriterier*, Stockholm.
- Folkbildningsrådet, 1998a, *Folkbildningen och högskolan*. Skrivelse till regeringskansliet, 1998-02-03.
- Folkbildningsrådet, 1998b, *Slutrapport om studieförbundens och folkhögskolornas särskilda utbildningsinsatser för arbetslösa budgetåret 1997*. Stockholm.
- Folkbildningsrådet, 1999a, *Delrapport om folkhögskolornas särskilda utbildningsinsatser för arbetslösa budgetåret 1999*. Stockholm.
- Folkbildningsrådet, 1999b, *Folkbildning på distans?*. Stockholm
- Folkbildningsrådet, 1999c, Remiss SOU 1998:131 CSN – En myndighet i ständig förändring.
- Folkbildningsrådet, 1999d, *Slutrapport om folkhögskolornas särskilda utbildningsinsatser för arbetslösa budgetåret 1998*. Stockholm.
- Folkbildningsrådet, 1999e, *Årsredovisning 1998*. Folkbildningsrådet 1999.
- Folkbildningsrådet, 2000a, *Budgetunderlag 2001–2003*.
- Folkbildningsrådet, 2000b, *Slutrapport om folkhögskolornas särskilda utbildningsinsatser för arbetslösa budgetåret 1999*. Stockholm.
- Folkbildningsrådet, 2000c, *Årsredovisning 1999*. Stockholm.
- Fredriksson M. & Svensson M., 2000, *Delrapport för KL-projektet*. Avdelningen för kvalitetsteknik & statistik, Luleå tekniska universitet.
- Föreningssparbanken & SACO, 2000, *En ljusnande framtid...?* Stockholm.
- Gallo F., 1999, ”Den globaliserade ekonomins paradox” – en kommentar. *Ekonomisk Debatt*, 1996 nr 6, årgång 27.
- Garpenby P. & Carlsson P., 1999, Mot bättre vetande – Statens roll vid kunskapsstyrning av hälso- och sjukvården. I SOU 1999:66, *God vård på lika villkor? – underlag till slutbetänkande. Bilaga 2–6*.
- Giertz E., 1999, *Komptens för tillväxt. Verksamhetsutveckling i praktiken*. Celamiab International AB.
- Gralberg A., 1999, Muntliga uppgifter, Kulturdepartementet.

- Grönkvist L., 2000, Stora skillnader i distansarbete. Artikel i *Perspektiv på arbetslivet*, 2000:1.
- Gustafsson R., 1999, Den nya ekonomistyrningen och arbetsmiljön. I SOU 1999:66, *De nya styrsystemen inom hälso- och sjukvården. Bilaga 1*.
- Gustavsson B., 1996, *Bildning i vår tid*. Wahlström & Wistrand. Stockholm.
- Hadnagy J., 1999, Callcentrer högriskbransch på frammarsch. *Perspektiv*, 1999:6.
- Handikappombudsmannen, 1999, *Undersökning om delaktighet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättning – en enkätundersökning bland Sveriges kommuner*. Delrapport till regeringen 1999.
- Heckman J. & Klenow P., 1998, Human Capital Policy. I Boskin M. (red.) *Policies to Promote Human Capital Formation*. Hoover Institution.
- Henrekson M., 1999, Socialt kapital och kluster i stället för goda generella villkor? Replik till Berggren, Brulin och Læstadius. *Ekonomisk Debatt*, 1996 nr 7, årgång 27.
- Hollander A., 1995, *Rättighetslag i teori och praxis*. Iustus förlag, Uppsala.
- Horsdal M., 1999, Den livshistoriske fortaelling i voksenundervisningen. Papper presenterat vid 10:de nordiska forskarkonferensen om folkbildning, vuxenutbildning, arbetsmarknadsutbildning och vuxenpedagogik, Tammerfors, maj 1999.
- Hult H., Larsson S., m.fl. *Varför avstår arbetslösa från studieplats i kommunal vuxenutbildning?*, Rapport nr 1997:01, Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.
- Högskoleverket och Skolverket, 1999, *Hur gick det sedan?* Högskoleverkets rapportserie 1999:7 R. Skolverkets rapport nr 168.
- Högskoleverket, 1999, *Årsrapport för universitet och högskolor 1998*. Stockholm.
- Högskoleverket, 2000a, *Högskolestudier och funktionshinder*, Högskoleverkets rapportserie 2000:4 R.
- Högskoleverket, 2000b, *Sökande och antagna bland dem som inte tidi-gare har studerat i högskolan – vad har hänt sedan 1995*. Högskoleverkets PM 2000-02-25.
- Höij M., 1999, E-linjen kräver ordning på kunskapen. Artikel i *CS Strategi*, 9 december 1999.
- Hörselpedagogiska föreningen, 1998, *Skrivelse till Socialministern 1998-10-27*, Dnr. S98/6442/ST.

- Inregia AB, 2000, *Resultaten av Kunskapslyftets första 18 månader – jämförelser mellan kommunerna*. Stockholm.
- Integrationsverkets hemsida, www.integrationsverket.se, 99-10-12
- Jacobsson S., Sjöberg C. & Wahlström M., 1999, Vad förklarar bristen på elektronikingenjörer och datavetare? *Ekonomisk Debatt* 1999:5, årgång 27.
- Jarnhammar, B-M., 2000, Muntliga uppgifter, Skolverket.
- Jensen R., 1999, *The Dream Society. How the Coming Shift from Infor-mation to Imagination Will Transform Your Business*. McGraw-Hill, New York.
- Jeppsson Grassman E. & Svedberg L., 2000, Ingen brist på engagemang. Artikel i *Svenska Dagbladet*, 2000-01-17.
- Johansson S-O., 1999, Muntliga uppgifter, Integrationsverket.
- Johansson U., 1997, *Evaluating the importance of intangibles: How are they managed and accounted for, and how do they contribute to growth and employment?* OECD proceedings. Industrial competitiveness in the knowledge-based economy. The new role of governments. Paris.
- Jonsson S., 2000, Internet förvärrar för de flesta. Artikel i *Dagens Nyheter* 2000-01-02.
- Jungerhem S., 1999, *Arbetskraft och konkurrenskraft i den svenska finansiella sektorn*. En studie på uppdrag av Finansmarknadsutredningen.
- Jönsson B., 1994, Ge oss bara verktygen. Artikel i *Framtidens skola*, Stockholm 1994.
- Kattilakoski S., 1999, Muntliga uppgifter, Integrationsverket.
- Kjellström C., 1999, *Essays on Investment in Human Capital*. Dissertation Series no. 36, Swedish Institute for Social Research, Stockholm University.
- Klingensjö L., 1999, Muntliga uppgifter, Svenska kommunförbundet.
- Knutsson B., 2000, Bestämningsfaktorer för val av studiefinansieringsform. Studerande i kommunal vuxenutbildning höstterminen 1997. C-uppsats vid Institutionen för nationalekonomi, Umeå universitet. Under tryckning.
- Kolk J., 1999a, *Finansieringsplan för framtida mål 3* (ur PM 990811).
- Kolk J., 1999b, *Utredningen om framtida mål 3 inom EU:s strukturfonder* Skrivelse, N 1999:06
- Konjunkturinstitutet, 2000, *Sveriges ekonomi – scenarier fram till år 2015*. Bilaga 1 till Långtidsutredningen 1999/2000. Fritzes, Stockholm.
- Lander R. & Larsson M., 1999a, *Val av vuxenstudier och erfarenheter efter ett år, Delstudier från utvärderingen av*

- Kunskapslyftet*, Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet. IPD-rapport nr 1999:11.
- Lander R. & Larsson M., 1999b, *Vuxenstudiernas början och ett år efter. Två delstudier från utvärderingen av kunskapslyftet*. Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet.
- Lander R. & Larsson M., 2000, *Kunskapslyftets effekter på kort sikt. Enkätstudie av deltagare och jämförelsegrupper mellan 1998 och 1999*. En preliminär rapport. Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet.

- Lander R., 2000, *Lärarna om vuxenutbildningen och Kunskapslyftet. Resultat från en riksrepresentativ enkät hösten 1999*. IPD-rapport 2000:1. Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet.
- Larsson, M., 2000, Preliminärt arbetsmaterial. Göteborgs universitet.
- Larsson S., Boozon S., Dahlgren L-O, Ellström P-E., Hult H. & Laginder A-M., 1999, *Vuxnas lärande – en profil vid Linköpings universitet*. Filosofiska fakulteten, Linköpings universitet, Rap-portserie, 1999:11.
- Liedman S-E., 1999, Föredrag vid konferensen "Livslångt lärande", Nordens folkliga akademi, Göteborg, 10–12 november 1999.
- Lindbeck A., Molander P., Persson P., Petersson O. & Swedenborg B., 2000, *Politisk makt med oklart ansvar. Ekonomirådets rapport 2000*. SNS Förlag.
- Lindberg I., 2000, *Välfärdens idéer: globaliseringen, elitismen och välfärdsstatens framtid*. Atlas, Stockholm.
- Lundberg L., 1999, *Sveriges internationella konkurrenskraft*. Bilaga 5 till LU 99.
- Lundgren K., 1999, Kortare lärotider och ett nytt lärandesystem. *Arbets-marknad och Arbetsliv*, 1999, nr 4, årgång 5.
- Lundquist Olof F., 1990, 1991 och 1993, *Studiefinansieringens betydelse för nybörjare i kommunal vuxenutbildning höstterminerna 1980 och 1986*. Delrapport 1–3, 1990:04, 1991:08 respektive 1993:09, Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.
- Magnusson L., 1999, Ett arbetsliv i förändring – Sverige 1950–2000. I SOU 1999:69, *Individen och arbetslivet – perspektiv på det samtida arbetslivet kring sekelskiftet 2000*.
- Mattsson P., 1999, Framväxten av den nya informationstidsåldern – en förstudie av förändrade krav i arbete och lärande ur ett globalt perspektiv 2000–2010. Rådet för Arbetslivsforskning.
- Mellander E., 1999, *Varför har efterfrågan fallit på lågutbildad arbets-kraft i svensk tillverkningsindustri?* IFAU, Forskningsrapport 1999:8.
- Melo, A., 1998, *Anförande vid seminariet "New Strategies for Lifelong Learning in Europe"*, Faro, december 1998
- Molander P., 1999, *En effektivare välfärdspolitik*. SNS Förlag.
- Myrberg M., E-Gustavsson A-L., 2000, *International Adult Literacy Survey, Invandrades läs-, skriv- och räkneförmåga på svenska*, Rapport till Skolverket och Kunskapslyftskommittén, Läspeda-gogiska Institutet EMIR, Linköpings universitet.

- Månsson E. & Ridne Å., 1999, Kunskapslyftet i Norrköpings kommun. En utvärdering av rekryterings- och vägledningsprocessen. Norrköpings kommun – Mimer.
- Mäkitalo Å., Hult H., m.fl., 1997, *Arbetslöshet eller utbildning? Om rekrytering av arbetslösa till komvux*, Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet.
- NOU 1997:25, *Ny kompetanse – Grunnlaget for en helhetlig etter- og videreutdanningspolitikk*.
- NUTEK, 1999a, *Flexibility Matters – Flexible Enterprises in the Nordic Countries*. NUTEK B 1999:7 och Regeringskansliet, Närings-departementet..
- NUTEK, 1999b, *Jämställdhet och lönsamhet*. Stockholm.
- NUTEK, 1999c, *Svenskt näringsliv på rätt väg? Bilaga 3 till Långtids-utredningen 1999/2000*. Stockholm.
- Näringsdepartementet, 1999a, *Projekt om en effektivare arbetsmarknadsutbildning*. Protokoll, 1999-06-21, N1999/8867/A.
- Näringsdepartementet, 1999b, *Regleringsbrev för budgetåret 2000 av-seende Arbetsmarknadsverket (AMV) och anslag inom UO13 Eko-nomisk trygghet vid arbetslöshet och UO14 Arbetsmarknad och arbetsliv*. Regeringsbeslut, 1999-12-16.
- OECD & U.S. Department of Education, 1999, *How Adults Learn*. Washington, DC.
- OECD, 1996, *Lifelong learning for all: Meeting of the education committee at ministerial level, 16–17 January 1996*. Paris.
- OECD, 1997a, *Lifelong learning to maintain employability: Meeting of the employment, labour and social affairs committee at ministerial level, 14–15 October 1997*. Paris.
- OECD, 1997b, *Literacy Skills for the Knowledge Society*. Paris.
- OECD, 1997c, *The World in 2020. Towards a New Global Age*. Paris.
- OECD, 1998a, *Education at a Glance. OECD Indicators 1998*. Paris.
- OECD, 1998b, *Education Policy Analysis 1998*. Paris.
- OECD, 1998c, *Human Capital Investment – An International Comparison*. Paris.
- OECD, 1998d, Uppgifter hämtade ur OECD:s utbildningsdatabas. Paris.
- OECD, 1999a, *Employment Outlook*. Paris.
- OECD, 1999b, *The Future of the Global Economy – Towards a Long Boom?* Paris.
- OECD, 1999c, *Lifelong Learning: Reducing the Risk of Underinvestment in Adults – Alternative Approaches to Financing Lifelong Learning*. DEELSA/ED(99) 14, Paris.

- OECD, 1999d, *Overcoming Exclusion Through Adult Learning*. Paris.
- OECD, 1999e, *Preparing Youth for the 21st Century: the Transition from Education to the Labour Market*. Paris.
- OECD, 1999f, *Proceedings from the Venice Conference on Decentralising Employment Policy – New Trends and Challenges*. Paris.
- OECD, 1999g, *The Science, Technology and Industry Scoreboard: Benchmarking the Knowledge-based Economies*. Paris.
- OECD, 1999h, *The Spotlight – Welcome to the 21st Century*. OECD Observer, No. 217/218, Summer 1999. Paris.
- OECD, 1999i, *Symposium on Measuring and Reporting Intellectual Capital: Conference Report and Proposal for Further Work*. DEELSA/ED (99) 15. Paris.
- Olsson J., 1998, Personlig information i anslutning till de citerade SACO-kalkylerna i SOU 1998:51.
- Paldanius S., Hult H., m.fl., 1997, *Olika betydelser av kommunal vuxenutbildning för arbetslösa*, Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet
- Paldanius S., 2000, Kunskapslyftet – till vilken nytta? Berättelser om skäl till att inte vilja studera i Kunskapslyftet. Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet, Linköping. Under tryckning
- Persson H., 1999, Job and worker flows in Sweden 1986–1995. In H. Persson, *Essays on Labour Demand and Career Mobility*. Dissertation Series no. 40, Swedish Institute for Social Research, Stockholm University.
- Persson K. & Johansson E., 2000, *Friare användning av arbetsmarknadspolitiska medel. Slutrapport*. IFAU. Forskningsrapport 2000:1.
- Persson K., 1999, Lärande över Internet Utlandsrapport USA 9905, Sveriges Tekniska Attachéer, Stockholm.
- R & D, nr 5 2000. Stockholm.
- Regeringsbeslut 1998-11-26, *Uppdrag att inventera situationen för funktionshindrade studenter inom högskolan och hos enskilda utbildningsanordnare (U98/4203/UH)*.
- Regeringsbeslut 1999-12-16, *Regleringsbrev för budgetåret 2000 avse-ende anslag till folkbildningen*.
- Regné H., 1997, *Training at the Job and Training for a New Job: Two Swedish Studies*. Swedish Institute for Social Research 29. Stockholms universitet.
- Reich R., 1991, *The Work of Nations. Preparing Ourselves for 21st-Century Capitalism*. New York.

- Resolution 97/C 12/01, EU:s ministerråd, *Resolution (97/C 12/01) om lika möjligheter för människor med funktionshinder.*
- RFV, 1991, *Rehabilitering och rehabiliteringsersättning enligt lagen om allmän försäkring.* RFV:s Allmänna Råd 1991:12.
- RFV, 1995, *Kartläggning av den ekonomiska situationen för elever vid riksgymnasierna för döva, hörselskadade samt svårt rörelsehindrade ungdomar.* RFV anser 1995:18.
- RFV, 1998a, *Assistansersättning* Riksförsäkringsverkets Allmänna Råd 1998:6.s
- RFV, 1998b, *Förtidspension enligt lagen om allmän försäkring. Bestämning av rätt till förtidspension/sjukbidrag.* RFV:s Allmänna Råd 1998:16.
- RFV, 1998c, Riksförsäkringsverket remissyttrande över betänkande (SOU 1997:166) *Ohälsförsäkringen – Trygghet och Aktivitet*, Dnr 10194/97 - 431.
- RFV, 1999a, *Den nya allmänna pensionen – med orange brev 1999 som utgångspunkt.* RFV Redovisar 1999:12.
- RFV, 1999b, *Morgondagens rehabilitering – om försäkringskassans uppdrag och gränssnitt mot rehabiliteringsansvariga parter.* RFV Anser 1999:8.
- RFV, 1999c, *rfv.se, Tidning om socialförsäkring*, Nr 4. Stockholm.
- RFV, 1999d, *Socialförsäkring 1997 och 1998*, Stockholm.
- RFV, 1999e, *Socialförsäkringsboken 1999*. Stockholm.
- RFV, 1999f, *Vilka ekonomiska insatser görs för rehabilitering av per-soner i yrkesverksam ålder?* RFV Redovisar 1999:5.
- Riksdagens Revisorer, 1999a, *Högskoleverkets granskande och främ-jande roll.* Rapport 1999/2000:3.
- Riksdagens Revisorer, 1999b, *Skolverket och skolans utveckling.* För-slag till riksdagen 1998/99:RR8.
- Riksrevisionsverket, 1996, *Förhållandet stat-kommun – en strategi för effektivitetsrevisionens granskningsinsatser.* RRV 1996:28.
- Riksrevisionsverket, 1999, *Folkbildning – Styrning och kontroll* Rap-port 1999:44, Stockholm.
- Rojas M., 2000, *Slopa socialbidraget i fattiga områden*, *Dagens Nyheter* (DN-debatt), 000125.
- Roos G., Brevner E. & Bäcklin J., 1999, *Framtida utbildningsplaner – Studerande vid komvux/Kunskapslyftet våren 1998 i Bollnäs, Hudiksvall, Ljusdal, Nordanstig, Ockelbo, Ovanåker och Söder-hamn.* Studiecetra Hälsingland.
- Rubenson K., Tuijnman A. & Wahlgren B., 1999, *Från Kunskapslyftet till en Strategi för Livslångt Lärande. Ett perspektiv på svensk vuxenutbildningspolitik.* SOU 1999:141.

- Rudén C., Hansson S.O., Johannesson M. & Winborg M., 1999, *Att se till eller titta på – om tillsynen inom miljöområdet*. Rapport till ESO, Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, Ds 1998:50.
- SACO, 1999, SACO & framtiden. Artikel i *Akademikerfakta*, nr 3, 1999.
- Salo P., 1999, Folkbildning med och utan framtid. Papper presenterat vid 10:e nordiska forskarkonferensen om folkbildning, vuxen-utbildning, arbetsmarknadsutbildning och vuxenpedagogik, Tammerfors, maj 1999.
- Salonen T., 1999, *Ersättning vid arbetslöshet – socialbidrag eller arbetslöshetsersättning*, Svenska kommunförbundet, Socialhögskolan i Lund.
- SCB, 1997, Information och arbetsmarknad, *De funktionshindrades situation på arbetsmarknaden – en pilotundersökning*.
- SCB, 1998a, *Trender och Prognoser '98 med sikte på 2015*.
- SCB, 1998b, *Utbildningskostnader 1993–1997. Statistiska Meddelanden O 23 SM 98 01*.
- SCB, 1999a, *Arbetskraftsprognos 1999 – Utvecklingen till år 2015 enligt två alternativa scenarier*.
- SCB, 1999b, *Bakgrundsmaterial om befolkningens utbildning, KOMVUX-studier HT 1988 – VT 1998*.
- SCB, 1999c, *Befolkningens utbildningsnivå*.
- SCB, 1999d, *Kunskapslyftsdata efter KLK. PM 1999-11-03*.
- SCB, 1999e, *Pressmeddelande från SCB, Nr 1999:28*.
- SCB, 1999f, *Staff training costs 1999, Bakgrundsfakta till Arbetsmarknads- och Utbildningsstatistiken 1999:1*.
- SCB, 1999g, *Statistiska meddelanden, Folkhögskolan vår- och höstterminen 1998*.
- SCB, 1999h, *Statistiska meddelanden, Personalutbildning första halv-året 1999*.
- SCB, 1999i, *Tema utbildning, Befolkningens utbildning, Nr 2*.
- SCB, 1999j, *Utbildning och efterfrågan på arbetskraft, Utsikter till år 2005, Information om utbildning och arbetsmarknad 1999:3*.
- SCB, 1999k, *Bearbetning för Kunskapslyftskommittén av SCB:s ULF-undersökningar. Dnr 51/1999*
- SCB, 1999k, *Vad händer efter grundskolan? Enkätundersökning våren 1999 bland ungdomar födda år 1978. Statistiska Meddelanden U 48 SM 99 01*.
- SCB, 1999l, *Välfärd och ojämlikhet i 20-årsperspektiv 1975–1995. Levnadsförhållanden rapport 91*.
- SCB, 2000a, *Beräkning av konsekvenser för högskolan till följd av kunskapslyftet (PM av Kerstin Karlsson)*.

- SCB, 2000b, *Det framtida studiedeltagandet* (PM av Kerstin Karlsson).
- SCB, 2000c, *Inkomst- och sysselsättningseffekter av kommunal vuxen-utbildning och implikationer för Kunskapslyftet*. Gun Alm Stenflo, AM/PI, SCB.
- SCB, 2000d, *Kunskapslyftets effekt på befolkningens utbildningsnivå*, Prognos inklusive tabellbilaga (Rapport av Hans Eriksson). Dnr 45/1999.
- SCB, 2000e, Specialbearbetning av databasen Louise och Ams sökanderegister (Händel) för Kunskapslyftskommittén. Dnr 52/1999.
- Schwieler-Boija G., 1999, Muntliga uppgifter, Arbetsmarknadsstyrelsen.
- SIH 1999, *SIH:s årsredovisning 1998. Lika möjligheter till utbildning – en fråga om kunskap och bemötande*.
- SIH 2000, *SIH:s årsredovisning för 1999. En skola för alla – i ett samhälle för alla*.
- Sisus, 1999, *Åtterrapporering av uppdrag att redovisa och analysera samspelet mellan statsbidrag som fördelats av Folkbildningsrådet respektive Sisus*. Dnr 271/1999.
- Sjödén J., 1999, Sannolikheten att återgå som arbetssökande efter avslutad utbildning – en studie av arbetshandikappade inom kommunal vuxenutbildning. C-uppsats vid Institutionen för nationalekonomi, Umeå universitet.
- SKOLFS 1994:2, Förordning om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna.
- Skolverket, 1996, *Gymnasieutbildning i Örebro för döva och hörsel-skadade*, Skolverkets rapport nr 102.
- Skolverket, 1997a, *Kunskapslyftet hösten 1997. En verksamhets-uppföljning*. Dnr 97:1646, Stockholm.
- Skolverket, 1997b, *Skolan i siffror 1997: Del 1. Betyg och utbildnings-resultat*. Rapport nr 128.
- Skolverket, 1997c, *Skolan i siffror 1997: Del 2. Elever och lärare*. Rapport nr 130.
- Skolverket, 1997d, *Utvärdering av den statliga specialskolan – metod, slutsatser och resultatbedömning; Skolverket 1997-09-03*.
- Skolverket, 1997e, *Utvärderingen av den statliga specialskolan – organisation och resultat; Skolverket 1997-09-03*.
- Skolverket, 1997f, *Vem älskar sfi?* Skolverkets rapport nr 131, Stockholm.
- Skolverket, 1998a, *Första året med Kunskapslyftet, Delrapport nr 3*. Dnr 97:1646, Stockholm.

- Skolverket, 1998b, *Kunskapslyftet och den kommunala vuxenutbildningen, Delrapport nr 2*. Dnr 97:1646, Stockholm.
- Skolverket, 1998c, *Skolan i siffror 1998: Del 1. Betyg och utbildnings-resultat*. Rapport nr 142.
- Skolverket, 1998d, *Skolan i siffror 1998: Del 2. Elever och lärare*. Rapport nr 148.
- Skolverket, 1998e, *Åtgärdssystemet och behovet av sanktioner. Redovisning av ett regeringsuppdrag*. Dnr 1999:1750.
- Skolverket, 1999a, *Barnomsorg och skola i siffror 1999: Del 1. Betyg och utbildningsresultat*. Skolverkets rapport nr 159.
- Skolverket, 1999b, *Barnomsorg och skola. Jämförelsetal för huvudmän*. Skolverkets rapport nr 165.
- Skolverket, 1999c, *Barnomsorg och skola i siffror 1999: Del 2. Barn, personal, elever och lärare*. Skolverkets rapport nr 167.
- Skolverket, 1999d, *Barnomsorg och skola i siffror 1999: Del 3. Kostnader*. Skolverkets rapport nr 171.
- Skolverket, 1999e, *Barnomsorg och skola – Jämförelsetal för skolhuvudmän. Resurser. Årsrapport, oktober 1999*. Skolverkets rapport nr 172.
- Skolverket, 1999f, *Beskrivande data om barnomsorg och skola 99*. Skolverkets rapport nr 173.
- Skolverket, 1999g, *Den gymnasiala vuxenutbildningen och Kunskaps-lyftet, Delrapport nr 4*. Dnr 97:1646, Stockholm.
- Skolverket, 1999h, *Hur styr vi mot en bra skola?* Stockholm.
- Skolverket, 1999i, *Läget i grundskolan 1999. En temabild utgiven av Skolverket*.
- Skolverket, 1999j, *Läroplanerna i praktiken. Utvärdering av skolan 1998 avseende läroplanens mål*. Rapport nr 175.
- Skolverket, 1999k, *Styrdokument för vuxenutbildning, Delrapport till regeringen dnr 99:975, daterad 1999-10-15*.
- Skolverket, 1999l, *Två år med Kunskapslyftet i den kommunala vuxen-utbildningen – Våren 1999*. Delrapport nr 5, december 1999.
- Skolverket, 1999m, *En utvärdering av sÄrvux*.
- Skolverket, 2000a, *Barnomsorg & skola i siffror 2000: Del 1. Betyg och utbildningsresultat*. Skolverkets rapport nr 181.
- Skolverket, 2000b, *Det livslånga och livsvida lärandet*. Stockholm.
- Skolverket, 2000c, *Lyft eller bredd? Utbildningsnivåer före och efter studier i kommunal vuxenutbildning/Kunskapslyftet läsåret 1997/98*. Dnr 1999:633, Avdelningen för uppföljning och utvärdering, Stockholm.
- Skolverket, 2000d, *Skolan och den föränderliga ekonomin*. Skolverkets rapport nr 179.

- Skolverket, 2000e, *Validering*.
- SOCFS 1998:11 (S) Socialstyrelsens allmänna råd om försörjningsstöd
- Socialstyrelsen, 1997a, *Slutrapport om uppföljningen av tolktjänstverk-samheten för barndomsdöva, dövblinda, vuxendöva och hörsel-skadade Rapport nr 1997:22*.
- Socialstyrelsen, 1997b, *Svensk version av WHO:s internationella han-dikappklassifikation ICDH (1993)*. Stockholm.
- Socialstyrelsen, 1999a, *Hörhjälpmedel – Prioriteringar i praktiken Landstingens regler vid utprovning m.m. SoS-rapport 1999:18*.
- Socialstyrelsen, 1999b, *Långvarigt socialbidragstagande under 1990-talet*, Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 1999:5.
- Socialstyrelsen, 2000, *Uppföljning av landstingens tolktjänstverksam-het för barndomsdöva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade 1998*. Stockholm.
- SsL 1984:122 *Barntillägg i Särskilt vuxenstudiestöd, SVUX*.
- Statens invandrarverk, 1999, *Årsredovisning 1998*.
- Statskontoret, 1996, *Statens styrning av kommunal verksamhet – En studie åt Kommunala förnyelsekommittén*, Stockholm.
- Statskontoret, 1997, *Perspektiv på rehabilitering*, Statskontoret 1997:27. Stockholm.
- Statskontoret, 1998a, *Kommunernas kostnader för kunskapslyftet*. Pm daterad 1998-04-29 utarbetad av Uppdragsenhet 1.
- Statskontoret, 1998b, *Kunskapslyftet som modell och metod – adhocрати eller byråkrati?* Stockholm.
- Statskontoret, 1999a, *Finansieringen av den kommunala vuxenutbild-ningen/Kunskapslyftet*. Pm daterad 1999-08-11 utarbetad av Kom-mun- och välfärdsenheten.
- Statskontoret, 1999b, *Finansieringen av den kommunala vuxenutbild-ningen/Kunskapslyftet*. Dnr. 1999/0284-5.
- Statskontoret, 1999c, *Hur mycket kostar Kunskapslyftet? – En analys av kommunernas kostnader och bidrag. En studie på uppdrag av Kunskapslyftskommittén*. Statskontoret 1999:18.
- Statskontoret, 1999d, *Utvecklingsgarantin för ungdomar – Det första året*, PM 1999-02-12, Stockholm.
- Statskontoret, 2000, *Former av finansiering av individuell kompetens-utveckling*,
- Statsliggaren, 1999a, Utgiftsområde 14. Stockholm.
- Statsliggaren, 1999b, Utgiftsområde 17. Stockholm.
- Statsliggaren, 2000, Utgiftsområde 10. Stockholm.
- Stockholms universitet, 1999, *Statistik rörande de största grupperna av studenter och forskarstuderande med funktionshinder*, Stock-holms universitets hemsida, www.sb.su.se, 1999-03-12.

- Storesletten K. & Zilibotti F., 1999, Utbildning, utbildningspolitik och tillväxt. I Calmfors L. & Persson M., (red.), 1999, *Tillväxt och eko-nomisk politik*. Studentlitteratur.
- Svenska ESF-rådet, 2000, Europeiska socialfonden i Sverige, Informationsmaterial.
- Svenska Kommunförbundet, 1999a, *Kvalitetsutmärkelsen Svensk Skola*. Stockholm.
- Svenska kommunförbundet, 1999b, *Möjligheter och hinder*, En rapport om socialbidrag och arbetslöshet, Kommunförbundet Värmland.
- Svenska Kommunförbundet, 1999c, *Utvecklingsgarantin – som kommunerna ser det*. Skriftserie från sektionen för arbetsmarknads- och näringslivsutveckling nr 5 1999, 1999-06-08, Stockholm.
- Svenska Unesco-rådet, 1996, *Salamanca-deklarationen och handlings-ram för undervisning av elever med behov av särskilt stöd*, Svenska Unesco-rådets skriftserie nr 4, 1996.
- Svensson B. & Wahlbin C., 2000, *Livslångt lärande för alla. Slutrapport från panelen Utbildning och lärande i Teknisk Framsyn*. (Manuskript i arbete 13 januari 2000).
- Söderström L., Björklund A., Edebalk P.G. & Kruse A., 1999, *Från dagis till servicehus – välfärdspolitik i livets olika skeden*. Välfärdspolitiska rådets rapport 1999, SNS Förlag.
- Thorlund A., 1997, *Utbildningssatsningar på arbetslösa. Hur går det?* PM, CSN.
- Thorlund A., 1999, Muntliga uppgifter, CSN.
- Thörn H., 2000, Skilda världar. Artikel i *Dagens Nyheter* 2000-01-21.
- Tillhammar S., 1998, Kunskapslyftet som modell och metod – redovisning av ett uppdrag. Kunskapslyftskommittén.
- TT, 99-12-03, "Kritik mot regeringens kompetensstöd"
- Törnqvist H., 1999, Nya ekonomiska styrformer – bakgrund, utformning och effekter. I SOU 1999:66, *De nya styrsystemen inom hälso- och sjukvården. Bilaga 1*.
- Undervisningsministeriet, 1999, Vuxenutbildningsrådet. Broschyr.
- Ungdomsstyrelsen, 1999, *Utvecklingsgarantin för långtidsarbetslösa ungdomar i 10 kommuner*, (Bil. 3) PM 1999-04-28, Dnr 11-27/98.
- Utbildningsdepartementet, 1990, *Statsliggaren 1990/91*. Stockholm
- Utbildningsdepartementet, 1997, *Regleringsbrev för budgetåret 1998 avseende anslag till universitet och högskolor m.m.*
- Utbildningsdepartementet, 1998, *Regleringsbrev för budgetåret 1999 avseende anslag till universitet och högskolor m.m.* Regeringsbeslut 30, 1998-12-17, Utgiftsområde 16, Verksamhetsområde B.

- Utbildningsdepartementet, 1999a, *Regleringsbeslut för budgetåret 2000 avseende anslag till folkbildningen*. Regeringsbeslut 36, 1999-12-16 U1999/4480/V.
- Utbildningsdepartementet, 1999b, *Regleringsbrev för budgetåret 2000 avseende anslag till barnomsorg, skola och vuxenutbildning*. Regeringsbeslut, 1999-12-16, Utgiftsområde 16, Verksamhetsom-råde A.
- Utbildningsdepartementet, 1999c, *Regleringsbrev för budgetåret 1999 avseende Distansutbildningsmyndigheten*. Regeringsbeslut 14 1999-06-23, U1999/196:1825/ST.
- Utbildningsdepartementet, 1999d, *Vuxenlärare får 30 miljoner kronor för utvecklingsprojekt*. Pressmeddelande, 1999-02-12.
- Utrikesdepartementet m.fl., 1995, *Standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet*. Stockholm.
- Wadensjö E., 1991. *Högre utbildning och inkomster*. I Expertrapport nummer 4 från Produktivitetsdelegationen. Stockholm.
- Wadensjö E., 1999, 1990-talets ekonomiska utveckling och arbetsmarknad. I SOU 1999:69, *Individen och arbetslivet – perspektiv på det samtida arbetslivet kring sekelskiftet 2000*.
- Walker I., 1999, Social returns and private gross/net returns to education. Presentation vid "The PURE user-oriented seminar", Paris, oktober 1999.
- van Wieringen F. & Attwell G., (red.) 1999, *Vocational and Adult Education in Europe*. Kluwer Academic Publishers.
- Wass, K., 1999, *Hur formas den nya vuxenutbildningen? Nationell utvärdering av Kunskapslyftet*. Delrapport 1. IPD-rapport 1999:03. Institutionen för pedagogik och didaktik. Göteborgs universitet.
- Wass K., 2000a, *Hur formas den nya vuxenutbildningen? Nationell utvärdering av Kunskapslyftet. En övergripande analys*. Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet. Göteborg. Under tryckning
- Wass K., 2000b, *Hur formas den nya vuxenutbildningspolitiken? Delrapport 2*. Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet (under publicering).
- Westerlund O., 2000, *Inskrivningstid vid arbetsförmedlingen efter avslutade studier. Deltagare i Kunskapslyftet och arbetsmarknadsutbildning 1997*. Under tryckning.
- Wolter S. & Weber B., 1999, *Skilling the unskilled – a question of incentives? International Journal of Manpower*, 1999 årgång 20, nr 3/4.

- www.esf.amv.se (Europeiska socialfondens i Sverige hemsida) 2000.03.16
- www.Eva.dk, 2000, *EVA – Danmarks Evallueringsinstitut*. Hämtad 2000-02-15.
- www.naring.regeringen.se/fragor/arbetsmarknad/projekt/arbetsloshet.htm. Hämtad 1999-12-18.
- www.sister.nu, 2000, *Swedish Institute for Studies in Education and Research*. Hämtad 2000-03-06.
- www.skandia.se (Försäkringsföretaget Skandias hemsida) 1999.12.15
- www.saf.se/skola, 2000.
- www.svekom.se, 2000.
- Åberg R., 1999, *Balansen mellan arbetskraftens utbildningsnivå och jobbens kvalifikationskrav – ett struktur- eller konjunkturproblem?* Stencil.

Offentligt tryck*Departementsserien*

Ds 1997:47, *Introduktionsersättning – tre alternativ.*

Ds 1999:18, *Vilande förtidspension – stimulans till återgång i arbets-livet.*

Ds 1999:19 *Beräkningsunderlag för dag ersättning – sjukpenning, för-äldraersättning m.m.*

Ds 1999:54, *Samverkan för färre bidrag och fler i jobb.*

Ds 1999:58, *Kontrakt för arbete. Rättvisa och tydliga regler i arbetslös-hetsförsäkringen.*

Ds 1999:68, *Att finansiera forskning och utveckling.*

Direktiv

Direktiv 1988:53, Kommittédir., *Direktiv till 1989 års handikapputredning.*

Direktiv 1997:9, Kommittédir., *Ersättning vid långvarigt nedsatt arbetsförmåga.*

Direktiv 1997:10, Kommittédir., *Introduktion för nyanlända invandrare samt ny myndighetsstruktur för det integrationspolitiska området.*

Direktiv 1997:104, Kommittédir., *Tilläggsdirektiv till Kunskapslyftskommittén (1995:09).*

Direktiv 1999:15, Kommittédir., *Översyn av skollagen, m.m.*

Direktiv 1999:44, Kommittédir., *Den arbetslivsinriktade rehabiliteringen.*

Direktiv 1999:45, Kommittédir., *Förslag till ett samlat programdokument för Europeiska socialfondens mål 3 under perioden 2000–2006, m.m.*

Direktiv 1999:57, Kommittédir., *Delegation för fortsatt utveckling av utjämningsystemet för kommuner och landsting.*

Direktiv 1999:58, Kommittédir., *Expertgrupp för utredning av möjligheterna att förenkla utjämningsystemet för kommuner och lands-ting.*

Direktiv 1999:86, Kommittédir., *Validering av vuxnas kunskap och kompetens.*

Direktiv 1999:106, Kommittédir., *Förutsättningarna för att införa ett system för individuell kompetensutveckling.*

Direktiv 1999:107, Kommittédir., *Vägledningen i skolväsendet.*

Direktiv 2000:04, Kommittédir., *Infrastrukturprogram för bredbandskommunikation.*

Direktiv 2000:09, Kommittédirekt., *Statens stöd i specialpedagogiska frågor.*

Propositioner

Proposition 1979/1980:1, *Förslag till statsbudget, finansplan m.m.*

Proposition 1990/1991:82, *Folkbildning.*

Proposition 1990/1991:85, *Växa med kunskaper – om gymnasieskolan och vuxenutbildningen.*

Proposition 1990/1991:188, *Om ansvaret för skolan.*

Proposition 1992/1993:1, *Universitet och högskolor – frihet och kvalitet.*

Proposition 1992/1993:159, *Om stöd och service till vissa funktionshindrade.*

Proposition 1992/1993:250, *En ny läroplan och ett nytt betygssystem för gymnasieskolan, komvux, gymnasiesärskolan och särvox.*

Proposition 1993/1994:126, *Svenskundervisning för invandrare.*

Proposition 1995/1996:146, *Vissa frågor om personlig assistans.*

Proposition 1995/1996:150, *Ekonomisk vårproposition med förslag till riktlinjer för den ekonomiska politiken, utgiftstak, ändrade förslag för budgetåret 1995/96, finansiering m.m.*

Proposition 1995/1996:222, *Vissa åtgärder för att halvera arbetslösheten till år 2000, ändrade anslag för budgetåret 1995/96, finansiering m.m.*

Proposition 1997/1998:16, *Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrapolitik till integrationspolitik.*

Proposition 1997/1998:111, *Reformerad förtidspension m.m.*

Proposition 1997/1998:115, *Folkbildning.*

Proposition 1997/1998:177, *Ny lag mot åtgärder mot etnisk diskriminering i arbetslivet.*

Proposition 1998/1999:1, *Förslag till statsbudget, finansplan m.m.*

Proposition 1998/1999:105, *Elever med funktionshinder – ansvar för utbildning och stöd.*

Proposition 1998/1999:110, *Vissa skolfrågor m.m.*

Proposition 1999/2000:1 *Förslag till statsbudget, finansplan m.m.*

Proposition 1999/2000:4, *Vilande förtidspension.*

Proposition 1999/2000:10, *Ett reformerat studiestödsystem.*

Proposition 1999/2000:28, *Studentinflytande och kvalitetsutveckling i högskolan.*

Proposition 1999/2000:71, *Vissa organisationsfrågor inom näringspolitiken.*

Proposition 1999/2000:81, *Forskning för framtiden en ny organisation för forskningsfinansiering.*

Proposition 1999/2000:86, *Ett informationssamhälle för alla.*

Riksdagsbetänkanden

Betänkande 1997/98:SfU11, *Förtidspension.*

Betänkande 1999/2000:SfU05, *Vilande förtidspension.*

SFS

SFS 1962:381, *Lag om allmän försäkring.*

SFS 1976:380, *Lag om arbetsskadeförsäkring.*

SFS 1979:84, *Lag om delpensionsförsäkring.*

SFS 1980:620, *Socialtjänstlagen.*

SFS 1981:518, *Förordning om statsbidrag till studiecirklar m.m.*

SFS 1982:763, *Hälso- och sjukvårdslagen.*

SFS 1983:1031, *Förordning om särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa.*

SFS 1985:1100, *Skollag.*

SFS 1987:406, *Förordning om arbetsmarknadsutbildning.*

SFS 1987:409, *Förordning om bidrag till arbetshjälpmedel.*

SFS 1990:927, *Förordning om statlig ersättning för flyktingmottagande m.m.*

SFS 1991:481, *Folkbokföringslagen.*

SFS 1991:977, *Förordning om statsbidrag till folkbildningen.*

SFS 1991:1047, *Lag om sjuklön.*

SFS 1991:1081, *Förordning med instruktion för Statens institut för handikappfrågor i skolan.*

SFS 1991:1108, *Lag om statens skolor för vuxna.*

SFS 1991:1321, *Förordning om rehabiliteringsersättning.*

SFS 1992:394, *Gymnasieförordningen.*

SFS 1992:403, *Förordning om kommunal vuxenutbildning.*

SFS 1992:1068, *Lag om introduktionsersättning för flyktingar och vissa andra utlänningar.*

SFS 1992:1434, *Högskolelagen.*

SFS 1993:387, *Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade.*

SFS 1993:389, *Lag om assistansersättning.*

SFS 1994:137, *Lag om mottagande av asylsökande m.fl.*

SFS 1994:847, *Lag om tekniska egenskapskrav på byggnader.*

SFS 1994:895, *Förordning om svenskundervisning.*

SFS 1995:401, *Specialskoleförordningen.*

SFS 1996:1206, *Förordning om fristående skolor.*

SFS 1996:1397, *Förordning om statsbidrag för särskild utbildningsinsats inom folkhögskolan.*

SFS 1996:1596, *Bibliotekslagen.*

SFS 1997:238, *Lag om arbetslöshetsförsäkring.*

- SFS 1997:835, *Förordning om arbetslöshetsförsäkring.*
SFS 1997:845, *Förordningen om uppdragsutbildning vid universitet och högskolor.*
SFS 1997:846, *Högskoleförordningen.*
SFS 1997:1231, *Förordning med instruktion för Svenska EU-programkontoret för utbildning och kompetensutveckling.*
SFS 1997:1268, *Lag om kommuners ansvar för ungdomar mellan 20 och 24 år.*
SFS 1998:201, *Förordning med instruktion för Integrationsverket.*
SFS 1998:276, *Förordning om statligt stöd till särskilda satsningar på utbildning av vuxna.*
SFS 1998:674, *Lag om inkomstgrundad ålderspension.*
SFS 1998:702, *Lag om garantipension.*
SFS 1998:1784, *Förordning om arbetsmarknadspolitiska aktiviteter.*

Skrivelser

- Skr. 1996/97:112, *Utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning – Kvalitet och likvärdighet.*
Skr. 1996/97:120, *Regeringens skrivelse om handikappolitik.*
Skr. 1997/1998:237, *Förtidspension.*
Rskr. 1998/99:121, *Samverkan, ansvar och utveckling. Utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning.*
Skr. 1999/2000:97, *Vilande förtidspension.*

SOU

- SOU 1990:19, *Handikapp och välfärd? En lägesrapport – delbetänkande av 1989 års handikapputredning.*
SOU 1992:122, *Social bakgrund, studiestöd och övergång till högre studier.*
SOU 1993:85, *Ursprung och utbildning.*
SOU 1995:141, *Folkbildning och vuxenstudier.*
SOU 1996:27, *En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande.*
SOU 1996:90, *Sammanhållet studiestöd.*
SOU 1996:164, *Livslångt lärande i arbetslivet – steg på vägen mot ett kunskapssamhälle.*
SOU 1996:167, *Gymnasieutbildning för vissa ungdomar med funktionshinder.*
SOU 1996:169, *Förnyelse av kommuner och landsting.*
SOU 1997:118, *Delade städer.*
SOU 1997:120, *Vuxenpedagogik i Sverige – Forskning, utbildning, utveckling. En kartläggning.*
SOU 1997:158, *Vuxenutbildning i teori och praktik.*
SOU 1997:166, *Ohälsöförsäkringen – Trygghet och aktivitet.*

- SOU 1998:3, *På distans – Utbildning, undervisning och lärande.*
- SOU 1998:51, *Vuxenutbildning och livslångt lärande – Situationen inför och under första året med Kunskapslyftet.*
- SOU 1998:57, *Utvärdering av distansutbildningsprojekt med IT-stöd.*
- SOU 1998:66, *Funkis – funktionshindrade elever i skolan.*
- SOU 1998:83, *På distans – utbildning, undervisning och lärande; Kostnadseffektiv distansutbildning.*
- SOU 1998:104, *Arbetsgivarens rehabiliteringsansvar.*
- SOU 1998:106, *Unga i ohälsöförsäkringen – Tid för aktivitet och utveckling.*
- SOU 1998:121, *Arbetsförhållanden och attityder – professionellas mö-te med personer med funktionshinder.*
- SOU 1999:23, *Utveckling av mänskliga resurser i arbetslivet.*
- SOU 1999:39, *Vuxenutbildning för alla? Andra året med Kunskapslyftet.*
- SOU 1999:46, *Ökade socialbidrag.*
- SOU 1999:63, *Att lära och leda – En lärarutbildning för samverkan och utveckling.*
- SOU 1999:66, *God vård på lika villkor? – om statens styrning av hälso- och sjukvården.*
- SOU 1999:97, *Socialtjänst i utveckling.*
- SOU 1999:119, *Utvärderingen av KY.*
- SOU 1999:122, *Kvalificerad Yrkesutbildning. Slutbetänkande från kommittén för kvalificerad yrkesutbildning.*
- SOU 1999:137, *Hälsa på lika villkor – andra steget mot nationella folkhälsomål.*
- SOU 1999:141, *Från Kunskapslyftet till en Strategi för Livslångt Lärande. Ett perspektiv på svensk vuxenutbildningspolitik.*
- SOU 2000:01, *En uthållig demokrati – Politik för folkstyrelse på 2000-talet.*
- SOU 2000:07, *LU – Långtidsutredningen 1999/2000.*

Kommittédirektiv

Ett nationellt kunskapslyft för vuxna

Dir. 1995:67

Beslut vid regeringssammanträde den 1 juni 1995

Sammanfattning av uppdraget

Huvudstrategin för att bevara och utveckla vår välfärd och förhindra uppkomsten av ett tvätredjedelssamhälle är att Sverige skall utvecklas som ett kunskapssamhälle, där alla människor får reella möjligheter att vidareutveckla sig. Utbildning spelar en central roll för att stimulera den ekonomiska tillväxten.

En parlamentariskt sammansatt kommitté tillkallas med uppdrag att i *ett första steg* föreslå mål för ett nationellt kunskapslyft för vuxna som en del i en strategi för ett livslångt lärande. Kommittén skall därvid bedöma

- om de allmänna målen för den samhällsstödda vuxenutbildningen behöver revideras,
- hur dessa mål skall kompletteras för att omfatta alla former av vuxenutbildning.

Arbetet skall avspegla hela vuxenutbildningen och visa vilken kontinuerlig utbildning och fortbildning som vuxna behöver i ett samhälle där kraven på kunskap höjs. Kommittén skall

- bedöma vilka satsningar det behövs på grundläggande och gymnasiala utbildningar och på andra former av fortbildning och vidareutbildning,
- göra denna bedömning ur den enskildes, samhällets och arbetslivets perspektiv.

Kommittén skall i ett *andra steg*, med beaktande av den centrala frågan om ansvaret för utbildningens finansiering,

- ta ställning till vilket ansvar som skall vila på den offentligt finansierade utbildningen och på arbetslivet för olika typer av utbildningsinsatser,
- föreslå vilket ansvar varje individ bör ta för sin egen kompetensutveckling.

Kommittén skall också

- analysera i vilken utsträckning nuvarande former för vuxenutbildning och organisationen av den samhällsstödda vuxenutbildningen tillfredsställer de ökande behoven av återkommande utbildning,
- definiera roller och föreslå en ansvarsfördelning som leder till en rationell användning av samhällets resurser och till att så många vuxna som möjligt kan ta del av den utbildning de behöver och önskar,
- i samverkan med kommittén om arbetsmarknadspolitikens roll, omfattning, inriktning och avgränsning (dir. 1993:132 och 1995:33) analysera samspelet mellan arbetsmarknadsutbildningen och den övriga vuxenutbildningen och skolan,
- pröva möjligheten att påtagligt öka flexibiliteten i utbildningssystemet genom att föreslå ett arbetssätt som ger möjlighet till successiv intagning, mera individualiserad utbildning, avbrott för arbete m.m.

Kommittén skall vidare

- bedöma om vuxna har tillfredsställande möjligheter att få utbildning på gymnasial nivå och föreslå åtgärder, varvid kommittén bl.a. skall överväga om vuxna skall garanteras rätt till utbildning i vissa av gymnasieskolans kärnämnen.

Slutligen skall kommittén

- överväga åtgärder som kan stimulera den pedagogiska utvecklingen inom den samhällsstödda vuxenutbildningen.

Nya förutsättningar

Kraven på en hög nivå på befolkningens utbildning är i dag större än någonsin tidigare. Det hänger naturligtvis ihop med det moderna samhällets föränderlighet och komplexitet. Utbildning är inte längre någonting som en människa slutför en gång för alla i ungdomsåren. Det behövs omfattande satsningar på ett livslångt lärande som ger alla

människor reella möjligheter att vidareutveckla sig. En snabbt växande informationsmängd, ökande kontakter och samarbete med omvärlden och förändrade villkor i såväl samhällsliv som arbetsliv ställer delvis nya krav på människan. Näringslivet konkurrerar allt mera med hjälp av produktionssystem, snarare än med produktion. Därigenom blir de anställdas kunskapsnivå allt viktigare – vi går från ett arbets- och kapitalintensivt till ett alltmer kunskapsintensivt arbetsliv.

Kunskap för ett utvecklat medborgarskap

Det livslånga lärandet är en demokratifråga. Människor måste ha mera att säga till om i sin vardag så att de tillsammans med andra kan forma framtiden. För att som individ bli stark nog att erövra vardagsmakten är en hög utbildningsnivå viktig. Med utbildning växer självförtroende, självtillit och identitet, och därmed ökar de reella möjligheterna att utöva inflytande över sin situation, i arbetet och på fritiden. Den utveckling vi sett de senaste åren där makt har överförts från centrala myndigheter och organisationer till individer och lokala organ, bär på möjligheter till ökat inflytande och ansvar för den enskilda människan. Samtidigt finns risker att de nya möjligheterna till stor del kommer att utnyttjas av en välutbildad och etablerad elit.

Utbildning är ett av de viktigaste instrumenten för att skapa rättvisa, jämlikhet och jämställdhet mellan enskilda människor och mellan olika grupper av människor. Utan de omfattande insatser som gjorts under årtionden skulle vi haft ett långt mer segregerat samhälle än vi har. För många kvinnor med kort utbildning har vuxenstudier varit början till ett nytt liv. För många invandrare utgör svenskundervisning och annan kompletterande utbildning en förmedlande länk in i det svenska samhälls- och arbetslivet. För arbetslösa utgör den samhällsstödda vuxenutbildningen en viktig chans att stärka sina möjligheter att på nytt få fotfäste på arbetsmarknaden.

Utvecklingen in i ett samhälle med en ökande informationsmängd bär på en rad möjligheter men medför också nya problem. Hur människor förhåller sig till all den information som finns att tillgå i det moderna samhället är en jämlikhetsfråga. När stora grupper av människor inte har tillgång till information och inte kompetens att omforma information till kunskap uppstår nya klasskillnader, där gränsen dras mellan dem som kan och dem som inte kan bearbeta och i sin vardag införliva den information som finns tillgänglig.

Enligt Statkontorets uppskattning finns nära en miljon människor i åldern 20–54 år som i formell mening endast har folkskole- eller grundskoleutbildning. Det råder fortfarande stora skillnader i utbildningsnivå mellan män och kvinnor, mellan olika kategorier av arbets-

tagare, mellan anställda i olika företag och organisationer och mellan befolkning i olika regioner i landet. Om vi inte lyckas jämna ut klyftorna riskerar vi att hamna i ett tvåtredjedelssamhälle, där en tredjedel av befolkningen på grund av bristande utbildning är hänvisad till kortvariga lågavlönade arbeten eller långvarig arbetslöshet, ofta med försämrat självförtroende och dålig självkänsla som följd.

I tider av hög arbetslöshet är det särskilt viktigt med utbildning för framtiden. Det livslånga lärandet får stå som motto för människors strävan att genom utbildning förbättra sin ställning på arbetsmarknaden, öka inflytandet över det egna arbetet och vidga perspektiven i den personliga utvecklingen. Det är nödvändigt att vuxna människor tillägnar sig en förmåga både att anpassa sig till och att samtidigt kritiskt granska de nya förhållanden som ständigt uppstår i samhället.

Kunskap för arbetslivet

En god förmåga att anpassa arbetslivet och produktionen till nya och förändrade villkor är avgörande för att ett litet exportberoende land som Sverige skall kunna öka tillväxten och bibehålla välfärd och sysselsättning. Människors kunskaper och arbetsvilja samt deras förmåga att använda och utveckla ny teknik och aktivt medverka i förändring av arbetsorganisation kan ge de framtida konkurrensfördelarna och därmed de nya jobben. Det ställer krav på ökad kompetens på alla nivåer.

Enligt den sysselsättningsstudie som genomförts av OECD tillkommer det varje år ungefär tio procent nya arbetstillfällen med krav på högre kvalifikationer, medan en lika stor andel arbetstillfällen med enklare arbetsinnehåll försvinner. Tillskottet till arbetskraften av personer med ny utbildning utgör varje år endast två till tre procent. Återkommande kompetensutveckling och utbildning får därmed en ökad betydelse. Samspelet mellan formell utbildning och lärande i arbetet och på fritiden, är en god grund för sådan utveckling.

En förutsättning för att kompetenshöjande insatser skall leda till verklig utveckling i arbetslivet är att dessa går hand i hand med arbetsorganisatoriska förändringar som främjar lärande och kräver ny kompetens. Det handlar om en önskvärd maktförskjutning när framtidens arbetsplats kännetecknas av plattare organisation, mer inflytande och ansvar för dem som arbetar där, ett utvecklat lagarbete, bredare arbetsuppgifter osv. Än så länge utförs bara en del av alla arbeten på arbetsplatser med en arbetsorganisation som möjliggör en kompetensutveckling i arbetet. Visionen om det goda arbetet är ännu inte förverkligad.

Där den lärande organisationen praktiseras visar den sig vara mycket framgångsrik både för den anställda och för arbetsgivaren, såväl i offentlig som i privat sektor. Den ger ett naturligt och kontinuerligt intresse för kompetensutveckling och den skiljer inte deltagarna i processen från produktionen på det sätt som sker vid traditionell personalutbildning. Erfarenheter och kunskaper kring dessa frågor finns dokumenterade genom bl.a. det arbete som bedrivits av Arbetsmarknadsverket, Arbetslivsfonden och Arbetsmiljöfonden.

För utbildning i arbetslivet ansvarar i första hand arbetsgivarna. Det finns emellertid brister i rådande system. Man kan bl.a. peka på att den nuvarande internutbildningen allt för ofta är begränsad och snävt funktionsinriktad samtidigt som den ofta gynnar dem som redan har en god utbildning. De som inte får del av utbildning och utveckling fastnar i mindre kvalificerade arbetsuppgifter eller riskerar arbetslöshet. Den ojämlika utbildningsnivån riskerar därigenom att förstärkas i det framtida arbetslivet.

Kunskap för vidare studier

Alla ungdomar erbjuds nu en treårig gymnasieutbildning, där alla nationella gymnasieprogram innehåller en kärna av studieförberedande ämnen som ger allmän behörighet till högskolan. Under lång tid framöver utgör gymnasial vuxenutbildning en nödvändig grund för att möjliggöra för fler vuxna att studera vid universitet och högskolor.

Den enskilda människans möjligheter och resurser skall vara utgångspunkten för all vuxenutbildning. Vuxenutbildningen skall svara mot mycket skilda behov och erbjudas på de studerandes villkor.

Särskilda ansträngningar behöver göras för att förbättra yrkesverksammas möjligheter till all utbildning, inte minst till högre utbildning. Det är i detta sammanhang viktigt att utbudet av kurser och organisationen av utbildningen är sådan att den motsvarar efterfrågan och stimulerar till vidareutbildning. Möjligheterna till deltidstudier bör därvid beaktas liksom utbildningens placering i tid och rum så att yrkesverksammas deltagande underlättas. Detta är också ett sätt att tydliggöra för de studerande i vuxenutbildningen att det på olika sätt är utvecklande att läsa vidare och att olika vägar står öppna till högre utbildning.

Samtidigt är det viktigt att undvika oönskade inlåsningseffekter som innebär att lediga platser står tomma i näringslivet medan de som kan fylla dessa vakanser befinner sig i utbildning. Därför krävs mångfald och flexibilitet. Vi har nu, och behöver också i framtiden, utbildning av skiftande slag. Det är önskvärt med en ökad tillgänglighet till utbildning för den vuxna befolkningen. I syfte att överbrygga avstånd och tid kan distansutbildning vara ett viktigt komplement till andra metoder.

All erfarenhet visar att kortutbildade och andra som är eftersatta i utbildningsväsendet är svårare att rekrytera till vidare utbildning. En strategi för livslångt lärande måste fokusera de erfarenheter som finns och de förutsättningar som krävs för att dessa grupper skall vilja gå in i utbildning och kompetensutveckling.

Det bör understrykas att även med en ökad tillgänglighet av utbildning för den vuxna befolkningen måste individen ta en betydande del av ansvaret för den egna kunskapsutvecklingen. Ingen utveckling kan äga rum vare sig genom utbildning eller kompetensutveckling i arbetet utan den enskildes engagemang, arbetsvilja och insatser av egen tid och utan ekonomiska uppoffringar för den enskilde.

Uppdraget

Mål för ett nationellt kunskapslyft

Vuxenutbildningen har en lång tradition i Sverige och nästan halva befolkningen deltar i vuxenutbildning i någon form.

De allmänna målen för den samhällsstödda vuxenutbildningen finns publicerade i 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94). För de skilda anordnarna av samhällsstödd vuxenutbildning har dessa allmänna mål olika tyngdpunkt. För det offentliga skolväsendet för vuxna gäller enligt skollagen dessutom ett fördelningspolitiskt mål, nämligen att främst de som fått minst utbildning skall få möjlighet att stärka sin ställning i arbetslivet och i det kulturella och politiska livet.

För den utbildning utanför den samhällsstödda vuxenutbildningen som vänder sig till vuxna, har samhället hittills inte formulerat några mål.

Kommittén skall som *ett första steg* utifrån befintliga utredningar m.m. av nuvarande utbildning för vuxna föreslå mål för ett nationellt kunskapslyft för vuxna som en del i en strategi för ett livslångt lärande. Kommittén skall därvid bedöma dels om de allmänna målen för den samhällsstödda vuxenutbildningen behöver revideras, dels hur dessa mål skall kompletteras för att omfatta alla former av vuxenutbildning. Arbetet med att formulera målen skall ha sin utgångspunkt i att Sverige skall utvecklas som kunskapssamhälle. En annan viktig utgångspunkt är utbildningens centrala roll för att stimulera den ekonomiska tillväxten. Detta är huvudstrategin för att bevara och utveckla vår välfärd och förhindra uppkomsten av ett tvåtredjedelssamhälle.

Arbetet skall avspegla hela vuxenutbildningen. Resultatet av arbetet skall visa om och i så fall vilken kontinuerlig utbildning och fortbildning som vuxna behöver i ett samhälle där kraven på kunskap höjs. Kommittén skall bedöma vilka satsningar det behövs på grundläggande

och gymnasiala utbildningar och på andra former av fortbildning och vidareutbildning. Bedömningen skall göras ur såväl den enskildes som samhällets och arbetslivets perspektiv.

Ett flertal utredningar har arbetat med näraliggande frågor inom Arbetsmarknadsdepartementets och Utbildningsdepartementets ansvarsområden. Ytterligare några utredningar avslutas inom kort. En förteckning bifogas direktiven som bilaga. I sitt arbete skall kommittén utgå från statistik, kartläggningar, analyser och statistikbearbetningar som finns tillgängliga från utredningar, myndigheter, organisationer m.fl. Det är av vikt att de resultat som presenterats inom området bedöms i detta nya sammanhang.

Kommittén skall i sitt arbete även beakta erfarenheter från andra länder inom vuxenutbildningsområdet. Särskilt skall erfarenheter från verksamheterna inom EU-program som Sokrates och Leonardo da Vinci samt Adapt beaktas i sammanhanget.

Frågor om ansvarsfördelning och finansiering

I ett andra steg skall kommittén ta ställning till vilken ansvarsfördelning som skall gälla mellan den offentligt finansierade utbildningen och arbetslivet för olika typer av utbildningsinsatser. Härvid är frågan om ansvaret för utbildningens finansiering central. Kommittén skall också föreslå vilket ansvar varje individ bör ta för sin egen kompetensutveckling.

Mångfalden och flexibiliteten betraktas av tradition som positiva och omistliga inslag i svensk vuxenutbildning. Olika slag av vuxenutbildning överlappar delvis varandra och olika huvudmän är aktiva inom närliggande eller samma områden men med något olika syften och med skilda former av finansiering. Vuxna som efterfrågar utbildning eller kompetensutveckling har svårt att överblicka utbildningsutbudet och kan därför få svårt att avgöra vart de skall vända sig för att få tillgång till den utbildning de behöver.

Å andra sidan får en gränsdragning mellan olika utbildningsformer och anordnare inte drivas så långt att utbildningar med likartade mål inte kan erbjudas med väsentligt olika arbetsformer, exempelvis på distans respektive i grupp med mer lärarhandledning eller med olika arbetstakt. Arbetsfördelning och samverkan är viktiga inslag, om samhällets resurser skall kunna användas effektivt. Utvecklingen av kunskapscentra som bygger på samverkan och gemensamt resursutnyttjande mellan olika utbildningsformer är ett bra exempel på detta.

Kommittén skall analysera i vilken utsträckning nuvarande former för vuxenutbildning och organisationen av den samhällsstödda vuxenutbildningen tillfredsställer de ökande behoven av återkommande

utbildning. Kommittén skall definiera roller och föreslå en ansvarsfördelning som leder till en rationell användning av samhällets resurser och till att så många vuxna som möjligt kan ta del i den utbildning de behöver och önskar.

Kommittén skall, i samverkan med kommittén om arbetsmarknadspolitikens roll, omfattning, inriktning och avgränsning (dir. 1993:132 och 1995:33), analysera samspelet mellan arbetsmarknadsutbildning och den övriga vuxenutbildningen och skolan. Det inbegriper också kommunernas ansvar för ungdomar.

Kommittén skall även utifrån arbetsmarknadspolitiska överväganden pröva möjligheten att påtagligt öka flexibiliteten i utbildningssystemet genom att föreslå ett arbetssätt som ger möjlighet till successiv intagning, mera individualiserad utbildning, etappavgångar som möjliggör avbrott för arbete, en kombination av utbildning och arbete m.m.

Som en *tredje del* i sitt arbete skall kommittén fördjupa sig på följande områden.

Vuxnas möjligheter att få utbildning på gymnasial nivå

Den frihet som följer av mål- och resultatstyrningen innebär på den gymnasiala vuxenutbildningens område, till skillnad från grundskolans och gymnasieskolans, en mycket påtaglig frihet att dimensionera utbildningsresurser och utbildningsutbud. Alla kommuner anordnar inte vuxenutbildning på gymnasial nivå i den utsträckning som efterfrågas, och alla kommuner åtar sig inte heller att – i enlighet med systemet med interkommunal ersättning – betala för sådan utbildning i en annan kommun. Frågan är om detta lett till ökade klyftor mellan olika kommuner och vilka effekter det haft på utbud och deltagande.

Av arbetsmarknadsskäl har staten under ett antal år satsat betydande extra resurser för att öka möjligheterna för vuxna till bl.a. gymnasial vuxenutbildning. Staten har tydligt markerat att detta varit extra satsningar utöver kommunernas planerade vuxenutbildning. Aktuell statistik över elevantalet i Komvux tyder på att kommunerna har dragit ner på den reguljära utbildningen. En påtaglig koncentration till dagkurser har också skett under de senaste åren. Detta försvårar fritidsstudier och kan därmed innebära ökade krav på studiestöd. När arbetsmarknadsläget förbättras kommer kommunala neddragningar i den reguljära vuxenutbildningen inte längre att kunna kompenseras med extraordinära statliga resurser.

Kommittén skall bedöma om vuxna med sina varierande förutsättningar har tillfredsställande möjligheter att få utbildning i Komvux. Därvid skall kommittén överväga om möjligheterna att få vuxenutbild-

ning på gymnasial nivå är tillräckliga dels ur den enskildes, dels ur arbetslivets synvinkel. Om det inte är fallet skall kommittén föreslå åtgärder för att förbättra förhållandena. Kommittén skall bl.a. överväga om vuxna skall garanteras rätt till utbildning i vissa av gymnasieskolans kärnämnen. Om kommittén finner det motiverat utifrån tidigare bedömningar, kan den även föreslå vissa förändringar beträffande rätten till grundläggande vuxenutbildning.

Pedagogisk utveckling

För det offentliga skolväsendet för vuxna innebär det nya styrsystemet att staten anger mål och riktlinjer samt följer upp och utvärderar, medan driftansvaret ligger på skolhuvudmännen. De nya förutsättningar som förändringarna i samhället och arbetslivet innebär, ställer nya krav på vuxenutbildningen, på dess elever, lärare och rektorer. Eleverna måste aktivt leda och forma sitt eget lärande, skolan måste alltmer bistå med handledning och inspiration till eleverna i deras eget arbete. Arbetsmetoder, pedagogik och organisation måste utvecklas för att motsvara dagens krav.

Kommittén skall överväga åtgärder för att stimulera den pedagogiska utvecklingen inom den samhällsstödda vuxenutbildningen. Om kommittén konstaterar att det finns hinder i föreskrifter eller styrsystem för en pedagogisk utveckling, skall kommittén lämna förslag på lämpliga förändringar.

Kommittén skall särskilt överväga hur det faktum att vuxenutbildningen rekryterar en hög andel invandrare och en hög andel kvinnor kan tas till vara.

Samråd

Kommittén skall samråda med utredningarna inom Arbetsmarknadsdepartementet om arbetsmarknadspolitikens roll, omfattning, inriktning och avgränsning (dir.1993:132 och 1995:33) och invandrapolitiken (dir.1994:130) samt utredningarna inom Utbildningsdepartementet om studiestödssystemet (dir. 1994:148), om det inre arbetet i skolan (dir. 1995:19) och om distansmetoder inom vuxenutbildningen (dir. 1995:69) samt den särskilde utredaren med uppdrag att planera och låta genomföra en statlig utvärdering av folkbildningen (dir. 1994:12).

Ramar för kommitténs arbete

I den del som gäller förslag till mål för ett nationellt kunskapslyft för vuxna och bedömning av behovet av utbildning för vuxna skall kommittén redovisa sina överväganden senast den 1 mars 1996.

I ett andra steg skall kommittén senast den 1 oktober 1996 lägga fram förslag till ansvarsfördelning mellan den offentligt finansierade utbildningen, arbetslivet och individen och till lämplig arbetsfördelning mellan olika anordnare av samhällsstödd vuxenutbildning.

Uppdraget i sin helhet skall vara slutfört senast den 1 mars 1997.

Kommittén skall beakta regeringens direktiv (dir. 1994:23) till samtliga kommittéer och särskilda utredare att pröva offentliga åtaganden. Kommittén skall även följa regeringens direktiv till kommittéer och särskilda utredare om regionalpolitiska konsekvenser (dir. 1992:50) och jämställdhetspolitiska konsekvenser (dir. 1994:124).

Förslagen får inte leda till kostnadsökningar för staten eller kommunerna. Eventuella förslag som medför ökade utgifter skall finansieras genom omprioriteringar inom berörda områden. Kommittén får dock inte i sina förslag till finansiering omfördela medel anvisade av konjunkturskäl till ordinarie verksamhet inom området.

Kommittén skall före den 1 oktober 1995 komma in med en budgetplan över beräknade kostnader för utredningen.

(Utbildningsdepartementet)

Tidigare och pågående utredningsarbete

Kompetensutredningen har i sitt betänkande *Kompetensutveckling* – en nationell strategi (SOU 1992:7) lagt förslag om kompetensutvecklingen i arbetslivet. Även Produktivitetsdelegationen (SOU 1991:82) har behandlat dessa frågor.

Den av Utbildningsdepartementet tillkallade Samverkansgruppen (U 1989:D) har presenterat rapporten *Samverkan mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen* (Ds 1990:59). Utbildningsdepartementet tillsatte därefter 1992 en arbetsgrupp med uppgift att stimulera utvecklingen av kunskapscentra. Arbetsgruppen har redovisat två delrapporter, *Utveckling av kunskapscentra delrapport I 1991/92* och *II 1992/93*. En slutrapport är under utarbetande.

Betänkandet *Kunskapens krona* (SOU 1993:23) från Utredningen om en effektivare vuxenutbildning behandlar statens roll som beställare av vuxenutbildning och behoven av grundläggande baskunskaper för vuxna samt distansutbildningen som en metod för att tillgodose dessa behov. Kompletterande databearbetning m.m. finns i rapporten *Mer om kunskapens krona* (Ds 1993:42).

Den analys som gjorts i betänkandet *Ursprung och utbildning social snedrekrytering till högre studier* (SOU 1993:85) är av stor betydelse för ett fortsatt arbete med att finna former för att motverka den sociala snedrekryteringen till högre utbildning.

I Utbildningsdepartementets diskussionsunderlag *Agenda 2000 – Kunskap och kompetens för nästa århundrade* (Ds 1994:35) uppställs som mål bl.a. att vuxna skall tillförsäkras rätt till kunskapskomplettering i princip motsvarande gymnasieskolans kärnämnen, varvid svenska, engelska och matematik nämns som de viktigaste.

Statskontoret har på regeringens uppdrag kartlagt den målgrupp som saknar utbildning i kärnämnen svenska, engelska, matematik och samhällskunskap (Statskontoret, PM 1995:3 *Vuxna som saknar kompetens i vissa kärnämnen på gymnasienivå*).

Utredningen om kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning har lämnat sitt slutbetänkande *Yrkeshögskolan* (SOU 1995:38).

På uppdrag av Nordiska Ministerrådet har en nordisk s.k. tänketank övervägt vilka kvalifikationer som framtiden kräver – också i ett europeiskt perspektiv. En slutrapport har presenterats i februari 1995, *Guldtavlorna i gräset – Livslångt lärande för alla*.

Kommissionen för de europeiska gemenskaperna (1994) *Europeisk arbetsmarknads- och socialpolitik – en framtidsväg för Unionen*. Vitbok, Stockholm: Finansdepartementet.

Kommissionen för de europeiska gemenskaperna (1994) Tillväxt, konkurrenskraft och sysselsättning. Utmaningarna och vägarna in i 2000-talet. Vitbok, Stockholm: Finansdepartementet.

Kommittédirektiv

Tilläggsdirektiv till Kunskapslyftskommittén (U
1995:09)

Dir. 1996:71

Beslut vid regeringssammanträde den 12 september 1996

Sammanfattning av uppdraget

Den nyligen beslutade femåriga särskilda vuxenutbildningssatsningen innebär nya förutsättningar för Kunskapslyftskommitténs arbete.

Kommittén får i uppdrag att – som en grund för sina slutsatser och förslag om framtida vuxenutbildning – följa den femåriga vuxenutbildningssatsningen och den verksamhet som kommer till stånd som en följd av satsningen.

Kommittén får ett samordningsansvar för utvärdering av vuxenutbildningssatsningen. Kommittén skall också senast den 28 februari 1997 lägga fram förslag till former för fristående utvärderingar av den särskilda vuxenutbildningssatsningen.

Kommittén skall göra en årlig avrapportering till regeringen senast den 1 april 1998 och 1999 för att möjliggöra en successiv reformering av vuxenutbildningen. I samband därmed kan kommittén föreslå förändringar av regler m.m.

Uppdraget i sin helhet skall vara slutfört senast den 1 mars 2000 för att kunna ligga till grund för överväganden om de förändringar som behövs för att den femåriga satsningen skall kunna leda till en reformerad vuxenutbildning.

Bakgrund

Regeringen redovisade i den ekonomiska vårpropositionen med förslag till riktlinjer för den ekonomiska politiken, utgiftstak, ändrade anslag för budgetåret 1995/96, m.m. (prop. 1995/96:150) sin avsikt att föreslå riksdagen en större varaktig vuxenutbildningssatsning. I propositionen Vissa åtgärder för att halvera arbetslösheten till år 2000, ändrade anslag för budgetåret 1995/96, finansiering m.m. (prop. 1995/96:222) presenterade regeringen närmare sin syn på utformningen av en särskild vuxenutbildningssatsning. Den skall genomföras under fem år med start den 1 juli 1997 och omfatta 100 000 helårsplatser per år.

Av propositionen (avsnitt 6.3.1) framgår bl.a. att satsningen skall bidra till att utveckla nya former för att möta vuxnas utbildningsbehov i framtiden och därmed efter femårsperioden kunna avlösas av ett nytt vuxenutbildningssystem.

Riksdagen har bifallit regeringens förslag om en vuxenutbildningssatsning (bet. 1995/96:FiU15, rskr. 307).

Regeringen har den 22 augusti 1996 inrättat en delegation för den särskilda vuxenutbildningssatsningen med uppgift att förbereda och i ett inledningsskede leda den, lämna förslag till regeringen om fördelning av medlen till kommunerna och följa den verksamhet som blir resultatet av satsningen. Delegationen skall samverka med Kunskapslyftskommittén.

I budgetpropositionen för år 1997 beräknar regeringen medel för den särskilda vuxenutbildningssatsningen. Regeringen avser senare att meddela föreskrifter om kriterier för fördelning av medlen under förutsättning att riksdagen anslår medel för satsningen.

Vuxenutbildningssatsningens inriktning

Vuxenutbildningen har en central roll för individen, arbetslivet och samhället. Det är viktigt att vuxenutbildningssatsningen kommer till stånd likvärdigt i hela landet. Den skall bidra till förnyelse och omställning i arbetslivet samt till utveckling av vuxenutbildningen. Satsningen kan få en särskilt betydelsefull roll för kvinnor och män i yrken och branscher som drabbas av konjunktur- och strukturförändringar, t.ex. inom kontor, vård och tillverkningsindustri. Den kan också bidra till att bryta den könsmissiga snedfördelningen på arbetsmarknaden.

Målgruppen är i första hand vuxna arbetslösa som helt eller delvis saknar treårig gymnasiekompetens. Därutöver skall satsningen också vända sig till anställda som helt eller delvis saknar denna kompetens. Övriga vuxna skall få delta i mån av plats.

Kommunerna skall ha huvudansvaret för en stor del av satsningen, folkhögskolorna för 10 000 helårsplatser. För att uppnå nödvändig flexibilitet och anpassning till lokala behov och för att klara den stora uppgiften behöver kommunerna utnyttja även utbildningssamordnare utanför sin egen utbildningsorganisation. För anpassning till arbetslivets behov krävs en nära samverkan mellan kommunen, arbetsförmedlingen, parterna på arbetsmarknaden och flera andra intressenter.

Den femåriga vuxenutbildningssatsningen syftar till förnyelse av vuxenutbildningens organisation, innehåll, arbetsformer och aktörer. Nya former att möta vuxnas utbildningsbehov skall prövas i praktiskt utvecklingsarbete och i konkret tillämpning. Därmed kan en grund läggas för det vuxenutbildningssystem som skall formars in på 2000-talet. Detta innebär nya förutsättningar för Kunskapslyftskommitténs arbete.

Uppdraget

Kommittén skall följa utformningen av den särskilda vuxenutbildningssatsningen och den verksamhet som kommer till stånd. Därigenom skall kommittén kunna skaffa sig erfarenheter som kan ligga till grund för kommitténs slutsatser och förslag om en reformering av vuxenutbildningen som avlöser den särskilda vuxenutbildningssatsningen. Kommittén skall därvid samverka med Delegationen för den särskilda vuxenutbildningssatsningen, Folkbildningsrådet, Statens skolverk, Arbetsmarknadsstyrelsen, Svenska kommunförbundet, Distansutbildningskommittén (U 1995:07) och Statens skolor för vuxna.

Kommittén skall årligen 1998 och 1999 avrapportera till regeringen för att vuxenutbildningen successivt skall kunna reformeras, och kommittén har då möjlighet att lämna delförslag till förändringar och justeringar.

Kommittén skall ha ett samordningsansvar för utvärdering, eftersom ansvaret för den särskilda vuxenutbildningssatsningen är delat mellan flera aktörer. Utvärdering kommer att initieras av flera av dem, t.ex. Folkbildningsrådet när det gäller den del folkhögskolorna ansvarar för, Statens skolverk när det gäller de delar av satsningen som kommunerna och Statens skolor för vuxna ansvarar för och Arbetsmarknadsstyrelsen när det gäller arbetsmarknadsmyndigheternas insatser i anslutning till satsningen. De deltagande kommunerna ansvarar själva för att den verksamhet utvärderas som de ansvarar för.

Det är viktigt att de olika intressenternas utvärderingar planeras så att de tillsammans ger en allsidig belysning och dubbelarbete undviks. Behovet av samplanering gäller exempelvis tidsplanering, datainsamling och val av vilka områden, geografiskt och innehållsmässigt, som skall

utvärderas. Det är viktigt att Kunskapslyftskommittén kan utnyttja resultatet i sitt arbete.

Eftersom så många skilda aktörer kommer att vara engagerade i genomförandet av satsningen, bör flera fristående utvärderingar ske. Utvärderingarna skall göras med avseende på den samhällsekonomiska nyttan av vuxenutbildningssatsningen och på kvaliteten i utbildningen och i de olika utbildningsformerna. Härvid är det viktigt att beakta satsningens utfall för kvinnor och män. Kommittén skall senast den 28 februari 1997 till regeringen lämna förslag angående dels utformning, dels utförare av de utvärderingar som enligt kommittén bör genomföras.

Ramar för kommitténs arbete

Kommitténs åliggande att redan under hösten 1996 lägga fram förslag till ansvarsfördelning mellan den offentligt finansierade utbildningen, arbetslivet och individen och till lämplig arbetsfördelning mellan olika anordnare av samhällsstödd vuxenutbildning, det s.k. andra steget enligt direktiven, skjuts fram tills erfarenheterna av den särskilda vuxenutbildningssatsningen gett underlag för nya ställningstaganden.

Kommittén skall göra en årlig avrapportering senast den 1 april 1998 och den 1 april 1999. I samband därmed kan kommittén lägga fram förslag till de förändringar av regler m.m. som kommitténs iakttagelser och slutsatser kan ge anledning till.

Uppdraget i sin helhet skall vara slutfört senast den 1 mars 2000.

(Utbildningsdepartementet)

Kommittédirektiv

Tilläggsdirektiv till Kunskapslyftskommittén (U
1995:09)

Dir. 1997:104

Beslut vid regeringssammanträde den 18 september 1997

Sammanfattning av uppdraget

Kunskapslyftskommittén (U1995:09) skall utreda situationen för studerande med funktionshinder inom alla former av vuxenutbildning. De hinder som föreligger för funktionshindrade att ta del av vuxenutbildning skall kartläggas och analyseras. Kommittén skall analysera omfattningen av de samlade resurser som anvisas för att möjliggöra för funktionshindrade att delta i vuxenutbildning. Kommittén skall analysera vilka åtgärder som kan ge funktionshindrade möjlighet att studera på villkor som är likvärdiga med övriga vuxenstuderandes. Om analysen påvisar ett behov av åtgärder bör kommittén lämna förslag på sådana. Kommittén skall också kartlägga och analysera ansvarsfördelningen mellan stat, kommun, landsting och den enskilde vad gäller utbildning för funktionshindrade vuxenstuderande och omvårdnad i anslutning till utbildningen. Uppdraget skall redovisas senast den 1 april 1999.

Bakgrund

I dagens samhälle är kraven på kunskaper och kompetens större än någonsin. Såväl produktionsmetoder som arbetsorganisation, informationsflöden och kunskapskrav förändras snabbt. Personer med låg utbildningsnivå riskerar att få sämre förutsättningar på arbetsmarknaden och i samhällslivet. Att studera och få en relevant utbildning kan förändra en funktionshindrad människas hela livssituation. Många funktionshindrade skulle i dagens samhälle med dess utbud av tjänster inom

bl.a. teknik, IT och information kunna finna passande arbeten om de fick en passande utbildning.

Regeringen har genom olika åtgärder, t.ex. Kunskapslyftet, poängterat vikten av att kunskapsnivån höjs för alla och att det livslånga lärandet blir en realitet.

Regeringen framhöll i skrivelsen Utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning – kvalitet och likvärdighet (skr.1996/97:112), att utbildningens kvalitet är ett prioriterat område och att åtgärder måste vidtagas för att höja och säkra kvaliteten. Vuxenstuderande med funktionshinder har rätt till en utbildning som är likvärdig med den för övriga studerande.

Mot denna bakgrund är det oroväckande att vuxenstuderande med funktionshinder i dag möter en rad hinder som försvårar eller i praktiken omöjliggör studier. Problemen kan t.ex. gälla skollokaler som inte är handikappanpassade eller brist på tolkar för döva. Läromedelskostnaderna för en synskadad elev, som inte har utbildningsbidrag, kan bli så höga för kommunen att det i praktiken innebär ett hinder för eleven att bedriva studier. För andra grupper kan anpassade läromedel saknas. Det finns också skillnader i möjligheterna att få assistans vid folkhögskolestudier beroende på vilket slags funktionshinder den studerande har. Invandrare med funktionshinder har ofta särskilda svårigheter och behöver därför extra stöd och uppmuntran i sina studier.

Folkbildningsrådet beslöt 1994 att genomföra en kartläggning av studieförbundens och folkhögskolornas insatser och tillgänglighet för deltagare med funktionshinder i sex kommuner. Uppdraget lämnades till Institutionen för pedagogik vid Göteborgs universitet, som har lämnat två rapporter (Rapport nr 1995:09 och 1995:10 Institutionen för pedagogik Göteborgs universitet). En ny studie planeras under hösten 1997.

Kunskapslyftskommittén har lämnat ett delbetänkande En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande (SOU 1996:27) vilket har remissbehandlats. Flera remissinstanser pekar på funktionshindrades svåra situation inom vuxenutbildningen när det gäller studielokaler, läromedel och studietakt som inte är anpassade till dem.

Riksdagen har ansett att frågan om finansieringen av vuxna funktionshindrades studier vid folkhögskolor bör ses över av Kunskapslyftskommittén. Studerande vid folkhögskolor har svårt att få ekonomisk hjälp för åtgärder som är nödvändiga till följd av deras funktionshinder, t.ex. för bostadsanpassning och omvårdnadskostnader. Vid översynen bör, enligt riksdagen, en kartläggning göras av de olika stöd och bidrag som kan ges till studerande med funktionshinder vid folkhögskolor (bet. 1996/97:KrU9, rskr. 1996/97:229).

Regeringen har nyligen gett Statens institut för handikappfrågor i skolan (SIH) i uppgift att bl.a. analysera vilken kompetens lärare behöver inom olika teckenspråksutbildningar och kartlägga behoven av tolkar inom teckenspråksområdet. Uppdraget skall redovisas senast den 1 mars 1998.

Regeringen tillsatte i november 1995 en utredning (U1995:14) om funktionshindrade elever i skolan (FUNKIS). Utredningen har i uppdrag att utreda hur ansvaret för utbildning och omvårdnad i anslutning till utbildning av funktionshindrade elever skall fördelas mellan stat, kommun och landsting samt vem som skall finansiera verksamheten (dir. 1995:134). Utredningen skall lämna sitt slutbetänkande senast den 15 november 1997. Regeringen har i beslut denna dag förlängt tiden för utredningens arbete till den 15 mars 1998.

Regeringen har i beslut den 19 november 1996 överlämnat frågan om läromedelskostnaderna för synskadade vuxenstuderande till Kunskapslyftskommittén att beaktas i det vidare utredningsarbetet.

Tilläggsuppdraget

Kunskapslyftskommittén skall kartlägga och analysera de hinder som finns för funktionshindrade vuxenstuderande inom alla former av vuxenutbildning. Kommittén skall även kartlägga och analysera omfattningen av de samlade resurser som stat, kommun och landsting anvisar för att möjliggöra för studerande med funktionshinder att delta i vuxenutbildning. Kommittén skall analysera vilka åtgärder som kan ge studerande med funktionshinder möjligheter att studera på villkor som är likvärdiga med övriga vuxenstuderandes. Kommittén skall därvid belysa vilka svårigheter studerande med funktionshinder möter när det gäller finansieringen av extrakostnader för bostadsanpassning, omvårdnad m.m. under utbildning på folkhögskola. Om analysen påvisar ett behov av åtgärder bör kommittén lämna förslag på sådana. Inriktningen på kommitténs arbete skall vara att åstadkomma en effektivare användning av de resurser som redan i dag anvisas för funktionshindrade. Kommittén skall också kartlägga och analysera ansvarsfördelningen mellan stat, kommun, landsting och den enskilde vad gäller utbildning för funktionshindrade vuxenstuderande och omvårdnad i anslutning till utbildningen. Kommittén skall även analysera om det finns skillnader ur ett könsperspektiv för studerande med funktionshinder inom vuxenutbildningen.

Kommittén skall ta del av slutsatserna från utredningen om funktionshindrade elever i skolan (FUNKIS) samt vid genomförandet av sitt uppdrag samråda med berörda myndigheter och organisationer.

Förslagen får inte leda till kostnadsökningar för staten eller kommunerna.

Uppdraget skall redovisas i samband med den delrapport som kommittén skall lämna till regeringen senast den 1 april 1999.

(Utbildningsdepartementet)